www.pertwk.com

حكومەتی هەرێمی كوردستان
وەزارەتی رۆشنبیری
بەرێوەبەرێتی خانەی وەرگێڕان
زنجیرە (41)

پاژنەی ئاسنین

نووسینی:
جاك لندن

وەرگێڕانی لەعەرەبییەوە :
كەمال غەمبار

پیاچوونەوەی:
عوسمان محەممەد هەورامی

وەزارەتی رۆشنبیری
بەرێوەبەرێتیی خانەی وەرگێڕان
www.roshnbiri.org
khanaywargeran@yahoo.com

- ناوی كتێب: پاژنەی ئاسنین
- نووسینی: جاك لندن
- وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: كەمال غەمبار
- پیاچوونەوەی: عوسمان محەممەد هەورامی
- تایپ و نەخشەسازیی كۆمپیوتەری: شیلان نوری
- نەخشەسازیی بەرگ: كەمال حامد
- زنجیرە: (41)
- تیراژ: 1500 دانە
- چاپ: چاپخانەی دیلان
- ژمارەی سپاردنی (43)ی ساڵی (2004)ی وەزارەتی رۆشنبیریی پێدراوە
- چاپی یەكەم: 2004- سلێمانی

www.pertwk.com

www.pertwk.com

العقب الحديدية

THE IRON
BY
JACK LONDON

نقلها الى العربية
منير البعلبكى

ترجمها الى الكوردية
كمال غمبار

المراجعة اللغوية:
عثمان محمد هورامي

www.pertwk.com

پێشەکی

بەپێنووسی نووسەری نەمری فەرەنسی
ئەناتۆڵ فرانس

"پاژنــەی ئاســنین" ئــەو نــاوە بەهێزەیــە کــە"جــاك لنــدن" بــە ســونبولی پلۆتۆکراتییەتی[1] لەقەڵەمدەدات. ئەو کتێبەی ئەم ناوەی بەخۆوە گرتووە, ساڵی 1907 بڵاوکراوەتەوە. ئەو ململانێیەمان بۆ وێنە دەکێشێ کەرۆژێ لەڕۆژان, ئەگەر خواوەندەکان لەساتی تووڕەییاندا ڕێی پێبدەن –لەنێوان پلۆتۆکراتییەت و گەلدا بەرپا دەبێ, هەی بەداخەوە! جاك لندن ئەو بلیمەتییە تاکانەی تێدا بوو کە دەرکی بــەوەی لەخــەڵکی ڕەشــوڕووت شــاردرابۆوە دەکــردو, زانیارییــەکی تایبــەتی وای هــەبوو کــەبتوانێ ویــژدانی دوارۆژ بدۆزێتــەوە. پێشبینی ئــەو کۆمەڵــە ڕووداوانــەی کــرد کــە ئــەمڕۆ نــەبێ لەبەرچــاومان دیــار نــەبوون. ئــەو دراما ترسناکەی بانگمان دەکــات بــۆی, لەراســتیدا تــاکو ئێــستا ڕووینــەداوە. ناشــزانین ئــەو پێــشبینییە ترســناکەی ئــەو مریــدە ئەمریکییــەی لــەمیردەکانی مارکــسەوە ڕایگەیانــد کــەی دێتەدی.

---

[1] plutocracy یاخود حکومەتی دەوڵەمەندان.

جــاك لنــدن سۆشیالــستبوو, سۆشیالــستێکی شۆڕشــگێڕ. ئــەو پیــاوە کەلــەم کتێبەدا– دەگاتە ڕاستی و, پێشبینی دوارۆژ دەکات, ئەو پیاوە حەکیمە بەهێزە دڵپاکەیــە کــەپێی دەوتــرێ ئێرنــست ئێڤــەر هــاردە, ئــەم ئارنــستە, وەك دانــەر, لەڕۆڵــەکانی چــینە زەحمەتکێــشەکانبوو, بەهــەردوو دەســتەکانی کاریــدەکرد, لەبەرئەوە دەبێ تۆ بزانی نووسەری ئەم چیرۆکە کەپەنجا بەرگی سەرسوڕهێنەری پڕ لەژیان و زرنگیی هێناوەتەبەرهەم و, لەگەڵ ئەوەشدا لەهەڕەتی لاویدا کۆچی دوایی کرد, کوڕە جووتیارێك بوو, بەرۆژنامە فرۆشتن نانی پەیدا دەکرد کەئەو حەلە تەمەنی دەساڵان بوو.

ئارنست ئێڤەر هارد هەموو لەشی ئازایەتی و حیکمەتە, پڕە لەهێزو عەقڵ و دانایی, هەمووشیان خاسیەتی هاوبەشن لەنێوان خۆی و ئەو نووسەرەی دروستی کــردووەو. بــۆ تــەواوکردنی پێکــچوونی نێــوان هــەردووکیان, نووســەر, دانــەر ئــافرەتێکی گیــان بــەرزو زیرەکــی مــەزن بەپاڵەوانەکــەی دەبەخــشێ کەخولْقاندوویەتی, ئافرەتێ کەهاوسەرەکەی مێشکی بەبیروباوەڕی سۆشیالستی ئاودەدات و ئەویش بادەریان پێدێنێ. ئەو ئەوەمان بیردەخاتەوە کە ئێمە دەیزانین کەوا چێرمان کیتریدج لندن, لەگەڵ جاکی هاوسەری وازیان لەپارتی کرێکاران هێناوە دوای ئەوەی نیشانەی بێدەسەڵاتی ڕاستەوخۆ لەو دەزگایەدا دەرکەوتووە.

ئــەو دوو شۆڕشــەی کەرەســتەی ئــەم کتێبــەن کەپێشکەشی خوێنــەریان دەکــەم زۆر خوێنــاوی بــوون, هــەردووکیان لەنەخشەی ئــەو کەسانەی هەڵیانگیرساند زۆر لەستەم و لەچۆنییەتی ئەنجامدانیان, زۆر دڕندەیی دەنوێنن, تاڕادەیەك وا لــەمرۆڤ دەکات بپرسێت: ئایا دەشێ شتێکی ئاوا لەهەر ڕۆژێکبێ لەئەمەریکا, لەئەوروپادا

رووبدات؟ دەشێ شتێکی ئاوا لەفەڕەنسادا رووبدات؟ من باوەڕمنەدەکرد کەدەشێ ببێ ئەگەر وێنەی ئەو رۆژە حوزەیرانیانەم لەبەرچاو نەبان کەشۆڕشی رەشوڕووتانی (کۆمۆنە Commune)ی ساڵی 1871ی ملکەچ نەکردبایەو، کەبیرماندەخاتەوە هەمووشتێك دژی هەژاران دەشێ رووبدا ئەزموونەکانی سەدەکان سەلماندیان.

کەپرۆلیتاریا لەهەر وڵاتێکدابێت، جا ئەو وڵاتە ئەورووپی بێ، یان ئەمریکی بۆ(پاژنە ئاسنینەکان) فریودانێك ساز دەدات بەجۆرێ کەخۆی لەبەریا ناگرێ.

سۆشیالیزم لەفەڕەنسا، ئەویش وەك ئەوەی ئیتالیاو ئیسپانیا، ئەمڕۆ لەوە بێهێزترە کەئەوەی بەدەستەوە بێ لە "پاژنە ئاسنینەکان" بترسێ، چونکە ئەوپەڕی لاوازی نیشاندان بەلای بێهێزەوە پشتێنی سەلامەتییە. چ "پاژنەی ئاسنین" نییە خۆی ماندوو بکات پێ لەو حیزبە لاوازە خاك ئاساییە بنێ و، چ پێویست بەبێهێزکردنی دەکات؟ لەراستیدا هاڕینی تەقەلایەکی گەرەکەو چیترنا، لەفەڕنسا کە ژمارەی پرۆلیتاریا زۆرکەمەو، لەبەر چند هۆیەکی جیاواز، دیمان ئەو شەڕەی ئەوپەڕی سەختی و بارگرانیبوو بەسەرشانی چینە ناوەڕاستە نزمەکانەوە، رایرڤاندبوون. بێئەوەی تاکە هاوارێکیان لێ رابپچڕکێنی، چونکە ئەو کرێکارەی لەپیشەسازیی گەورەدا کاریدەکرد، ئەو کرێکارەی لەڕێگەی دروستکردنی بۆمباوە نانی دەسدەکەوت، کەشەڕ کۆتاییهات رۆژانەکەی فرەکەمبوو لەگەڵ ئەوەشدا قەت لەوەزیاتر دانەبەزی کەوەك پێویستبوو. پیاوانی کات بەتەنگ ئەوەوە بوون و کردیانە خەمێك لەخەمەکانیان! بەهەر بارێبێ ئەو کرێیانە لەکاغەز زیاتر نەبوون کەپێشەوا دەوڵەمەندەکانی پیشەسازی– ئەوانەی بەهێزترین پەیوەندییان بەدەسەڵاتدارەکانی بالاوە هەبوو، لەپەیداکردنیدا ئەوەندە ماندوو نەدەبوون. بەمشێوەیە کرێکار بۆی لوا بەچاکترین شێوە بژی. ئەوەندەی درۆ بیستبوو وای لێهاتبوو کەئیتر سەیری بەهیچ شتێ نەیەت و سەری لێسوڕنەمێنێ.

هەر لەم ماوەیەدا پارتی سۆشیالست خۆی ئەوەی ویست کەتێکوپێك بشکێ و خۆی بەربادبکات، ئەمەش تێکشکانێکی گەورەبوو بۆ سۆشیالیزم، تێکشکانێك بێ کوژراوو بریندار کۆتاییهات! بەڵام ئەوە چۆن بوو؟ ئەو هۆیانەی کەباسمکردن بۆ شیکردنەوەی مەسەلەکە بەسن، بێگومان جەنگ لەشتێکی لەو بابەتە بەرپرسیارە.

بەڵام ململانێی بەڵام نێوان کارو سەرمایەدار دەبێ رۆژێ دەستپێبکاتەوە. ئەو حەلە رۆژگارێ بەچاوی خۆمان دەبینین وەك رۆژانی شۆڕشی سان فراسیسکۆو چیکاگۆ کەجاك لندن پێشبینییەکی ئەوەندە ترسناکی کردن کە زەحمەتە وەسف بکرێ و، هیچ هۆیەك نییە وامان لێبکات کەلەو بڕوایەدا بین سۆشیالیزم لەو ساتەدا– درەنگ یا زوو– لەژێر پاژنەی ئاسنیندا وردو خاشدەکرێ و لەناو خوێندا نقومدەکرێ.

لەساڵی 1907دا جاك لندن بەڕەشبینی ترسناك لەقەڵەمدەدرا، تەنانەت سۆشیالستە راستگۆیەکانیش گلەییان لێکرد چونکە ترسی خستەناو ریزەکانی حیزبەوە. ئەوان بەهەڵەدا چووبوون، چونکە ئەو کەسانەی توانای بەنرخی نایابیان هەبوو کەشۆڕببنەوە ناو ویژدانی نەبینراوو ناچار دەبن کەئەو مەترسییانەی بۆیان دەردەکەون دەریانخەن. من گوێم لە"جۆریس"ی مەنزبوو، زۆرجار دەیوت: "هێزی ئەو چینانەی کەدەبێ دژیان تێبکۆشین ئێمە بایەخی

www.pertwk.com

تـەواویان پێنـادەین, ئـەو چـینانە بـەهێزن. دەشـڵێن خێرخـوازان, کاهینـەکانیان رەوشـتی کڵێـسایان بـەلاوە نـاوە تـا رەوشـتی کارگـە بگـرنو, کـاتیّ مەترسـی بـەرەنگاری ئـەو چـینانە دەبێتـەوە, کۆمـەڵ خێـرا بەیەکـدڵ بـەرگریان لێـدەکات". ئەرکی ئەوبوو, هـەروەك ئەرکی "جاك لندن"یش بوو, کە ئاوێنـەی پێشبینیمان لەبەردەم هەڵگرن کەتیایا هەڵەو بێئاگاییەکانمان رەنگ دەدەنەوە.

دەبـا دوارۆژ لەمەترسـی دووربخەینـەوە, ئـەوە بـۆ ئێمەیـە, پلۆتۆکراتییـەت دەفـەوتیّو, ئێمـە هـەر لەئێـستاوە لەڕواڵـەتی هێـزی خۆیـدا دەتـوانین نیشانەکانی هەرەسهێنانی بەدیبکەین.

ئەو دەفەوتیّ, چونکە هـەموو حکومـەتێکی چینایەتی هـەر دەبیّ لـەناو بچیّ, ئەو دەفەوتیّ چونکە دادوەرینە, ئەو دەفەوتیّ, خۆی بەشانازی پفدراوە, دڵنیایە لەوەی کە گەیشتۆتە ئەوپەڕی هێزو وزەی, هەر وەك چۆن کۆیلایـەتیو بەندایـەتی وەك یەك لەناوچوون, تەنانەت لەرۆژگاری ئەمڕۆی خەڵکدا هەرکەسیّ سەرنجبدات دەتـوانیّ ئـەوە ببینـیّ کەئـەو بـەلادا چـووەو بـەرەو کەوتنـە. ئـەم شـەڕەی کەبەرژەوەنـدیی بازرگانییـە گـەورەکان, لەهـەموو وڵاتـانی جیهانـدا ئارەزوویـان کـردووە, ئـەو شـەڕەی کەشـەڕی ئـەوانبوو() ئـەو شـەڕەی کەئومێـدێکی گـەورەیان پێهـەبوو سـامانی نوێیـان چـنگ دەکـەویّ, وێرانکارییـەکی ئەوەنـدە قـووڵو

() مەبەست ئەوەیە کەشەڕی پلۆتۆکراتییەتبوو –وەرگێڕی– ع.

فراوانیلێکەوتەوە, بەجۆریّ کەخودی ئۆلۆگارکییەتی() لەقاندو ئەو رۆژەش نزیکە کەئەوروپا دەبێتە کەلاوە.

مـن نـاتوانم ئـەوەتان پێبڵـێم کەئۆلیگارکییـەت هەرئێـستاو بێخـەباتکردن دەفـەوتیّ. ئـەو خۆشـی خەباتـدەکات. کـیّ دەزانـیّ, لەوانەیـە, دوایـین شـەڕی درێژخایەنی چارەنووس جیابیّ. ئای, ئەی میراتگرانی پرۆلیتارییەکان! ئای, ئەی وەچـەکانی دوارۆژ, رۆڵـەکانی ئـەو رۆژانـەی دێنەبـەرەوە. ئێـوە تێدەکۆشـن. کەنائومێدییـەکان واتـان لێدەکـەن گومـان لەسـەرکەوتنتان بکـەن, هەڵبەتـە ئێـوە ئازایەتیتان دێتەوەبەرو لەگەڵ ئێڤەر هاردی وەجاخزادەدا دەیڵێینەوە:

"جـاریّ دۆڕاندوومانـە, بـەڵام هـەتا هـەتانا! زۆرشـت فێربـووین, بـەیانیش مەسـەلەکە لەنۆژەنـەوە راسـتدەبێتەوە, کـەوا بەحیکمـەتو گیـانی رێکـوپێکی بەهێزترە."

ئەناتۆل فرانس

() Oligarchy حکومەتی کەمینە –وەرگێڕی عەرەبی–.

www.pertwk.com

بەشی یەکەم

هەڵـــۆکەم

www.pertwk.com

هەڵۆکەم

شنەی سازگاری هاوین لق و پۆپی (سوورەچنار) دەورووژێنێ و، ئاوی "وایەڵد وۆتەر" شەپۆلدەداو ئاوازی شیرین بەسەر تاشەبەردە قەوزەدارەکانیدا دەبارێنێ. پەپوولـە لەبـەر خۆرەتـاوا هاتووچـۆیانەو لەهـەر شـوێنێك گیـزە گیـزی هـەنگی خەواڵوو بەرگوێ دەکەوێ. هەمووشتێك زۆر هێمن و مەندو ئاسوودەیە، من لێرەدا دادەنیـشم و، دەکەومـە بیرکردنــەوە. دەروون شـڵەژاوو نەسـرەوتم، هێمنییەکـە شـڵەژان و نەسـرەوتن دەخاتـە دڵ و دەروونم. ئـەو خـۆی بەناڕاسـت دەنـوێنێ، سەرتاپای جیهان کپە، بەڵام کپییەکی بەر لەگێژەڵووکەیە. من چاوەکانم و هەموو هەستەکانم ماندوو دەکـەم، بـەدوای شـتێکدا عـەوداڵم نیـشانەی ئـەو گێژەڵوکـە نزیکەی تیایە. ئای، چەند حەز ئەکەم مەییوی کاڵنەبێ! چەند حەز دەکەم مەییوی کاڵنەبێ!

شڵەژان و نیگەرانیم مایەی سەر سوڕمانێکی زۆر نییە. من هـەر بیر دەکەمەوە. ناشـتوانم واز لەبیکردنـەوە بێـنم، ژیـانی سـاڵانی تەمـەنم پڕبـوون لەتـەوژم و تـاو، بەدرێژایی ئەو ماوەیە بەهێمنی و کپی بارگرانبووم(□) ، ناتوانم بیرنەکەمەوەو لەناو

(□) شۆڕشـی دووەم، لەپلـەو پایـەی یەکـەمیا دەسـکردی ئێڤـەر هـاردبوو، هەرچـەندە لەڕاسـتیدا خـۆی لەگـەڵ پێـشەوا ئەوروپییەکانـدا هاوکـاریکرد. دەسـگیرکردنی ئێڤـەر بەهاری 1932 بوو، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو ئامادەکردنەی بۆ شۆڕشی کردبوو، وردبوو، تا رادەیـەك هاوبەشـەکانی لەپیلانـدا والێکـردن کەبەشـڵەژانێکی کـەم، یـا ئارامگرتن بتـوانن

ئـەو گێژەنـە سەرشـێتەی مـەرگ و وێرانییـەی کەبـەو نزیکانـە دەتەقێتـەوە. هـات و هـاواری کڵـۆڵان گـوێم کاسـدەکەن. دەمتـوانی بەچـاوی خـۆم ببیـنم، وەك لەرابوردووشـدا بینـیم(□) ، دەمتـوانی شـێواندنی بەتونـدی لـەو لەشـانەی لـەخۆیان بایین. پاڵپێوەنانیان بەوپەڕی دڵڕەقییەوە بەرەولای خوا.

هـەر بـەمجۆرە ئێمـەی مرۆڤـی بەسـتەزمان ئامانجـەکانمان دێنینـە دی، لـەناو جەرگـەی لاشـەو وێرانیـدا تێدەکۆشـین بۆئـەوەی ئاشـتییەکی هەمیـشەیی و بەختەوەرییەکی سەقامگیر بهێنینە سەر زەوی.

پاشان من تاك و تـەنیاو بێکـەس دەژیم. کاتێ بیر لـەوە ناکەمـەوە کەلـەڕۆژانی ئاینـدەدا روو دەدا، بـیرە لـەوە دەکەمـەوە کەهـەبوو، دوایـی نـەما– بـیر لەهەڵۆکـەم دەکەمەوە کەجووتە باڵەکانی لەبۆشاییدا دەکوتێ و شلوکوت نابن، هـەردەم بـەرەو ئـەو شـوێنە دەفڕی کـە هەمیـشە خۆرەتـاو بـوو. بـەرەو نموونـەی بـەرزی رۆشـنی ئازادیی و مرۆڤایەتی بەرز دەبێتەوە. من نـاتوانم تەمـەڵ و دەستە ئـەژنۆ دابنیـشم و چاوەڕوانی رووداوە گەورەکە بکەم کە دەستکردی ئەوە، هەرچەندە ئەو لەناومانـدا نییـە هـەتا بەچاوی خـۆی ببینـێ، هـەموو سـاڵانی پیـاوەتی و مەردایـەتیی خـۆی

نەخشەکانی جێبەجێبکەن. پاش خنکاندنی ئێڤـەر هـارد، هاوسـەرەکەی روویکـردەوە یـك رۆبن لـودج Wake Robin کـەماڵێکی شـانەیی "واتـە شـانەیەکی حیزبییبـوو وەرگێـڕی کوردی–" لە "سۆنۆماهیلز Sonama Hills لەکالیفۆرنیا.

(5) گومانی تێدا نییە لێەدا پەنجە بۆ کۆمونـە "شۆڕشـی رەشـورووتان"ی چیکاگۆ درێـژ دەکات.

www.pertwk.com

لەپێناوی ئەودا داناو, لەپێناوی ئەودا ژیانی خۆی بەخشی شۆڕش دەسکردی ئەوبوو, خۆی دروستیکردبوو().

لێرەدا بەڵێنمدا, لەم ماوەی چاوەڕوانیی تەلەزگەدا,خۆم تەرخانکەم بۆ لەسەر نووسینی هاوسەرەکەم. رووناکییەکی زۆر هەیە من بەتەنیا خۆم دەتوانم بیَ لەهەموو ئەو کەسانەی زیندوون بیخەمەسەر کەسێتییەکەیو, کەسێتییەك بەو هەموو شەرەفمەندییەوە بیَ ناکریَ, زیاتر لەپێویست بەرەنگی گەش وێنەی بکێشریَ. گیانێکی مەزن بوو. کە خۆشەویستیم لەخۆپەرستی دەترازیَ هیچ شتێکم نییە خەمی لێبخۆم داخی ئەوە نەبیَ کەخۆی لێرە نییە تاکو کازیوەی سبەی ببینیَ. ئێمە نابیَ ژێر بکەوین. ئەو بینایەی کە بنیاتی نا بەهێزترو پتەوترە لەوەی کە وابکات بشیَ سەرنەکەوتنەکە ببیَ, قوڕ بەسەر "پاژنەی ئاسنین" بەو زووانە بەداهێنراوی بەرپەرچی مرۆڤایەتیی لەعەردی دراو دەداتەوە, کەوشەی نهێنی رادەگەیێنریَ جەماوەری کرێکاران لەهەموولایێکی جیهاندا رادەپەڕن. شتێکی وەك ئەمە هەرگیز لەمەوبەر لەمێژووی جیهاندا رووی نەداوە. یەکێتیی ریزەکانی کرێکاران پتەوبووەو, بۆ یەکەم جار شۆڕشێکی جیهانیی بەرفراوانمان, پڕ بەفراوانیی جیهان بەدیدەکەین.()

() لەگەڵ هەموو رێزمدا بۆ ئەڤیس ئێڤەر هارد Avis Everhard دەبیَ ئاماژە بۆ ئەوە بکەم کەئەرفست ئێڤەر هارد تەنیا یەکێك بوو لەزۆر پێشەوایانی کارامەو شارەزا, نەخشەی "شۆڕشی دووەمین"یان کێشاو, ئێمە ئەمڕۆ کەبەسەدەکاندا دیینەوە, دەتوانین بەدڵنیاییەوە بڵێین: بانەت ئەرفست ئێڤەر هاردیش لەژیاندابوایە سەرەنجامی شۆڕشی دووەمینی نەهامەتیو کارەساتەکانی لەوە کەمتر نەدەبوون کەبوون.

() شۆڕشی دووەمین بەڕاستی جیهانی بوو. کارێکی قەبە بوو. کارێکی لەوە قەبەتربوو کەکاری تاکە پیاوێك بیَو کەسی ترنا. لەراستیدا کارگەران, لەهەموو ئۆلیغارکییەتەکانی

ئاوا دەبینی من پڕم لەوشتەی کەخەریکە بقەومیَ, بەجۆرێکی رەها شەوو رۆژ تێیدا ژیاومو, بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ تەنانەت وای لێهاتووە هەموو کاتێك لەخەیاڵمدایە. بەقەد ئەوەی کارەکە پەیوەندیی بەم مەسەلەیەوە هەیە ناتوانم بیر لەمێردەکەم بکەمەوە بێئەوەی بیر لەو بکەمەوە, ئەو گیانە کەیبوو, من لەکویَ دەتوانم لەمێشکی خۆمدا هەردووکیان لێکجیابکەمەوە!

لێرەدا, وەك لەمەوبەر گوتم رووناکییەکی زۆر هەیە, من نەبم کەس ناتوانیَ بیخاتەسەر کەسێتییەکەیو, خەڵکیش هەموو دەزانن کەئەو لەپێناوی ئازادیدا رەنجێکی سەختیداو لەپێناویدا ئەوی چەشتی چەشتی. بەڵام من زۆر چاك رادەی ئەو توندوتیژییە دەزانم کەرەنجەکەی جیاکردەوەو, تا چ رادەییَ ئەوەی چەشتبووی بەئێشو ئازار بوو. چونکە من لەماوەی ئەو بیست ساڵە شپرزە نەسرەوتەدا لەتەکیا بووم من تێدەگەم لەئارامگرتنو, ئەو تەقەلایەی مانای ماندووبوون نازانیَو, دڵسۆزیی بێپایانی بۆ ئەو مەسەلەیەی, کە گیانی خۆی هەر بەر لەدوو مانگ کردە, قۆچی قوربای.

من هەوڵدەدەم بەساکاری بنووسمو ئالێرەدا ئەوەتان بۆ بگێڕمەوە, کەچۆن ئێرنست ئێڤەر هارد پێینایە ژیانم – چۆن یەکەم جار پێی گەیشتم. چۆن گەشەیکرد, هەتا بوومە پارچەیێك لەئەوو ئەو گۆڕانکارییانەی لەژیانمدا کردنی.

جیهاندا خۆیان بۆ راپەڕین ئامادەکردبوو هەر کە ئیشارەتیان پێدرابا. ئەڵمانیاو ئیتالیاو فەرەنساو ئوسترالاسیا Austra Lasia هەموویان وڵاتی کرێکاربوون. دەوڵەتانی سۆشیالست بوون, ئامادەبوون دەستی یارمەتی بۆ شۆڕش درێژکەن, مەردانە ئەوکارەیان ئەنجامدا, لەپێناو ئەوەدا هەر کەشۆڕشی دووەمین وردو خاشکرا ئەو دەوڵەتانەش لەلایەن ئۆلیگارییە یەکگرتووەکانی جیهانەوە پانکرانەوە, لەشوێنی حکومەتە سۆشیالستەکانیان حکومەتی ئۆلیگاری قیتکرانەوە.

www.pertwk.com

بەمشێوەیە دەتوانی بەچاوەکانی من سەیری بکەیتو, وەك من چۆن دۆزیمەوە تۆش ئاوا بیدۆزیتەوە –هەموو شتێك دەگێڕمەوە, تەنیا ئەوشتانە نەبن کەئەوپەڕی نهێنییان, ئەوپەڕی شیرینییان رێنادەن, ئاشکرا بکرێن. یەکەم دانیشتنم لەگەڵیا لەشوباتی 1912دا بوو, کەهاتەماڵمان لەبێرکلی باوکم بۆ نانی شێوان بانگیکردبوو[8] ناتوانم بڵێم لەیەکەم چاوپێکەوتنمدا, ڕام بەرامبەری باشبوو. یەکێکبوو لەو میوانە زۆرانەی بۆ خواردنی نانی شێوان بانگکرابوون, لەژووری مێوانان. دانیشتینو چاوەڕوانی هەموو بانگکراوەکانبووین, دەرکەوتنەکەی نەگونجاو, یاخود نزیکبوو وابێ. ئەم شەوە وەك باوکم لەناوخۆماندا ناوی لێنا "شەوی موژدەبەران" بوو, بێگومان ئێرنست لەناو پیاوانی کڵێسەدا لەشوێنی خۆیدا نەبوو.

بەڕادەی یەکەم جلەکانی, لێنەدەهاتن, جلێکی حازربەدەستی لەبەردابوو کەقوماشێکی تۆخبوو, جلێکبوو پڕ بەلەشی خۆی نەبوو, لەراستیدا هیچ جلێکی حازربەدەست پڕ بەپێستی نەبوو. لەو شەوەدا, وەك هەمیشە ئاوابوو, قوماشەکە بەماسولکەکانیەوە نووسابوو, لەکاتێکا چاکەتەکەی لەنێوان هەردوو ئەنیشکیدا

---

[8] چۆن کانینگهام, باوکی ئیڤیس ئێڤەر هارد, لەزانکۆی بێرکلی لەکالیفۆرنیا پرۆفیسۆر بوو, ئەو خانەیەی هەڵیبژاردبوو فیزیابوو, وێڕای ئەوە لەخانەی باسە رەسەنەکاندا چالاکییەکی فراوانی نواند, وەك زانایێك پایەیەکی بەرچاوی هەبوو, بەڵام شوێنەوارە سەرەکییەکەی لەزانستدا, لێکۆڵینەوەکانی بوون لەبارەی ئەلەکترۆنو کتێبە مەزنەکەی بوو: "هاوتایی ماتریالو وزە" کە بەشێوەیێکی یەکجارەکی بڕیاریدا کەدەمەقاڵ هەڵناگرێ یەکێتیی ڕەها لەماتریالو یەکێتی ڕەها لەوزەدا هاوتان. پێشتر سێر ئۆلیڤەر ئۆدجو زانایانی دیکە لەبواری (چالاکیی تیشکدانەوە)ی نوێدا (Radio Activity) ئاگاداری ئەم بیرۆکەیە بوون, بەڵام بێبەڵگە هێنانەوە.

لەبەر قەبەبوونی هەردوو شانەکانی, تۆڕێکی ئاڵۆزی چۆچو لۆچ بوو, ملی لەملی پاڵەوانێك دەچوو کەزۆرانبازی کردبێتەپیشە بۆ بەدەستهێنانی خەڵاتی دارایی[9] مل ئەستوورو بەهێزبوو, لەدڵی خۆمدا وتم: " کەوتە ئەمەیە فەیلەسوفی کۆمەڵایەتیو ناڵبەندی پێشووی ولاخکە باوکم دۆزیویەتیەوە؟" بێگومان سەروسیمای لەمە دەکات, بەوماسولکە بادراوانەو ئەم قوڕگەی کە لەقوڕگی گاجووت دەکات. هەریەکسەر کەجیامکردەوە جۆرە داهۆڵێکبوو هەروەها لە دڵی خۆمدا گوتم: "تۆمەکوێر"ی کوڕە کرێکارێکە[10].

دوای ئەوە کەدەستی گوشیم, دەستگوشینەکەی خۆگرو بەهێزبوو, بەڵام بەدوو چاوە رەشەکانی ئازایانە سەیریکردم, ئازایەتییەکی زیاتر لەپێویست, هەروەها لەدڵی خۆمدا گوتم, وەك دەبینی بوونەوەرێکە لەبوونەوەرانی ژینگە, ئەو حەلە غەریزەی بەهێزی چینایەتی دەسەڵاتیان بەسەرماکێشابوو, خۆ ئەگەر پیاوێك لەڕۆڵەکانی چینە کۆمەڵایەتییەکەم بەمجۆرە سەیرکردنە دلێرانە رووبەڕوومبوایە هەڵبەتە ئەو کردەوەیەی شتێك دەبوو لەپشت لێخۆشبوونو لێبووردنەوە. من دەزانم نەمتوانی چ بکەم ئەوەندە نەبێ کەسەرم داخست, کەلێی

---

[9] لەو رۆژانەدا نەریتی پیاوان وابوو کەلەپێناوی کیسە پارەدا هاڤڕکێ بکەنو, بەدەست زۆرانی بگرن, تەنانەت ئەگەر زۆرانبازێك ژێرکەوتایەو لەهۆش خۆی بچوایە, یا لەگۆڕەپانەکەدا بکەوتایەو گیانی لەدەستدایە –ئەوی دیکە دەستی بەسەر پارەکەدا دەگرت.

[10] لەقسەکەیدا "تۆمە کوێر" Blind Tom ئیشارەتێکی نادیارە بۆ موزیکژەنێکی زەنگی (قوڵەرەش)ی کوێر, کەلەناوەڕاستی دووەمی سەدەی نۆزدەیەمینی عیسایییدا دونیای پڕ کردو سەری خەڵکی قاڵکرد, لەڕواڵەتو دڵپاکیدا لەمەسیحی دەکردو, هەروەها زاناشبوو.

www.pertwk.com

تێپەڕبووم هەناسەیەکی قووڵم هەڵکێشا, سووڕامەوە تابەخێرهاتنی "قەشە مۆرهاوس"ی دڵکێش بکەم, کەپیاوێکی خوێنشیرینی کارامەبوو, لەتەمەنی لاوی تێپەڕیکردبوو, بووبووە قەیرەپیاو. بەڵام ئەو ئازایەتییەی کەمن وامزانی بێشەرمییە کلیلی زیندەگیی سروشتی ئێرنست ئێڤەر هاردبوو, پیاوێکی ساکارو راشکاوبوو, لەهیچ نەدەترسا, لەگەڵ کات بەفیڕۆداندا لەوجۆرە خۆلێگۆڕینانەی کەداب‌و نەریت پێویستیدەکردن نەبوو, "بەدڵم بوو" هەروەها دوای ئەوە بەماوەیەکی زۆر بۆی روونکردمەوە بۆچی چاوەکانم پڕ نەکەم لەوەی بەدڵمەوپێی سەرسامم؟" وتم ئەو لەهیچ نەدەترسا, خۆرسك ئۆردستۆکراتی بوو, هەرچەندە کەلایەنگیری ئۆردوگای نائوروستوکراتی‌یەکان بوو. خۆی (سوپەرمان)بوو, گیانلەبەرێکی مووزەردە بوو وەك ئەوەی کەنیچە وەسفیکرد[11]. ویڕای ئەوەش ئاگری دیموکراسییەتی گرتبوو.

بەڵام بایەخدانم بەکۆبوونەوەم لەگەڵ میوانانی تردا‌و لەیەکەم سەیرکردنی نەگونجاومدا هەموو شتێکیان لەمەڕ فەیلەسووفی چینی کارگەرانەوە لەبیر نەبردمەوە. هەرچەندە کەمن یەك دوو جار لەسەر خوان بەدیمکرد, بەتایبەتی ئەو تروسکاییەم بەدیکرد کەلەچاوەکانیدا دەدرەوشایەوە, وەختێ لەپێشەوە گوێی لەقسەکانی ئەو قەشەیە گرتبوو. ئینجا لەقسەکانی ئەویتر. لەدڵی خۆمدا وتم پیاوێکی ڕووخۆشە. خەریکبوو چاو لەجلەکانی بپۆشم, بەڵام وەختێ نەماو شێوخواردنەکە تەواو بوو, هەردەمی نەکردەوە تا قسە بکات, کەچی قەشە بێوچان دەربارەی چینی کرێکاران‌و پەیوەندیی بەکڵێسەوە دوا, کە کڵێسە چیکردووە, یاخود لەپێناویدا چیدەکرد. سەیرمکرد باوکم پەستبووە چونکە ئێرنست قسەینەکرد. جارێك باوکم رایگەیاند لەماوەیەك لەماوەکانی بێدەنگیدا پێیوت کەشتێ بڵێ, بەڵام ئێرنست شانەکانی هەڵتەکاندو وتی: "هیچم پێ نییە بیڵێم"و لەسەر خواردنی بادەمی سوێر بەردەوامبوو.

بەڵام باوکم رازی نەبوو کە ئارەزووەکەی نەیەتەدی. پاش ماوەیەك وتی:

–ئالێرەدا یەکێکمان لەناودایە کەئەندامی چینی کرێکارانە. من دڵنیام لەوەی کەدەتوانێ لەباری سەرنجێکی نوێیەوە, کە شیاوی ئەوەبێ خۆش‌و گەشەداربێ بارودۆخەکەمان بۆ وێنەبکێشێ, بەمەوە ئاماژە بۆ مستەر ئێڤەر هارد دەکەم".

نیشانەی بایەخدانێکی بەئەدەبانە لەرووی ئەوانی دیکەدا دەرکەوت. بەپێداگرتنەوە بەئێرنست, یان وت– کە باری سەرنجی خۆی دەرخات. هەڵوێستیان بەرامبەری زۆر سینگفراوانەو رووخۆشانەبوو, تارادەیەك وایان لێکرد کەبەڕاستی‌و دروستی شیاوو ئامادەی تەواوی مەیدانخوازی‌و فەرموونبێ. دیتم کەئێرنست تێبینی ئەوەی کردو, خۆی پێی خۆشبوو, بەهێمنی‌و زیرەکانە چاوێکی بەدەوروبەری خۆیدا گێڕاو, تروسکەی پێکەنینم لەچاوەکانیدا بەدی دەکرد:

دەستی بەقسەکردو وتی:

–من شارەزای داب‌و نەریتی دەمەقاڵی ئیکلیرکی نیم."

پاشان بەشەرم‌و سڵەمینەوە بێدەنگبوو؟

بەپێداگرتنەوە پێیان وت:

"بەردەوام بە!"

دوکتۆر هامەرفێڵد وتی:

"ئێمە لاریمان نییە لەوەی کەڕاستی لەهەرکەسێکەوە دەبچێ ببیستین, پاشان دەرکی پێکردو وتی "ئەگەر دڵسۆزانەبێ."

---

(11)فریدرید نیچە فەیلەسوفی شێتی سەدەی نۆزدەیەم کەبەتروسکەی زۆرزانیی نەمری دەیڕوانییەشتەکان, بەڵام بەر لەکۆچکردنی بەرەو شێتی چوو.

www.pertwk.com

ئێرنست کەزوو پێکەنینیدەهات وتی:

–کەواتە تۆ دڵسۆزی لەراستی جیا دەکەیتەوە؟

دوکتۆر هامەر فیڵد هەناسەبڕکێ بوو، ویستی وەلامیبداتەوەو وتی:

–لاوۆ، رەنگە چاکترینمان هەڵە بکەین، بەڵێ رەنگە چاکترینمان هەڵەبکەین!"

هەڵوێستی ئێرنست یەکسەر گۆڕا، بوو بەپیاوێکی دیو، وەڵامیدایەوە:

–زۆرباشە، رێمبدە بەوە دەستپێبکەم کە ئێوە هەموتان بە هەڵەچوون. ئێوە لە بابەت چینی کرێکارەوە هیچ نازانن، بەڵکو نەزانینتان دەربارەی ئەم چینە زۆر لەوە ئاشکراترە. سۆسیۆلۆجییەتییەکەتان لە چۆنیەتیی بیرکردنەوەتان خراپترو هیچ و پوچترنییە!"

رەگەزی بەئیش لەناو خودی قسەکاندا نەبوو، بەقەد ئەوەی لەناوشێوەی زاراوەکەیدا بوون کە تیایا بە تاڵیکردن.

هەرکە گوێم لە یەکەم دەنگ هەڵبڕینی بوو بە ئاگا هاتمەوە، ئەو دەنگەوەك چاوەکانمی، ئازابوو، لێدانی شەبپوور بوو بروسك مووچڕکی بە هەموو لەشمداهێنا. هەموو خوانەکە وروژاو، ژیانی نوێی تێدا گەڕاو لەنەگۆڕی و یەکهەوایی و خەواڵوویی دەربازکردبوو.

دوکتۆر هامەر فیڵد پرسی:

–لاوۆ. ئەو گەندیو پروپووچیەی تا ئەمرادە ترسناکە لەرێبازی بیرکردنەوەی ئێمەدا چییە؟ شێوازی دوانەکەی شتێکی چارە گرانبوو.

–ئێوە میتافیزیکیین، هەریەکێك لە ئێوە دەتوانێ لە رێگەی میتافیزیکەوە بەڵگە لەسەر هەرشتێك، تەنانەت ئەگەر ئەمەی بۆ رەخسا، دەتوانێ– بەپێی مەبەستەکانی خۆی. هەڵە میتافیزیکییەکانی دی هەموویان بچەسپێنێ.

ئێوە لە دونیای ئایدیادا گێرەشێوێنن. ئێوە دروستکەری چەند گەردوونێکی cosmos makers شێتنو، هەریەك لەئێوە لە "گەردوونێك" cosmas دا دانیشتووە کە دەسکردی خۆیەتی. گەردوونێکە لەحەزو ئارەزووی ئەو خوڵقاوە، ئێوە لەو جیهانە واقیعییە ناگەن کە تیایا دەژینو، بیرکردنەوەتان لەجیهانی واقیعدا جێی نابێتەوە، تەنیا بەقەد ئەوە نەبێ کەدیاردەیەکە لەدیاردەکانی گومڕای عەقڵی.

"ئایا دەزانی چیت خستەوەبیرم کە من دانیشتووم لەسەر خوانەکەو گوێم لێگرتبووی قسەت دەکردو دەکرد؟ کتومت مامۆستایانی scholastic سەدەکانی ناوەراستت بیرخستمەوە، ئەوانەی بەشارەزایی و کارامەییو فێربوون لەم مەسەلە خۆشە دەکۆڵنەوە. چەند فریشتە دەتوانێ لەسەر نووکی دەرزی سەما بکا؟ بەرێزانی ئازیز. هیچ سەیرنییە ئێوە لە ژیانی سەدەی بیستەمەوە دوورن. وەك دووریی ئەو سیحربازە هیندییەی لەدارستانی سەرەتاییدا بەرلە دەهەزار ساڵ نوشتەیدەکرد"

وادیاربوو کە ئێرنست قسەیدەکرد بەهەڵچوونێکی بەجۆشەوە کڵپەی سەندبوو، ڕووی گڕی گرتبوو، چاوەکانی پریشکیاندەداو تروسکەیان دەدا. دەمو شەویلاکی نیازی دوژمنکارییان پێوە دیاربوو، بەڵام ئەمە هەموو رێگەیێك نەبوو لە ڕێگەکانی. ئەم رێگەیەی لە پەلاماردان، رێگە وردوخاشکەرەکەی وەك بلێی چەکوشێکی زل دروستدەکات. هەردەم خەڵکی دەوروژاند، وایلێکردن کە خۆیان لەبیربچێتەوە، میوانەکەمان وای لێکردن کە ئێستا خۆیان لەبیربچێتەوە. قەشە مورهاوس بۆ پێشەوە نوشتابۆوەو بەوپەڕی هوشیارییەوە گوێی بۆ قوڵاغکردبوو، رقو کینەو تورەیی خوێنی لەدەموچاوی دوکتۆر هامەرفیڵد گەڕاندبوو، هی دیکەش تووڕەو تەنگاو بووبوون. تاقمی سێیەم بەجۆرە لوتبەرزییەکی شادانە

زەردەیان دەهاتیٚ, بەڵام من بینیم تابلێی هەڵوێستەکە خۆشبوو, بەدزییەوە سەیری باوکم کرد کە وامدەزانی خەریکە پێکەنینی بێت لە ئەنجامی ئەو بۆمبا مرۆییەی خۆی بەرپرسیاربوو لە تەقاندنەوەی لە نێوانماندا.

دوکتۆر هامەرفیلٚد قسەی پێبڕی:

–"گوزارەکانت هەندێك تەماوین. کە ناومان دەنێی میتافیزیکی بەتەواوی مەبەستت چییە؟"

ئێرنست لەسەرقسەکانی خۆی بەردەوامبوو:

–" من پێتان دەڵیم میتافیزیکی, چونکە ئێوە میتافیزیکیانە بیردەکەنەوە. ڕێبازی بیرکردنەوەتان بە پێچەوانەی ڕێبازی زانستە. دەرئەنجامەکانتان هیچ ڕاستییان تێدانییە. دەتوانن هەموو شتیٚ بچەسپێنن‌و ناتوانن هەموو شتیٚ بچەسپێنن, هەریەك لە ئێوە پەنا دەباتە بەر ویژدانی شەخسی کە خودی خۆی‌و گەردوون شیدەکاتەوە, وەك چۆن بەقەیتانی پووتەکانتان خۆتان بەرز دەکەنەوە بۆ ئەوەی ویژدان بە ویژدان لێکبدەنەوە."

قەشە مورهاوس وتی:

–"تێناگەم. وابزانم شتەکانی عەقڵ گشتییان میتافیزیکین.ماتماتیك گەورەترین‌و پێسەلمێنترین زانستە, لە سەدا سەد میتافیزیکییەو, هەرکردەیەك لەکردەکانی عەقڵی کە ڕووناکبیریی زانستی دەینوێنیٚ, میتافیزکییە. بێگومان تۆ لەمەدا لەگەڵ منی, وانییە؟".

ئێرنست وەڵامیدایەوە:

–"تۆ تێناگەی, وەك خۆت لەبابەت خۆتەوە وتت. میتافیزیکی بەشێوەیەکی پێوەریی (Deductively) لەناوخودی خۆیدا بیردەکاتەوە بەڵام زانا بەشێوەیەکی ئیستقرائی (دەرئەنجامدان) Inductively لەناو واقعەکانی Facts

پسپۆڕی, یاخود ئەزمووندا بیردەکاتەوە. بیرکردنەوەی میتافیزیکی لەتیۆرەوە دەردەچیٚ بەرەو واقیع, لەکاتێکا بیرکردنەوەی زانا لەواقیعەوە بەرەو تیۆرە. میتافیزیکی لەبەر ڕۆشنایی خودی خۆی گەردوون شیدەکاتەوە, بەڵام زانا خودی خۆی بەگەردون شیدەکاتەوە.

دوکتۆر هامەرفێڵد بەسرەوتنەوە مینگەمینگی لێوەهات:

–"سوپاس بۆ یەزدان ئێمە زانا نین!"

ئێرنست لێی پرسی:

–"کەوابیٚ. ئەی ئێوە چین؟"

"فەیلەسووفین!"

ئێرنست پێکەنی‌و وتی:

–"ئاوا سەرتان لێدەشێویٚ. زەمینی ڕەقی واقیعیتان بەجێهێشت‌و, چوون لەهەوادا فڕین پەیڤێکتان کردە فڕۆکەی خۆتان. دەستم دامێنتان کەدابەزنەوە سەر زەوی‌و بەتەواوی پێمبڵێن مەبەستتان لەفەلسەفە چییە"

–فەلسەفە ئەوەیە .. "دوکتۆر هامەرفێڵد کەمێك وەستاو ئحە ئحێکی کرد, پاشان وتی "شتێکە بەشێوەیەکی هەمەلایی پێناسە ناکریٚ تەنیا بۆ ئەقڵ‌و میزاجی فەلسەڤی نەبیٚ.

زانای بیرتەسك کەخۆی خزاندۆتە ناو بۆڕییەی تاقیکردنەوە ناتوانیٚ لەفەلسەفە بگات."

ئێرنست گوێینەدایە توانجەکە, ڕێبازەکەی ئەوەبوو کەبەڵگەی نەیار بقۆزێتەوەو لەسنگی بکوتێتەوە. ئەمەی ئێستا بەڕوویەك‌و شێوەیەکی برایانە کرد:

–"کەواتە گومانی تێدا نییە کەتۆ لەو پێناسە دەگەی کەئێستا بۆ فەلسەفەی دادەنێم. بەڵام پێش ئەوەی داینێم من رووبەڕووبوونەوەت دەکەم کەهەر هەڵەیەکی تێدایە نیشانمی بدەی, ئەگینا میتافیزیکیەکی بێدەنگ بە, فەلسەفە ئەوەنییە کەبەشێوەیەکی رەها فراوانترین زانستبێ‌و. رێبازەکەی لەبیرکردنەوەدا هەمان رێبازە کەسەرجەمی زانستەکان دەیرەخسێنن بەم رێبازە خۆی لەبیرکردنەوەدا– رێبازی دەرئەنجامدان, فەلسەفە هەموو زانستەکان لەزانستی‌یەکی مەزندا قاڵدەکاتەوە. هەروەك سپنسەر دەڵێ:

"راستییەکانی هەر زانستێك بۆخۆی بەپەرتی زانیارییەکی یەککگرتووە. فەلسەفە ئەو زانیارییە یەکدەخات کەگشت زانستەکان پێشکەشیدەکەن. فەلسەفە زانستی زانستەکانە زانستی سەرەکییە, ئەگەر حەز بکەیت, ئاخۆ پێناسەکەی منت بەدڵبوو؟"

دوکتۆر هامەرفیڵد بەمینگە مینگەوە:

–"شتێکی زۆر سەرسامە, زۆر سەرسامە!"

بەڵام ئێرنست دڵڕەقبوو, بەزەیی نەدەزانی. بەئاگادارکردنەوە وتی:

–"لەبیرتنەچێ پێناسەی من لەناوبەری میتافیزیکیایە. ئەگەر پەنجە نەخەیتە هەر کەلەبەرێك لەپێناسەکەمدا ئیتر هەقی ئەوەت نامێنێ کەلەدواییدا هەر بەڵگەیەکی میتافیزیکی پێشکەشکەیت. دەبێ بۆ داواکردنی ئەم کەلەبەرە بەوپەڕی بایەخدانەوە ژیان بژارکەیت تاکو دەیدۆزیتەوەو میتافیزیکییانە خۆت بێدەنگ کەیت."

ئێرنست چاوەڕوانبوو, بێدەنگییەکە بەئێشبوو, ئازارەکە لەدوکتۆر هامەر فێڵد ڕاچوو, هەروەها واقووڕمانیش بەسەریا زاڵبووە هێرشی ئێرنستی توندوتیژی هەڵکوتانە سەر نەیار لەشێوەی چەکوشێکی زل سەری لێ شێواندو شڵەژاندی.

خۆی شارەزای رێبازی ساکاری راستەوخۆ نەبوو لەدەمەقاڵێدا. چاوی بەدەوروبەری خوانەکە داگێڕا داوای یارمەتی دەکرد. بەڵام کەس فریاینەکەوت. دیتم باوکم پێکەنینەکەی بەدەستەسڕی خوانەکە دەشارێتەوە.

ئێرنست کەبەتەواوی هامەرفێڵدی بەزاند, وتی:

–"رێبازێکی دیکە هەیە بۆپووچەڵکردنەوەی میتافیزیکییەکان, هەوڵدە لەبەر رووناکیی کارەکانیاندا حوکمیان لەسەربدەی.

لەچنینی خەیاڵی تارمایی بەدەرو کردنی سێبەری خۆیان بەخواوەند, چی تریان بۆ مرۆڤایەتی کردووە؟ من دان بەوەدا دەنێم کەئەوان خۆشی‌و نیعمەتی توخمی مرۆڤیان زیادکرد, بەڵام چ خێرێکی هەستپێکراویان پێشکەش بەمرۆڤایەتی کرد؟

فەلسەفەیان لێدا –ئەگەر بەخراپ بەکارهێنانی ئەم وشەیەم لەقسەدا لەسەر دڵ بەکارهێنابێ, کەمەڵبەندی سۆزە, لەکاتێکا زاناکان خولی خوێنیان لەلەشدا دادەڕشت. بەزمانێکی کارتێکەر بەخەڵکیان راگەیاندو پێیان وتن کە برسییەتی‌و تاعون دووسزان لەخواوەندەوە, کەچی زاناکان قووچەکیان دروستدەکردو لەناو جەرگەی شارەکاندا زێرابیان رادەکێشا. خواوەندیان لەسەر شێوەی وێنەی خۆیان‌و ئارەزووەکانیان دروستکرد. کاتێ زاناکان رێگایان شەقدەکردو پردیان دروستدەکرد, وایاندەزانی کەزەوی مەڵبەندی گەردوونە, کەچی زاناکان ئەمەریکایان دەدۆزێتەوەو دەچوونە ئاسمان بەدوای ئەستێرەو یاساکانی ئەستێرەدا. بەکورتی میتافیزیکییەکان بۆ خزمەتی توخمی مرۆڤ هیچیان نەکردووە, هەنگاو دوای هەنگاو بەڕووی پێشکەوتنی زانستدا گەڕاونەتە دواوە. هەر کەبۆیان ساغبۆوە کەراستەقینەکانی زانست لێکدانەوە خودییەکانیان بۆشتەکان تێکوپێك شکاند, تەنانەت لێکدانەوەی خودی نوێیان بۆ شتەکان

بڵاودەکردەوە. لەسەرجەمیاندا لێکدانەوەی دوا راستەقینەی چەسپاو. ئەمەشە تا ئاخر زەمان. بێگومان بەردەوامدەبن لەسەری. بەڕێزان، میتافیزیکی جادووگەرێکی قوڵبڕەو جیاوازیی نێوان تۆو ئەسکیمۆ کە خواوەندی دروستدەکات فەرموو لەبەر بکاتو ماسی لینج بخوات لەوەزیاتر نییە. لەوەزیاتر نییە کە جیاوازیی چەند هەزار ساڵی راستەقینەی ساغکراوەبێ، ئەمەیە ئەوی هەیەو نییە."

دوکتۆر بالینگفۆرد بەنازو فیزێکەوە جاڕیدا:

–"لەگەڵ ئەوەشدا فیکری ئەرستۆ بەدرێژایی دوانزە سەدە باڵی بەسەر ئەوروپادا کێشا. ئەرستۆش میتافیزیکی بوو." دوکتۆر بالینگفۆرد چاوی بەدەورو پشتی خوانەکەدا گێڕا، تتێبینییەکەی مایەی زەردەخەنەو سەرلەقاندنی پڕ لەپێسەرسامبوون بوو.

ئێرنست وەڵامیدایەوە:

–"ئەو نموونەیەی کەهێناتەوە خراپترینو کلۆڵترین نموونەبوو. تۆ ئاماژە بۆ سەردەمێکی زۆر تاریکی مێژووی مرۆڤایەتی دەکەی. لەراستیدا ئێمە بەو ماوەیە دەڵێین سەردەمە تاریکەکان.

سەردەمێك میتافیزیکییەکان زانستییان زەوتکردبوو، وەك چۆن پیاو ئافرەت زەوتدەکات. فیزیا بووە گەڕان بەدوای بەردی فەیلەسووفەکاندا، سەردەمێك کیمیا chemistry بووە سیمیا Alcchemyو گەردووناسی Astronomy بووە ئەستێرەناسی. بەداخەوە کە ئەم سەروەرییە هی هزری ئەرستۆ بوو!"

نیشانەی بەئازاربوون بەدوکتۆر بالینگفۆردەوە دیاربوو، بەڵام هەندەی نەخایاند کەڕووی گەشی تێگەڕایەوەو وتی:

–"تەنانەت ئەگەر گریمان ئەو وێنەیەی کێشات راستە، دەبێ ددان بەوەدا بنێی کەمیتافیزیکا خۆڕسكو بەهێزبوو، تاڕادەیێ وای لێکرد کە مرۆڤایەتی لەو سەردەمە تاریکەدا دەرباز بکاتو بەرەو رووناکیی ئەو سەردەمانەی بەرێت کەبەدوایدا هاتن."

ئێرنست وتی:

–"میتافیزیکیا پەیوەندی بەوەوە نییە."

دوکتۆر هامەرفێڵد هاواریکرد:

–"چی؟ دەتوانی نکوڵی لەوەبکەیت کەبیرکردنەوەو رامان بوونە هۆی گەشتەکانی دۆزینەوە؟"

لێرەدا ئێرنست زەردەیەکی هاتیو وتی:

–"ئای، کاکی ئازیزم، وەمزانی تۆ ماڤ دەمەقاڵێت نەما بەگفتوگۆدا، تۆ هێشتا درزت لەپێناسەکردنی منت بۆ فەلسەفە نەدۆزیوەتەوە، تۆ ئێستا لەسەر بناغەیەکی ناپتەو دەوەستیت، ئەوە رێبازی میتافیزیکییەکانە، من لەوەدا لێتدەبوورم. نەخێر، من دووپاتیدەکەمەوە: میتافیزیکیا هەر هیچ پەیوەندی پێوە نییە، نانو کەرەو، ئاوریشمو گەوهەرو، دۆلارو سەنتو، بەشێوەیەکی رووکەش، داخستنی رێگەو بانی بازرگانی بۆ هیندستان ... ئەوانەبوون هۆی گەشتەکانی دۆزینەوە. هەر کەقوستەنتەنییە ساڵی 1452 رووخا یەکسەر تورکەکان رێگەیان لەوکاروانانە گرت کە بۆب هیندستان دەهاتن، دەبوایە بازرگانە ئەوروپییەکان رێگەی دیکە بدۆزنەوە کۆلۆمبۆس لەدەریایدا تا رێگەی نوێ بۆ دورگەکانی هیندستانی رۆژهەڵات بدۆزێتەوە. ئەمەیە کەهەموو کتێبەکانی مێژوو باسی لێوە دەکەنو لەڕێگەی رێککەوتەوە خەڵك راستەقینەی نوێیان لەبارەی سروشتی

زەمین و قەوارەو شێوەکەیەوە زانی. سستمی بەتلیمۆس هەناسەی لێبڕاو رووناکییەکی کزو بێهێزی لێبەجێما"

دوکتۆر هامەرفێڵد گنەیەکی کرد:

ئێرنست لێیپرسی:

–"ئایا لەوەدا قسەکەم پەسەندناکەی؟ کەوابێ هەڵەی قسەکەی من چییە"

دوکتۆر هامەر فێڵد بەدەنگێکی شارەزاو لێزانینەوە وەڵامی دایەوە:

–"ناتوانم، هەردەبێ هەڵوێستەکەم بسەلمێنم، بەهەرحاڵ، ئەمە چیرۆکێکە لەوە درێژترە کەئێستا بچینە ناوی."

ئێرنست بەناسکییەوە وتی:

–"بەدیدی جیهان چیرۆکێك نییە لەوە درێژتربێ کەبچینە ناوی، ئەمەشە ئەو هۆیەی کە جیهان لەپێناویا دەگاتە شوێنی دوور. ئەوەش بوو ئەو هۆیەی لەپێناویا گەیشتە ئەمەریکا."

من وەسفی ئەو هەموو شەونخونییە ناکەم. هەرچەندە ئەوەی کەدڵم خۆشدەکات هەرساتێك لەساتەکانی یەکەمین سەعاتەکان بیرخۆم بخەمەوە کە (ئێرنست)م تیادا ناسی لەگەڵ هەرچی هەیەو نییە لەڕووداوەکاندا.

گۆبەندێکی گەورە روویدا، قەشەکان هەڵچوون و دەم و چاویان خوێنیان تێداگەڕا (سوورهەڵگەڕان)، بەتایبەتی لەوساتانەی کەتیایاندا ئێرنست بەفەیلەسووفی رۆمانتیکی و سێبەر کەرو شتی لەو بابەتە ناوبردن. هەموو جارێکیش بۆ راستەقینەکان رەتیدەکردنەوە: "راستەقینە Fact، ئادەمیزاد، ئەو راستەقینەیەی پووچەڵناکرێتەوە! بەمشێوەیە لەسەرکەوتنا هەرچەند جارێ یەکێك لەوانی ببەستباوە جاڕیدەدا. پڕبوو لەراستەقینەکان. وای لێکردن

کەلەئاستی راستەقینەکاندا ساتمە بکەن. بەڕاستەقینەکان بۆسەی بۆ دانانەوەو، بەبۆمبای راستەقینەکان رژایە سەریان.

–دوکتۆر هامەرفێڵد بەگاڵتەپێکردنەوە وتی:

–"وادیارە لەکۆتەڵی راستەقینەدا نوێژ دەکات."

دوکتۆر بالینگفۆرد دەستی بەڕاڤەکردن کرد:

"بێجگە لەڕاستەقینە هیچ خوداوەندێکینیەو مستەر ئێڤەر هاردیش پێغەمبەرەکەیەتی."

ئێرنست بەزەردەخەنەیەکەوە ملکەچبوو، وتی:

–"من وەکو پیاوە تەکساسییەکەم."

کەداوایان لێکرد بۆیان روونبکاتەوە، لەسەر قسەکەی خۆی رۆیشت:

–رۆڵەی ولایەتی میزۆری هەمیشە دەڵێ: "پێویستە لەسەرت پێشانمبدەی. بەڵام کوڕە تەکساسییەکە دەڵێ: "پێویستە لەسەرت ئەم مەسەلەیەم تێبگەیەنی و بیخەیتە مێشکمەوە."

لێرەدا بۆتا روونبێتەوە کەئەو میتافیزیکیینیە."

جارێکی دی کەئەرفست وتی: فەیلەسوفە میتافیزیکییەکان ناتوانن بەرامبەر مەحەکی راستەقینە خۆیان بگرن، دوکتۆر هامەرفێڵد لەپڕ لێی پرسی:

–"لاوۆ، مەحەکی راستەقینە چییە؟ زەحمەتنەبێ ئەوەی سەردەمێکی دوورودرێژە کە سەرانێ لەسەری تۆ حیکمەتیان زیاترە سەریان لێسووڕماوە شیناکەیتەوە؟"

ئێرنست وەڵامیدایەوە:

–"بێگومان. سەرە حەکیمەکان لەبارەی مەسەلەی راستەقینەوە دووچاری ئەو هەموو واقوڕمانە بەژانە بوون چونکە لەئاسماندا بەدوایدا دەگەڕان. ئەگەر لەسەر

www.pertwk.com

زەوی بمابانـەوە شـیاوی ئـەوەبوون کـە بەسـووکیو ئاسـانی بیدۆزنـەوە. بـەڵێ شیاوی ئەوەبوون کـەخۆیان لەواقیعـدا, راسـتەقینە بەهـەر کارێـك لـەکارەکانیانو هەربیرێك لەژیانیاندا بەبیریاندا دێ تاقیبکەنەوە."

دوکتۆر هامەرفێڵد ئارامی لێهەڵگیراو دووپاتیکردەوە:

–"مەحـەك, مەحـەك, واز لـەو پێـشەکییانە بێنـە, ئـەوەمان بـدەرە دەسـت کەدەمێکە هەستی پێدەکەین بەدوایدا دەگەڕێین:

مەحەکی راستی, بماندەرێ ئەو حەلە وەك خواوەندەکان دەبین". لەقسەکانیو رەفتـاری هـەموو لەشـی گومـانێکی گاڵتـەجاڕی سـەختبوو, بـە شـێوەیەکی نهێنـی شادی خستە دڵی زۆربەی دانیشتووانی سەرمێزەکە, هەرچەندە وادیاربو تەنگەی بەقەشە مورهاوس هەڵچنیبێ.

ئێرنست وتی:

دوکتۆر جۆردان[12] زۆر ئاشکراو روون گوزارشتی لێکرد. مەحـەکی راسـتەقینە لـەلای ئەمـەبوو: "ئایـا سـەرکەوتووانە کاردەکـات؟ ئـاخۆ بۆژیانـت متمانـەی پێدەکەیت؟"

دوکتۆر هامەرفێڵد بەگاڵتەوە:

–رووت سـپیبێ! تـۆ قەشـە بێرکلیـت[13] نەخـستە حیـسابەوە, تـۆ هـەرگیز بەرپەرچی لەڕوو هەڵگەڕانەوەکەیت نەداوەتەوە."

---

(12) جـۆردان Jordan پەروەردەکـەرێکی دیـاری دواییـنـەکانی سـەدەی نۆزدەیـەمو سەرەتاکانی سەدەی بیستەمی لەدایکبوونی مەسیحە. سەرەك زانکۆی ستانفوردبوو کەدەزگایەکی خێرو چاکەبوو لەو سەردەمەدا.

(13)بێرکلـی یەکێکـە لـەو ئایدیالیـستانەی کەتاکییـەتی گـەردوون دەبێـژن, هەرچـەندە فەیلەسووفەکانی ئەو سەردەمەی واقوڕماند بەڵکو لێکردن لەبوونی ماتریال, بەڵام بەڵگە

ئێرنست پێکەنیو وتی:

بەشـێوەیەکی رەهـا پیـاوترین میتـافیزیکی بـوو, بـەڵام ئـەم نموونەیـەت, نموونەیـەکی کلۆڵـە, چـونکە میتافیقیـای بێرکلـی هـەروەك خـۆی بڕیاریـدا, سەرنەکەوت."

دوکتۆر هامەرفێڵد تووڕەبوو, جێی خۆیبوو تووڕەبێ. واخۆی نواند وەك بڵێی کەئێرنستی لەسەر دزییەك, یا درۆیەك گرتبێ هاواریکرد:

–"لاوۆ, هەرچی ئەمشەو وتوومە ئەم حوکمە دەیگۆڕێ, ئەوە قسەیەکی قۆڕەو لەسەر هیچ بناغەیێکی پتەو ناوەستێ؟"

ئێرنست لەسەرخۆ مینگە مینگەلی لێوەهات:

–"بەهاڕین هاڕدژم. کەچی نازانم چ شتێ پشتی لەعەردی کوتام. ئەوەم بۆ روونناکەیتەوە؟"

دوکتۆر هامەرفێڵد مینگەکی لێەهات:

–"دەیکەمو دەیکەم. چۆنت زانی؟ تۆ نازانی کەقەشەبیرکلی بڕیاری ئەوەیدا کەمیتافیزیکییایەکەی سەرینەگرت.

بەڵگەت بەدەستەوە نییە رۆڵە, میتافیزیکیا هەردەم کردەیبوو"

–"ئەوەی کەبۆم دەسەلمێنێ کەمیتافیزیکیای بیرکلی سەرنەکەوت ئەوەیە ..

ئێرنـست تاوێـك وەسـتاو دوایـی گـوتی: "ئـەو هـەردەم کردبـووی بـەخوو کەلەدەرگاکانەوە بێتـەژوورەوە, نـەك لەدیوارەکانـەوەو, لەبەرئەوەی بڕوای بەنانو کەرەو گۆشتی سووکراوە گا هەبوو, بەمووسێك ریشی تاشی کەبەچاکیو بێ گرێو گواڵ مووی لەدەموچاوی کردەوە."

نایابەکانی لەئەنجامدا پووچەڵبوونەوە کەراستەقینەکانی ئەزموونگەریی نوێی زانست کران بەگشتییەکی فەلسەفی.

www.pertwk.com

دوکتۆر هامەرفیڵد هاواریکرد:

–"بەڵام ئەمانە شتی واقیعین! کەچی میتافیزیکیا شتێکی عەقڵییە."

ئێرنست لەسەرخۆ لێیپرسی:

–"ئەم شتانەش لەعەقڵدا ... کار دەکەن؟"

ئەوی تر بەبەڵێ سەری لەقاند.

ئێرنست بەڕوخسارێکی تێڕامانانە لەسەر قسەکانی بەردەوامبوو:

–"تەنانەت فریشتەش, کۆمەڵێك لەوان دەتوانن لەسەر نووکی دەرزی ... لەعەقڵدا سەما بکەن. خواوەندی فەروو لەخۆپێچاوی ماسی لینجخۆر دەتوانێ هەبێ و لەعەقڵدا ... کاربکات. بەپێچەوانەوە لەعەقڵدا.. چەند سەلماندنێکی نییە دوکتۆر, من وابزانم, تۆ لەعەقڵدا دەژیی؟"

وەڵامەکەی ئەوەبوو:

–"عەقڵی من ئەوەیە کەمن پاشانیشنم هەیە."

–"ئەمە ڕێچکەیەکی تری قسەیە کەتۆ لەئاسماندا دەژیت.

بەڵام هەرکاتێ وەختی خواردن هات دەگەڕێیتەوە سەر زەوی, من لەوەدا دڵنیام, کەزەوی تووشی بوومە لەرزە دەبێ. یاخود دوکتۆر پێم بڵێ: تۆ لەشتی ئەثیری[14] ناترسێی کەلەکاتی بوومەلەرزەدا, خشتێکی نامادی پێ بکەوێ؟"

هەر یەکسەر بێئەوەی بەتەواوی ئاگای لەخۆبێ, دەستی دوکتۆر هامەرفیڵد بۆسەرچوو, کەلەژێر قژدا جێبرینێك شاردرابۆوە , وا ڕێککەوت کەئەو وێنە بەیانییەی ئێرنست دۆزییەوە تابڵێی وینەیەکی تۆکمەو پتەوبوو. چونکە دوکتۆر

(14) ئەثیر: وشەیەکی یۆنانییە: مادەیەکە ناکەوێتە ژێر کێش و بەناو لەشدا دەڕوات. دەنگوگەرمایی بەهۆی شەپۆلەکانییەوە درێژ دەبنەوە (ك).

هامەر فیڵد وەختبوو لەبوومەلەرزە زلەکەدا[15] بمرێ کەدووکەڵکێشێك بەسەریداکەوت. خەڵکەکە هەموویان لەقاقای پێکەنینیاندا.

کە کەف و کوڵی خۆشیەکە نیشتەوە ئێرنست لێیپرسی:

باشە بەڵگەی پێچەوانەت بەدەستەوەیە؟ لەگەرمەی ئەو بێدەنگییەی کە باڵی بەسەرا کێشان پرسیارەکەی کردەوە:

–"باشە, لەگەڵ ئەوەشدا, بەڵگەکەت باشە. بەڵام زۆر باشیش نییە."

کەچی دوکتۆر هامەر فیڵد جارێ هاڕدرا, گۆبەندەکە چەند لایەنێکی بەخۆوەگرت, خاڵ دوای خاڵ ئێرنست رووبەڕووی قەشەبۆوە, کەدووپاتیانکردەوە ئەوان شارەزای چینی کرێکارن, بەڕاستەقینە بنچینەییەکانی دەربارەی ئەم چینەی کەنەیاندەناسی, رووبەڕوویان بۆوەو, پەنجەی لەچاوی نان کە سەلماندنی پووچەڵکەرەوە بهێننەوە. راستەقینەکانی بەسەردا باراندن, هەردەم بەڕاستەقینەکانەوە گەشتەکانیانی بۆ ئاسمان راگرت و, هێنانییەوە سەر زەویی رەق و سەر راستەقینەکانی.

ئێستا, دیمەنەکە, چەند بەڕوونی لەمێشکما دیاردەبێ! ئا لەوساتەدا من دەتوانم بیبیستم, لەدەنگیا نەبرەی ئەو جەنگەی تێدایە, بەڕاستەقینەکانی کەوڵیاندەکات و هەر راستەقینەیەك لەو راستەقینانە قامچییەکە جار جارە پێوەدەدا, هەتا بڵێی سەختی دڵڕەقبوو, بەزەیی و رەحمی قبووڵنەکردو رەحمیشی نەبەخشی[16]. ناتوانم, تاماوم ئەم هێرشە رامالدەرەم لەبیربچێتەوە کەلەئەنجامدا بردیە سەریان.

[15] بوومەلەرزەی مەزنی ساڵی 1906, کەسان فرانسیسکۆی وێرانکرد.

(16) ئەم وێنەیە لەداب و نەریتی ئەو رۆژانە وەرگیراوە, لەو پێشبڕکێیانەی کەپیاوەکان لەسەر شێوەی جانەوەری دڕندە زۆرانبازییان تێدادەگرت. پاڵەوانی سەرکەوتوو لە

www.pertwk.com

–"بەشێوەیەکی دووبارەکراوە ئەمشەو پێتان لێناو، بەڕێگەی ددان پیانانی راستەوخۆ، یاخود بڕیاری نەزانانە، کە ئێوە چینی کرێکاران ناناسن. بەڵام هەقی ئێمە نییە سەرکۆنەی پێوەبکەین لەسەرئەوە، زۆر دوورە ئێوە شتێك لەمەڕ چینی کارگەرانەوە بزانن؟ ئێوە لەگەڵ چینی کارگەراندا لەیەك گەڕەك نین، ئێوە لەگەڵ چینی سەرمایەدارن‌و لەگەڕەکێکی دیکەن. بۆچی نا؟ چینی سەرمایەدارانە کە کرێتان پێدەدات‌و، خواردنتان پێدەبەخشیٚ‌و، ئەویشە تەنانەت ئەو جلانەی کەلێرەدا ئەمشەو لەبەرتانکردوون دەیانخاتە سەرپشتتان.

ئێوەش بەرامبەر ئەوە رێنمایی کارمەندەکانتان بەوجۆرە میتافیزیکیانە دەکەن کەدڵ‌و دەروونیان حەسانەوەییێکی تایبەتی پێدەحەسێنەوەو، ئەم نموونانەی کەپەسەندن لایان، ئەم پەسەندییەیان بەخۆوە دیوە، چونکە سیستمی کۆمەڵی لەئارادا ناخەنەبەر مەترسی.

لێرەدا لەدەوری خوانەکەدا گەردەلوولێکی بەرهەڵستکاری‌و ناڕەزایی بەرپابوو.

ئێرنست لەسەر قسەکانی بەردەوامبوو:

–"ئای، من رووبەڕووی دڵسۆزیتان ناوەستم. ئێوە دڵسۆزن. ئێوە ئەوە بڵاودەکەنەوە کەبڕواتان پیٚ هەیە.

هێزو پێزتان سەبارەت بەچینی سەرمایەداری ئالێرەدایە. بەڵام ئەگەر بەمێشکتانا دابیٚ بڕواتان بەرامبەر شتیٚ بگۆڕن هەڕەشەی مەترسی لەڕژێمیٚ لەئارادا بکات. ئەو حەلە رێنماییکردنەکەتان لای کارمەندەکانتان پەسەندنابیٚ.

دوونەخشەدا یەکێکی هەڵدەبژارد. یا ملۆزمە ژێرکەوتووە چەکفرێدراوەکەی سەردەبڕی، یاخود نەیدەکوشت.

ئەوکاتە لەوەزیفە دەردەکرێن، بەهەرحاڵ ناوناوە بەمشێوەیە یەکێك لەئێوە دەردەکەویٚ"[17] ئایا راست نیم؟".

ئەمجارەیان هیچ بەرهەڵستیکردن، یاخود ناڕەزاییەك نەبوو. بەشێوەیەکی لالانە بەملکەچی دانیشتن، تەنیا دوکتۆر هامەرفێڵد نەبیٚ کەوتی:

–"کاتیٚ بیرکردنەوەیەك هەڵەدەبیٚ‌و چیترنا، پێیاندەوتریٚ کەداوای دەستکێشانەوە بکەن."

ئێرنست وەڵامیدایەوە:

–"ئەمە رێچکەیەکی تری قسەمانە: کەبیرکردنەوەیان ناپەسەندبیٚ".

پاشان لەسەر قسەکانی بەردەوامبوو، وتی:

–"بەمشێوەیە پێتاندەڵێم کەبەڕێی خۆتانا بڕۆن‌و رێنماییبکەن‌و کریٚ‌و بەرتیلی خۆتان وەربگرن، بەڵام بۆ خاتری خوا تکاتان لێدەکەم لەچینی کرێکاران گەڕێن، هەقتان بەسەرییەوە نەبیٚ، ئێوە سەر بەسەربازگەی دوژمنن، چ دابەشکەرێکی ناوکۆ لەنێوان ئێوەو چینی کرێکاردا نییەو، دەستتان بەو کارەی کەهی دیکە لەجیاتی ئێوە کردنی سووکەو، ورگتان بەزۆر خواردن هەڵپەماوە."

لێرەدا دوکتۆر بالینگفۆرد راپەڕی‌و، هەموو چاویان بڕییە ورگە زلەکەی. گوایە چەند ساڵێکدەبیٚ هەردوو پێیەکانی خۆی نەدیون.) "مێشکتان پڕە لەئامۆژگاری کەنابنە ڕاگری ستوونەکانی ئەم رژێمە. ئێوە سەربازی بەکرێگیراون (سەربازی بەکرێگیراوی دڵسۆزن، من ددان بەوە دادەنێم) بەقەد ئەوەی کەسانی پاسەوانی

---

(17) لەو ماوەیەدا زۆر قەشە لەکڵێسا دەکران، لەبەرئەوەی، بیروباوەڕی ناپەسەندیان بڵاودەکردەوە. بەتایبەتی، بۆیە دەردەکران هەر کە رێنماییەکەیان بۆیەی سۆشیالیزم پێوە دیاردەبوو.

www.pertwk.com

سویسری سەربازی بەکرێگیراو بوون، دڵسۆزی خاوەن مووچەو نیعمەتیان بوون. بەئامۆژگاریتان، بەرژەوەندیی کارمەندەکانی خۆتان بپارێزن. بەڵام مەیەنە ئاستی چینی کرێکاران و خزمەت مەکەن بەو سیفەتەی سەرکردەی ساختەچین. ئێوە ناتوانن بەدڵسۆزی، لەیەك کاتدا لەهەردوو سەربازگە (ئۆردوگا) بن. بڕوام پێبکەن چینی کارگەران هێشتا پێویستی بەئێوە نییە. چینی کارگەران هەتا هەتایە پێویستی بەئێوە نابێ، لەژوور ئەمەشەوە چینی کرێکاران دەتوانێ بێئێوە، بەخ[illegible]شی، زیا[illegible] ئێوەدا بژی)).

بەشی دووەم

ڕووبەڕووبوونەوەکان

(18) پاسەوانی بیانی بەکرێگیراو کە کۆشکەکانی لویسی شانزەمینیان دەپاراست، پاشاییێکی فەرەنسی بوو، گەل لەمیداو سەری پەڕاند.

www.pertwk.com

ڕووبەڕووبوونەوەکان

پاش دەرچوونی میوانەکان و بڵاوەلێکردنیان باوکم خۆی خستە سەرکورسییەک و پالیدایەوەو, جڵەوی بۆ هەورەتریشقەی قاقا پێکەنینێکی توندوتیژبەرەڵاکرد. من لەوەتەی دایکم مردووە قەتنەمدیبوو کە لەهەموو دڵیەوە, بەمشیوەیە پێبکەنێ.

بەپێکەنینەوە وتی:

–"گرەودەکەم کە دوکتۆر هامەرفێڵد لە هەموو ژیانی خۆیدا ڕووبەڕووی ئەم جۆرە هەڵوێستە نەبۆتەوە.

"نەریتی دەمەقاڵی ئیکلیرکی!" تێبینی ئەوەتکرد, کە چۆن وەك بەخۆڵەیەك دەستی بەقسەکرد. مەبەستم ئێڤەر هاردەو, چۆن لەپڕبووە نەڕەشێرێك؟ تارادەیەکی نایاب مێشکێکی ڕێکوپێکی هەیە. وا چاکتر بوو ببێتە زانایەکی سەرکەوتوو, ئەگەر وزەو تواناکانی لەم ڕێگەیەوە تەرخانبکرابان."

وابزانم پێویستم بەوقسەیە نییە کە ئێرنست ئێڤەر هار بەچاکی کەوتە بەردڵم. هۆی ئەوەش ناگەڕێتەوە بۆسەر ئەوەی کەوتیو چیتر نا, یاخود ئەو شێوەیەی وتنەکەی و چیتر, بەڵکو بۆ پیاوەکە خۆشی. من پێشتر هەرگیز بەپیاوی وا نەگەیشتووم. وابزانم لەبەرئەو شوومنەکرد, هەرچەندە کە تەمەنیشم گەیشتە بیستو پێنجسالان. خۆشمویست, دەبێ لەبەرخۆم دان بەوەدا بنێم.

خۆشەویستی من بۆ ئەو لەسەر چەند شتێك لە پشت ئەقڵو لێکۆڵینەوەوە بنیاتنرابوو. جگە لە ماسوولکە بادراوەکانیو قوڕگە پاڵەوانئاساییەکەی, پێی سەرسامبوو بەوسبفەتەی کە لاوێکی راستگۆو قسە لەڕووبوو. هەستمکرد لەبەرگی بێشەرمیی عەقڵمەندیداگیانێکی ناسكو هەستیار هەیە. هەستم بەوەکرد, بەچەند شێوەیەك کە خۆشم تێیانناگەم, چەند شیوەیەك لەوە دەرناچێ کە پێشبینیەکانمبن وەك ئافرەتێك.

شتێك لەوفووتێکردنەی کە ڕەنایەکە چووە ناودڵمو هەر لە گوێما دەنگیدەدایەوەو, هەستمکرد کە من حەزدەکەم سەرلەنوێ گوێم لێبێتەوەو, تروسکەی پێکەنین لە چاوەکنیا بەدیبکەم, ئەو تروسکەیەی لەگەڵ بەڕاستییەتی (جددییەت)

رووە هەڵچووەکەی نەدەگونجا. چەند تووڕەبوونێکی دیکەی هەستو نەستی نادیار لەدەروونما پەنگیانخواردەوە. ئەو کاتە, خەریکبوو شەیدای خۆشەویستی ببم, هەرچەندە لەوراستییە دڵنیابووم کە ئیتر من جارێکی تر چاوم پێناکەوێتەوە, کەوابێ ئەو هەستو نەستە نادیارانە نامێننو, کەوابێ بە سووکی و ئاسانی لەبیریدەکەم. بەڵام چارەنووس نەیویست جارێکی دی بیبینمەوە. بایەخدانی تازەی باوکم بەزانستی کۆمەڵایەتیی ئەو دەعوەتانەی کە دەیکردن ڕێگەی بەوەنەدا.

لەڕاستیدا باوکم زانایەکنەبوو لە زانایانی کۆمەلایەتی. دوای ئەوەی دایکمی هێنا زۆر بەختەوەر بوو, بەو لێکۆڵینەوانەی لە بواری پسپۆڕیی خۆیدا, کەفیزیایە, کردنی زۆربەختەوەربوو. بەڵام هەردایکم مرد نەیتوانی ئەو بۆشاییە پڕکاتەوە کە لەدوای خۆی بەجێمهێشت. لەسەرەتادا بێگەرموگوڕی بایەخی بەلێکۆڵینەوەی فەلسەفیدا. پاشان کەزەوقی کرایەوە, بەدوای زانستی ئابووریو

www.pertwk.com

کۆمەڵایـەتی کـەوت. هەسـتێکی ناسـکی بەرامبـەر دادپـەروەری هـەبوو, هـەر زوو ئارەزووییێکی کلێپەسێن هەموو لەشی گەرم داهێنا بۆ نەهێشتنی ستەمو زۆرداریو لـەناوبردنی هـەموو دۆرە مـاف پێـشێلکردنێکو بـە شـوکرانەو نمەکدارییـەکی زۆر پێـشوازیم لـەو نیـشانانە کـرد کـە بەڵگـەی دڵپێخۆشـبوونی ژیـانێکی نوێبـوون. هەرچـەندە کـەمن تـەنیا کـەمێك خـەونم بـەو ئەنجامـەوە بینـی کـە شـیاوی ئـەو دڵخۆشییەیە سوودی لێببینی. بەوێنـەی مێرمناڵێك زۆر بەگەرموگوڕی چووە ناو ئەم ئارەزووە نوێیانەوە, بێئەوەی گوێبداتە ئەو تێکەوتنانەی کە پەلکێشیدەکەن.

لە تاقیگـەدا هـۆگری کـاربوو, لەبەرئـەوەی ژووری خـواردنی کـردە تاقیگـەیـەکی تایبەت بەزانستی کۆمەڵایەتی. بۆئەوەی پیاوان بەجیاوازی ێزو پایـەو باریانـەوە, زانـاو, سیاسـیو, خـاوەن بانـكو بازرگـانو, پرۆفیـسۆرو, پێـشەوای کرێکـارانو سۆشیالـستو, گێرەشـێوێن, بـۆ دەمـەقاڵ دەیوروژانـدنو رایـەکانیانی دەربـارەی ژیانو کۆمەڵ شیدەکردنەوە.

بەرلەشـەوی مـوژدە بـەرەکان –مبـشرین– بەچـەند رۆژێکـی کـەم بەئێرنـست گەیـشتو, پـاش بڵاوەلێکردنـی میوانـەکان, زانـیم چـۆن پێیدەگـەم. شـەوێك لەشەقامێك دەهاتە خواریٚ, لەپڕ وەستا تاگویٚ لە پیاوێك بگریٚ لەسـەر سندووقە سابوونێك وەستابوو قسەی بۆ کۆمەڵێك کرێکار دەکرد, پیاوە وەستاوەکەی سەر سندووقە سابوونەکە ئێرنستبوو, ئەمە مانای ئەوە نییە کە خۆی خەتیبێکبوو لە خەتیبەکانی سندووقی سابوون, نەخێر پلەو پایەیەکی بەرچاوی لە کۆنگرەکانی پـارتی سۆشیالـست هـەبوو, یـەکێکبوو لـە پێـشەواکان, خـۆی پێـشەوایەکبوو کە دانیپادەنرا لەریزی پێشوەیە لە فەلسەفەی سۆشیالیزمدا. بەڵام بەزمانێکی سادە شـێوازێکی روونـی لـە داڕشـتنی دەقـی گرانـی داخـراودا هـەبوو, بەرسروشـت راڤەکـەرو مامۆسـتابوو. بەشـتێکی کـەمی نـەدەزانی لەسـەر سـندووقی سـابوون

بوەستیٚ مادامەکی هۆیەکە بۆ راڤەکردنی زانستی ئابووریبوو بۆ رۆڵەکانی چینی کارگەران.

بـاوکم وەسـتا تـاگوێی لێبگـریٚ, ئـارەزوو وشـەوقو زەوقـی بزوانـد, هەوڵیـدا لەگەڵیـدا کۆببێتـەوە, پـاش ئـەوەی بەچـاکی ناسـی بـۆ شـێوخواردنی قەشـەکان بـانگیکرد. بـاوکم بەوشـتەکەمەی لەبارەیـەوە زانیبـووی, دوای ئـەوەی خەڵکەکـە بـڵاوەی لێکـرد ئنجـا پێیگـوتم. لـەجیهانی چـینی کارگـەران لـەدایکبوو, هەرچـەند لەپاش وەچەی ڕەسەنی ئێڤەر هاردبوو کە لەئەمەریکا بە درێژایی دووسەدویەك, دووساڵ ژیا.[19] هێشتا تەمەنی دەساڵانبوو کە چوو لە کارگەدا کاربکات. پاشان مەشـقکردنی تـەوزیمی تـەواوکرد, بـووە ناڵبەنـد, رۆشـنبیرییێکی خـودیی هەبوو(خۆی خۆی رۆشنیر کردبوو), بۆخۆی زمانی ئەڵمانیو فەرەنسی فێربوو, لەوسـەردەمەدا لەڕێگـەی وەرگێڕانـی کتێبـی زانـستی و فەلـسەفی بـۆ دەزگایـەکی سۆشیالستی تێکۆشەری بڵاوکردنەوە لە شیکاگۆ شتێکی کەمی دەستدەکەوت. لەتەك ئەم دەرامەتەیدا هەندیٚ پارەی لەوچەند دانە دیاریکراوانەی کە دەفرۆشران لەبابەتە ئابووریو فەلسەفییەکان بەدەستدەگەیشت.

ئەوە سەرجەمی ئەو شتانە بوو کە لەبارەیەوە زانیم پێشئەوەی بچمە سەرجێی خۆم, لەویش ماوەیەکی زۆر بێداربووم.

لەمێـشکما گـوێم بـۆ زەنگـی دەنگـیٚ هەڵخـستبوو, لەبەرئـەوبیرو خولیایانـەم ترسـام. هـەتا بڵێـی لـە پیـاوانی دیکـەی رۆڵـەکانی چـینە کۆمەڵایەتییەکـەی منـی نەدەکرد. ئەوپەڕی سەیرونامۆبوو, ئەوپەڕی بەهێز بوو. شارەزاییەکی شادیکردم, لەهەمانکاتیـشدا ترسـاندمی, چـونکە بۆچـوونەکانم بـە شـێوەیەکی سەرچـڵانە

(19) لـەو رۆژگارانـەدا جیـاوازیی نێـوان ئـەوەی لـە خـاکی نیـشتمانو ئـەوەی لـەدەرەوەدا لەداکدەبیٚ سەختبوو, رقو کینەی بەرپادەکرد.

www.pertwk.com

سەریانکرد, تەنانەت خۆم بەدۆستێك, بەژنێك لەقەڵەم دا. زۆرمبیستبوو کە هێزی پیاوان تا رادەییٚ ئافرەت دڵکیشدەکات کە خۆی لەبەردا ناگیریٚ, بەڵام زیاتر لە پێویست بەهێزبوو, هاوارمکرد:"نا, نا, ئەمە هەرنابیٚ, قسەی قۆڕە!" بەیانی لەخەوهەستام تاکو لەخودی خۆما تاسەیەك بەدیبکەم بۆ چاوپێکەوتنی جارێکی دیکە. حەزمکرد کە بیبینم لەگفتوگۆدا پیاوان بێدەنگبکاتو, دەنگهەڵبڕینی جەنگی لەدەمابیٚ. کە بیبینم هەموو باوەڕبەخۆیی و هێزیەوە لەخۆرازیبوونیان تێکوپێك بشکێنیٚ. لەناو چاڵەکانی بیرکردنەوەی ئاساییاندا ناڕەحەتییانبکاتو, چ هێزو ئازایەتییەکە ئەگەر لەبەرگی بێشەرمێکی شانازیکەر خۆی دەرخات؟ ئەوبێشەرمە, ئەگەر دەربڕینەکەی ئەومان دەستکرد کرد "سەرکەوتووانە کاری خۆی دەکرد" شوێنکاری دیاربوو, بۆ ئەمەش, بێشەرمییەکەی شتێکی نایاببوو, شیاوی ئەوەبوو کە ببینریٚ, مرۆڤی دەورووژاند وەك چۆن دەستپێکردنی جەنگ دەیوروژاند.

رۆژگارێکی زۆر بەسەرچوو, تایا نووسینەکانی ئێرنستم خوێندنەوە کە لە باوکم وەرمگرتبوون. پەیڤە نووسراوەکەی وەك قسەکانی دەمی بوو, روونی قەناعەت پێکەربوون, ساکاریە رەهاکەی قەناعەتت پێدەکات, تەنانەت ئەگەر مرۆڤ بکەوێتە گومانیش لێی. بەهرەی رودانی تیابوو, خۆی راڤەکەری تەواو بوو.

لەگەڵ ئەوەشدا, وێرای شێوازەکەی زۆر شتی تێدابوو حەزم لێنەدەکرد. زیاتر لە پێویست جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە کە ناوینابوو ململانێی چینایەتی و, دوژمنایەتیی نیوان کارو سەرمایەدارو لێکدانی بەرژەوەندییەکان بەدڵشادییەوە باوکم ڕای دوکتۆر هامەر فیێڵدی بەرانبەر ئێرنست پێیگوتم. پوختەکەی ئەوەبوو کە ئەو لاوێکی لووتبەرزە. تابڵێی رۆشنبیریی لاوازو گەندی کردوویەتی بەبوونەوەرێکی لەخۆبایی. بۆ ئەمەش دوکتۆر هامەر فیێڵد نەیویست جارێکی دی لەگەڵ ئێرنستدا دانیشیٚ.

بەڵام قەشە مورهاوس پیٚ سەرسامبوونی بەئێرنستو ئارەزووکردنی بەدانیشتنێکی دیکە نیشانداو گوتی: "خۆی لاوێکی توندو تۆڵە, پڕە لەچالاکی, تاڕادەیەکی زۆر پڕەلە چالاکی, بەڵام زیاتر لەپێویست باوەڕی بەخۆی هەیە".

رۆژ لەزەردانێك کە لەگەڵ باوکمابووم ئێرنست هاتەلامان. بەرلەئەو قەشە گەشتبوو, لەسەر باڵکۆنەکە چامان دەخواردەوە, بەم بۆنەیەوە, بوونی بەردەوامی ئێرنست لەئەم راستییەی لێکدەدایەوە, ئەویش ئەوەبوو کەدەرسی تایبەتی لەزانستی بایلۆجی لەزانکۆدا دەخوێندو خەریکی دانانی کتێبێکی نویٚ بوو بەناوی "فەلسەفەو شۆڕش"[20].

–لاپەڕە (132). بەمشێوەیە ململانێی چینایەتی, لەقۆناغی ئێستای بۆ پێشەوەچوونی کۆمەڵایەتی لەنێوان چینی کرێدەرو چینی کرێوەرگر, سەر هەڵدەدات".

بەڕوخسارێکی سەرکەوتووانە سەیرێکمکرد, جارێکی دی بەڕوومپێکەنی.

پێم گوت:

–بەڵام تۆ دەڵێی :"ململانێی چینایەتی..."

گوتی:

"ئەوە شتێکە لەگەڵ رق و کینەی چینایەتیدا جیاوازیی هەیە, بڕواشم پێبکە کەئێمە هیچ رق و کینەیەك نانێیینەوە, ئێمە دەڵێین تێکۆشانی چینایەتی

(20)ئەم کتێبە بەدرێژایی سیٚ سەدە کە" پاژنە ئاسنین"ەکە باڵی بەسەردا کێشابوون, بەنهێنی چاپدەکرا. ژمارەیەکی زۆر لەچاپی جیا جیای کتێبەکە لەکتێبخانەی نیشتمانی ئەردیس هەن.

www.pertwk.com

یاساییێکە لەیاساکانی بۆپێشەوەچوونی کۆمەڵایەتی، ئێمەش لەوەدا لێپرسراو نین، ئێمە ململانێی چینایەتی ناخولقێنین. ئێمە شیدەکەینەوە چیتر نا. وەك چۆن (نیوتن) راکێشانی شیکردەوە، ئێمە سروشتی لێکدانی بەرژەوەندی لێکدەدەینەوە کەململانێی چینایەتی دێنێتەکایەوە".

هاوارمکرد:

–"بەڵام نابێ هەر هیچ لێکدانی بەرژەوەندییەکان هەبێ!"

وەڵامیدایەوە:

_"من لەهەموو دڵەوە لەوەدا لەگەڵ تۆدام. ئەوەشە کەئێمەی سۆشیالست تەقەلا دەدەین بیهێنینە دی: هەڵوەشاندنەوەی لێکدانی بەرژەوەندییەکانە. داوای لێبووردن دەکەم، ئەگەر دەستوور بدەی بڕگەیەکت بۆ بخوێنمەوە."

کتێبەکەی گرتەدەستو چەند لاپەڕەیەکی لێهەڵدانەوە، ئینجا گوتی:

–"لاپەڕە 126: خولگەی ململانێی چینایەتی، کەبە داهێنرانی کۆمۆنیزمی خێڵەکیی سەختی ناڕەحەتو نەشونوماکردنی موڵکدارییەتیی تایبەتی دەسپێدەکات، سابەنەمای موڵکدارییەتی تایبەتی لەناو هۆیەکانی بووی کۆمەڵایەتیدا کۆتاییدێ."

قەشە پەڵپی پێگرت، لەبەر زیاد هەڵچوونی، رووە سیسو گرژەکەی، نەختێك گەشانەوەی پێوەدیاربوو:

–"بەڵام من لەمەدا لەگەڵ تۆدا نیم، پێشەکییە مەنتیقییەکەت هەڵەیە. لێرەدا شتێك نییە ناوی لێکدانی بەرژەوەندییەکانبێ لەنێوان کارو سەرمایەداردا، یاخود راستتر دەبێ لێرەدا شتێکی وەك ئەوە نەبێ".

ئێرنست بەهێمنیو لەسەرخۆ گوتی:

–"سوپاس. تۆ بەو دەستەواژەی دواییت پێشەکییە مەنتیقییەکەمەت پێدامەوە."

قەشە بەگەرمی پرسی:

–"بەڵام چییە ئەوەی پێویست بەراستبوونەوەی ئەم لێکدانە دەکات؟"

ئێرنست شانەکانی خۆی هەڵتەکاندنو گوتی:

–"وابزانم، ئێمە ئاوا خولقاوین."

ئەوی دیکە هاواریکرد:

کەئێرنست هات لەپڕ بانێژەکە وا خۆی نواند، وەك بڵێی بچووك بۆتەوە، نەك لەبەرئەوەی زۆر زل بووە باڵای لەپێنج پێ،و نۆگرێ زیاتر نەبوو، بەڵکو بەلای منەوە لەبەر ئەوەبوو کە کەشێکی لەزلایەتی بڵاوکردەوە. کاتێ وەستا تا پێمبگات سووکە شێوانێکی دەرخست، کەتاڕادەیەکی سەیر بەپێچەوانە دوو چاوە نەترسو دەستە توندو تۆڵە نەگۆڕەکەی بوو کەئەوساتەی چاكو خۆشیی لەگەڵدا دەکردمو دەستی گرتبووم. لەو ساتەدا هەردوو چاوی بەشێوەی ئەو توندو تۆڵیو خۆگرە بوون. ئەمجارەیان خۆی وا نواند وەك بڵێی پرسیارێکیان تیایە، هەروەك جاری پێشووی سەرنجی زۆر دامیو پێمگوت:

–"کتێبەکەتم دەخوێندەوە "فەلسەفەی چینی کارگەران" وەڵامیدایەوە. هەردوو چاوی بەشێوەیەکی شادانە رۆشن بوونەوە:

_"هەڵبەتە بەچاوی بایەخ چینی هەژارانت وەرگرت کە ئەو کتێبە دەیدوێنێ."

بێباکانە گوتم:

–"بەڵێ وامکرد، ئەمەشە ئەو هۆیەی دەمەوێ رقابەرایەتیت لەگەڵدا بکەم."

قەشە مورهاوس گوتی:

–"منیش هەروەتر دەمەوێ رقابەریت بکەم."

www.pertwk.com

ئێرنست بەشێوەیەکی سەیر شانەکانی هەڵتەکاندن‌و کووپە چایەکی وەرگرت.

قەشە نووشتایەوەو ماڤ هاتنە پێشەوەی پێدام, گوتم

–"تۆ رقەبەرایەتی‌و دوژمنایەتیی چینایەتی بەرپا دەکەیت. من لەو بڕوایەدام شتێکی هەڵەو تاوانە کەهەرچییەك لەچینی کرێکاران تەنگەبەرو ئاژەڵییە ختوکەی بدەیت. رقەبەرایەتی‌و دوژمنایەتیی چینایەتی شتێکە دژ بەکۆمەڵایەتی. بەڵکو بەلای منەوە شتێکە دژ بەشۆسیالیزم."

وەڵامیدایەوە:

–"بێتاوانە, رقەبەرایەتیی چینایەتی. نە لەدەق‌و نەلە گیانی هەرشتێکدا کەبۆم لواوە بینووسم لەئارادا نییە."

بەدەنگێکی سەرکۆنەکردن قیژاندم:

–"ئاخ!"

دەستم درێژ کردو کتێبەکەیم وەرگرت‌و کردمەوە.

چاپەکەی فڕکردو, وەختێ لاپەڕەکانم هەڵدەدانەوە بەدەممەوە پێکەنی.

بەدەنگێکی بەرز خوێندمەوە:

–"بەڵام ئێمە ئاوا نەخولقاوین!"

ئێرنست لێی پرسی:

–"ئایا لەئادەمیزادی سوپەرمان دەدوێی؟ ئادەمیزادی جیاوازو خوا ئاسایی, بەدەگمەن تا رادەیێ بەکردەوە لەخانەی نەبووی دادەنێ, یاخود لەئادەمیزادی ناسراوو باوی ئاسایی؟"

وەڵامەکەی ئەوەبوو:–"لەبابەت ئادەمیزادی ناسراوی ئاسایی."

–"ئەوەی کەبێ دەسەڵاتە. لەگوناه بەدەرنییەو, ئارەزووی هەڵە دەکات؟"

قەشە مۆرهاوس سەری بەبەڵێ لەقاند.

–"ئەوەی کەهیچوپووچەو خۆپەرستیشە؟"

جارێکی دی قەشە سەری لەقاند

ئێرنست ئاگادریکرد:

–"باش ئاگادار بە! گوتت: "خۆپەرست"؟."

قەشە بەدڵێکی قاییمەوە دووپاتیکردەوە:

–"ئادەمیزادی ئاسایی خۆپەرستە."

–"هەرشتێکیشی دەستبکەوێ دەیەوێ؟"

–"بەڵێ هەر شتێکیشی دەستبکەوێ دەیەوێ. ئەمە راستە, بەڵام بەداخەوە."

شەویلاکی سەرەوەی ئێرنستی تەڵە ئاسایی خستەسەر شەویلاکی ژێرەوەی‌و گوتی:

–کەواتە بەتەڵەوەمکردی,لێمگەڕێ نیشانتدەم, ئەمە ئەو پیاوەیە کەلەهێڵی ئۆتۆمبیلی گشتی کاردەکات."

قەشە پەڵپی پێگرت:

–"ئەگەر سەرمایە نەبوایە نەیدەتوانی کار بکات."

–"راستە جا لەگەڵ من دەیسەلمێنی کەوا چاکترە سەرمایە لەناو بچێ ئەگەر کرێکار نەبن بۆ دەسکەوتنی قازانجی پشکەکان."

قەشە خۆی بێدەنگکرد:

ئێرنست سوور بوو:

–"لەگەڵ من بەمە دەیسەلمێنی, ئاخۆ وانییە؟"

قەشە سەری لەقاند.

ئێرنست لەشێوەی دەنگی ئەمری واقیعدا گوتی:

www.pertwk.com

–"بەمشێوەیە هەریەك لەحوكمەكانمان ئەوی تر رەشدەكاتەوە, گەڕاینەوەسەر ئەوی پێشوو. با ئێستا لەنۆژەنەوە دەستپێبكەین. كارگەران لەهێڵی ئۆتۆمۆبێلی گشتی كاردەكەنو خاوەن پشكەكان سەرمایە پێشكەشدەكەنو لەڕێگەی رەنجی هاوبەشەوە لەلایەن سەرمایەوە پارە پەیدا دەكرێ[21]. هەردوولا ئەم پارە پەیداكراوە دابەشدەكەن. بەڵام بەشی سەرمایە پێیدەگوترێ "قازانجی پشكەكان"و بەشی كار پێی دەگوترێ "كرێ".

قەشە پەڵپی پێگرتو گوتی:

–"زۆر چاكە ئێرنست وەڵامیدایەوە.

وادیارە تۆ ئەوەی لەسەری رێككەوتین لەبیرت چۆوە. لەسەر ئەوە رێككەوتین كەمرۆڤی ئاسایی خۆپەرستە, ئەم مرۆڤەیە كەلەواقیعدا هەیە. بەڵام تۆ بەئاسماندا هەڵگەڕایت تاكو تەقەلای دابەشكردنێك بدەی لەنێوان جۆرێك خەڵكدا كە پێویستە ببێ, بەڵام لەڕاستیدا نییە. ئێستاش, با بگەڕێینەوە سەر زەوی.

كە كارگە خۆپەرستبوو چاوی لەوەیە هەرچی لەدابەشكردنا دەستیكەوێ وەریگرێ. وەكەسەرمایەدار خۆپەرستبوو ئەویش هەروەتر چاوی لەوەیە هەرچی لەدابەشكردنا دەستیكەوێ چیتر نییەو, وەختێ هەردوولا چاویان لەشتێكا پچڕاندنی هەرچی دەتوانن بیپچڕێنن لەخودی ئەو شتەدا ئەو بێ حەلە لێكدان لەبەرژەوەندیدا بەرپا دەبێ. ئەوەیە لێكدانی بەرژەوەندییەكانی نێوان كارو سەرمایە كەپێكهێنانو گونجاندنی تێدا نییە. مادامەكی كرێكارو سەرمایەدارهەبن, هەردەبێ ناخۆشی لەسەر دابەشكردن بەردەوامبێ. ئەگەر

(21) لەوسەردەمەدا كۆمەلانی خەڵكی تالانكەر دەسەلاتیان بەسەر هەموو هۆیەكانی گواستنەوەدا گرت بۆ ئەوەی مافی سازكردنی ئەو هۆیانە بەكۆمەڵ بسپێرن جۆرەها باجو سەرانەیان بەسەردا دەسەپاند.

لەسان فراسیسكۆ, ئەم رەسەنە, بایت, ناچاردەبووی بەپێیان بڕۆیت, هیچ ئۆتۆمۆبیلێكی گشتی نییە ئامادەبێ نەفەران سواربكات."

قەشە خۆی پێنەگیراو پرسی:

–"مانگرتنێكی نوێ, ها؟[22]"

–"بەڵێ ئەوان لەسەر دابەشكردنی ئەو پارەو پوولانەی لەڕێگەی گواستنەوەوە بەئۆتۆمۆبیلی گشتی خەتەكانی هاتوچۆی ناوشار پەیدا دەكران ناخۆشییانە.

قەشە مۆهاوس هەڵچوو و, هاواریكرد:

–"بەڵام ئەمە هەڵەیە, ئەمە كورتبینییە لەكرێكارانەوە. چۆن دەتوانن داوای ئەوە بكەن بەزەیی و بەشداركردنی ویژدانانەكان بمێنێ...."

ئێرنست بەمەكرەوە گوتی:

–"كەناچار دەبین بڕۆین!".

بەڵام قەشە مۆرهاوس گوێی پێنەداو لەسەر قسەی خۆی بەردەوامبوو:

–"سەرنجیان بەرامبەر شتەكان زیاتر لەپێویست تەنگە. خەڵك دەبێ خەڵكبن. نەك جانەوەر, ئێستا توندو تیژیو خوێنڕشتن روودەدەن. جا ئافرەتان بێوەژن

(22) لەو سەردەمە گێرە شێوێنییە ناعەقڵمەندانەدا ئەم ناخۆشیو دوژمنایەتییانە زۆر باوبوون. هەندێ جار كرێكاران نەیاندەویست كاربكەن. هەندێ جاریش سەرمایەدارەكان رەتیاندەكردەوە كەرێ بەركێكاران بدەن كاربكەن, بەهۆی توندوتیژیو هەڵچوونەوە كەلەئەنجامی ئەم ناخۆشیو دوژمنایەتییانە سەریانهەڵدەدا, موڵكوماڵێكی زۆر ەناو دەچوونو خەڵێكی زۆر دەفەوتان. هەموو ئەوانە كەئێمە ئەمڕۆ ناتوانین بیانهێنینە بەرچاوی خۆمان, هەروەها ناتوانین نەریتێكی تر لەنەریتێكی ئەو سەردەمانە بهێنینە بەرچاو, مەبەستم ئەو نەریتەیە كەوای پێویستدەكرد لەسەر پیاوان هەرچەند جارێ شەڕیان لەگەڵ خێزانەكانیان بكردایە كەلوپەلی ناوماڵیان بشكاندایە.

www.pertwk.com

دەبن و منداڵان هەیتو دەبن. دەبێ کارو سەرمایە دۆستبن. دەبێ لەپێناوی بەرژەوەندیی هەردووکیاندا دەست لەناو دەست کاربکەن.

ئێرنست بەوشکی تێبینیکرد:

-"ئای ئەوە سەرلەنوێ گەڕایتەوە ئاسمان! بگەڕێوە سەر زەوی. لەبیرت نەچێ لەسەر ئەوە رێککەوتین کەمرۆڤی ئاسایی خۆپەرستە."

قەشە هاواریکرد:

-"بەڵام شتێك هەیە ئەوەی لەسەر دەسەپێنێ!"

وەڵامی ئێرنست ئەمەبوو:

-"لێرەدا لەگەڵتام شتێ نییە ئەوەی لەسەر بسەپێنێ و بەڵام ماوەی ژیانی لەسایەی سیستمێکی کۆمەڵایەتی بیناکراو لەسەر سروشت و خووی چڵێسیی بەراز، هەرخۆپەرست دەبێ."

قەشە حەپەساو، باوکم بووره پێکەنینێکی لێوەهات. بەڵام ئێرنست بێبەزەییانە لەسەر قسەکانی خۆی بەردەوامبوو:

-"بەڵێ رەوشت و خووی چڵێسی و چاوچنۆکیی بەرازانە. ئەوەمانای ڕژێمی سەرمایەدارییەو ئەوەشە کە کڵێساکەتان بەرگریی لێدەکات. هەرچەند جارێ دەچنەسەر بڵندگۆی ئامۆژگاریکردن موژدەی پێدەدەن. رەوشت و خۆی بەرازانە. لێرەدا چ ناوێکی تری نییە."

قەشە مۆرهاوس روویکردە باوکم فریایکەوێ. بەڵام باوکم پێکەنی و سەری لەقاند. ئینجا گوتی:

-"دەترسم مستەر ئێڤەرهارد راستبێ. سیاسەتی لێیگەڕێ کار بکات Laissez faire، سیاسەتی لێیگەڕێ، هەرکەسەو کاروباری خۆی، با شەیتان بەجێماو ببات، هەروەك مستەر ئێڤەر هارد دوێنێ شەو گوتی، ئەو کەسەی

ئێوەی، پیاوانی کڵێسا، بەجێیدێنن، پاراستنی رژێمی کۆمەڵایەتی لەئارادایە، کۆمەڵی ئێمە ئەمڕۆ لەسەر ئەم بنەمایە وەستاوە."

قەشە هاواری کرد:

-"بەڵام ئەمانە ئامۆژگارییەکانی مەسیح نین!."

ئێرنست هەرزوو پەلپی پێگرت و پێی وت:

-"ئەمڕۆ کڵێسا بیروڕایەکانی مەسیح نازانێ. ئەمەشە ئەو هۆیەی کەکرێکاران لەپێناویدا هیچ کارێکیان بەکەنیسەوە نابێ. کڵێسا چاو لەو جانەوەرییە ترسناکە دەپۆشێ کەچینی سەرمایەدار لەمامەڵەکردنی چینی کرێکاراندا سازیدەدات."

قەشە ناڕەزایی دەربڕین:

-"کڵێسا چاوی لێناپۆشێ."

ئنجا ئێرنست وەڵامیدایەوەو گوتی:

-"بەڵام کڵێسا ناڕەزایی خۆی دەرنابڕێ، مادامەکی کڵێسا ناڕەزایی خۆی دەرنابڕێ کەواتە چاودەپۆشێ. لەبەر ئەوە دەبێ لەبیرمان نەچێ کەکڵێسا لەلایەن چینی سەرمایەدارانەوە پشتگیری لێدەکرێ."

قەشە ساویلکانە گوتی:

-"من لەبەر رۆشنایی ئەوەوە سەیری مەسەلەکە ناکەم، دەبێ تۆ بەهەڵەچووبی، من دەزانم زۆر شتی شەڕانی لەم جیهانەدا هەن، من دەزانم کەڵێسا ئەوەی پرۆلیتاریا داوایدەکرد ... دۆڕاندی[23]"

---

(23) Proletariat لەبنەچەدا proletarid ی لاتینییەوە وەرگیراوە، ئەو ناوەی کەلەئاماری سیرفیوس تولیوس servis Tullus ەوە بەو کەسانە درا کە نرخیان لەکن دەوڵەتەوە لەوەدابوو کە ئەوانە پیشەوکاریان زاووزێکردن و وەچە زۆرکردنە. Prolis

ئێرنست هاورایکرد:

–"ئێوه ڕۆژی له ڕۆژان پرولیتاریاتان لەدەستدانەبوو, هەتا لە کیستان بچێ. پرۆلیتاریا لەدەرەوەی کڵێساو بێکڵێسا سەریهەڵداو گەشەی سەند."

قەشە بەدەنگێکی نزم گوتی:

–"تێتناگەم."

– "کەواتە بابۆت باسبکەم , کە ئامێر پەیدابوو, سیستمی کارگە لەبەشی دوایی سەدەی هەژدەمدا سەریهەڵدا زۆربەی زۆری چینی کارگەران لەزەوی دابڕکران‌و سیستمی کۆنی کارتێکدراو, ڕۆڵەکانی چینی کارگەران وەکو مێگەل بەرەو کارخانەی شارەکان پەلکێشکران. لە پشت ئامێرەتازەکانەو کار بەدایکان‌و منالآن سپێردرا. ژیانی خێزانی کۆتاییهات. بارودۆخ ترسناکبوو, ئەوەش چیرۆکێکە لە چیرۆکەکانی پێغەمبەران."

قەشە مۆرهاوس قسەکەی پێبڕی‌و نیشانەیەکی بەئازار لەسەر ڕووی دیاربوو:

–"دەزانم, ئەوە تا بڵێی شتێکی پیسبوو. بەڵام سەدەو نیوێك لەمەوبەر ڕوویدا."

ئێرنست درێژەی داییۆ گوتی:

–"لەم ماوەیەدا, سەدەو نیوێك لەمەوبەر, پرۆلیتاریای نوێ گەشەیکردو کڵێسا خوی لێنەفامکرد. کە سەرمایەدارەکان, وڵاتیان کردە قەسابخانەیەکی گەورە, کڵێسا خۆی لاڵکرد, ناڕەزایی دەرنەبڕێ وەك چۆن ئەمڕۆش ناڕەزایی

بەواتایەکی دی, ئەوانە چ لەڕووی سامانەوە یاخود پایەوە, یاخوود لەڕووی توانای هەڵاوێردنەوە بێنرخبوون.

www.pertwk.com

دەرنابڕێ ئۆستن لیویس [24] وتەنی کەلەو ڕۆژگارانەدا دەدوێ, ئەوانەی ئەو راسپیرییەیان ئاراستەکرا کە دەبێژێ "خۆراك بەبەرخەکانم بدەن" دیتیان ئەو بەرخۆلانە لە بازاری کۆیلەیەتیدا دەفرۆشرێن‌و ناچار دەکرێن تا ئەو ڕۆژەی دەمرن کاربکەن بێئەوەی دەنگی ناڕەزایی خۆیان دەربڕن[25] کڵێسا ئەو حەلە لاڵبوو, پێش ئەوەی لەسەر باسەکەم بڕۆم داوات لێدەکەم کە یان بێفرتوفێڵ لەگەڵ رایەکەمدا بی, یاخود بێفرتوفێڵ لەقسەم دەرچی. ئایا کڵێسا ئەو کات لاڵبوو؟"

قەشە مۆرهاوس سڵەمییەوە, ئەو وەك دوکتۆر هامەر فیلد لەم زۆرانبازییە توندو تیژە هاروهاجە رانەهاتبوو, وەك ئێرنست ناویدەبرد.

ئێرنست بیری خستەوە گوتی:

–""مێژووی سەدەی هەژدەیەم نووسرایەوە, ئەگەر کڵێسا لاڵنەبوایە, خۆ دەماندی کە لەکتێبەکانی مێژوودا لاڵنییە."

قەشە پێی لینا:

–"وەختە بێمەسەر ئەو باوەڕە کە کڵێسا بەڕاستی لاڵبوو."

–"هەروەها ئەمڕۆش کڵێسا لاڵە."

(24) لەسەر گەلاڵەی سۆشیالست, بۆ پایەی ولایەتی کالیفۆرنیا لە هەڵبژاردنی پاییزی 1906دا پالێوراوبوو. بەرەچەڵەك ئینگلیز بوو, نووسەرێکبوو ژمارەیەکی زۆر بەرهەمی "ئابووریی سیاسیی‌و فەلسەفەیی" دانا. یەکێکبوو لە پێشەوا سۆسیالیستەکانی ئەوسەردەمە.

(25) لە هەموو مێژوودا لاپەڕەیێك نییە ترسناکترو دژواتر بێ لەمامەڵەکردنی کۆیلە پیشەسازەکان– لە منداڵان‌و ئافرەتان, کە لە کارگەکانی ئینگلستان لە ماوەی نیوەی دوایی سەدەی هەژدەیەمدا کاریاندەکرد. لەم نمونانەی دۆزەخە پیشەسازییەکان هەندێ سامانی ئەو سەدەیە پێکهات, کە فرە قەبەو زیاتر مایەی لەخۆبایی بوونبوو.

www.pertwk.com

قەشە گوتی:

-"ئالێرەدا لەگەڵتانیم"

ئێرنست لەسەرخۆبوو, چاوی تێبڕیو, پێش مەیدانخوازی "تحدي" گووتی:

-"باشە" بابزانین, لە چیکاگۆدا هەفتەیەك یەتەوە دەستت کاردەکەن, ئایا کڵێسا ناڕەزایی دەربڕی؟

وەڵامەکەی ئەمەبوو:

-"ئەمە شتێکە یەکەمجارە دەیبیسم, نەوەت سەنت لە هەفتەیەکدا؟ ئەوە شتێکی ترسناکە!"

ئێرنست سووربوو:

-"ئایا کڵێسا ناڕەزایی دەربڕی؟"

-"کڵێسا ئاگای لەوە نییە."

قەشە بەتوندی تەقەلایدەدا, ئێرنست بەگاڵتەوە گوتی:

-"لەگەڵ ئەوەشدا ئەو راسپێرییەی کە ئاراستەی کڵێسا کرابوو دەیفەرموو: "بەرخەکانم تێرکەن" خۆراك بدەن بەبەرخەکانم".

پاش ساتێك گوتی:

-"لەگاڵتە جاڕییەکەم ببورە قەشەگیان. بەڵام ئایا دەتوانی سەیرت پێبێ ئەگەر تەنگەمان پێهەڵچنین؟ کەی لای رۆڵەکانی کڵێساکەتان ناڕەزاییتان لەدەست سەرمایەداران دەربڕی لەسەر ئیشپێکردنی مندان لەکارگەکانی باشووری لۆکە.[26] ئەو منداڵانەی کە تەمەنی هەریەکێك لەوان لەشەشساڵ تێپەڕناکات و

(26) ئێڤەر هارد دەیتوانی نموونەیەکی باشتر لەمەی بەرگریکردنی ئاشکرای کڵێسای باشووری بەئاشکرا و رووله بابەت رسواکردنی کۆیلان بدۆزێتەوە بەرلەوەی بە "جەنگی یاخیبوون" بناسرێ. وا ئێمە لەم پاشکۆیەدا زۆر لەو نموونە هەڵبژاردنەی ناو

بەڵگەنامەکانی سەدە دێنینەوە. لەساڵی 1835دا کۆمەڵەی گشتیی پیرانی کڵێسا Presbyterian (سیستمێکە چەند پیرێکی هەڵبژاردە کاروباری کڵێسا دەبەن کەهەموویان یەکسانن لە پلەو پایەدا -ك- بڕیاریدا کە "کۆیلایەتی لەهەردوو سەردەمی کۆن و نوێدا- العهد القديم والجديد- واتە تەورات و ئنجیل – ك- دانی پیانراوەو خوا ناڕەزایی خۆی بەرامبەریان – دەرنابڕێ"و کۆمەڵەی چارلستنی مەعمەرانی – لەئاوهەڵکێشراو- لەدوانێکدا کەلەساڵی 1835دا پێشکەشکرا, جاڕیدا: "مافی سەردەستەکانە دەست لەکاتی بەندە کۆیلەکان وەربدەن لەلایەن دروستکەری هەموو شتەکان داننانێکی ئاشکرای پیانراوە, کەخۆی گومانی تیا نییە هەموو ئازادییەکی هەیە کەمافی موڵکداری بەهەرکەسێ ئارەزووی لێبێ ببەخشێ. (بەڕێز "ئەی. دی. سانسیمۆن"ی دوکتۆر لەلاهووت و پرۆفیسۆر لەکۆلیجی راندۆلفی مایقۆنی میتۆلۆژی لەفەرجینیا نوسیوویەتی: (گەواهنامەی زۆر لەکتێبی پیرۆز بێ تێکەڵی و پێکەڵی و تەمومژ جەخت لەسەر مافی موڵکداریی بەندو کۆیلە دەکەن, جگە لە پێداویستییە باوەکانی ئەو مافە. دەقی مافی فرۆشتنی کۆیلەو کڕینیان بەڕوونی تیایە. تێکڕا ئەگەر گەڕاینەوە سەر ئەو پێڕەوو رێبازەی جوولەکایەتی کەخوا خۆی داینـاوە, یاخود ئەوەی مرۆڤایەتی پێی باشبووەو بەشێوەیەکی بەکۆمەڵ لەهەموو سەدەکاندا رەفتاری کردووە, یا بۆ سەر راسپێرییەکانی "ئینجیل"و یاسای ئەخلاقی. هەردەبێ ئێمە بگەینە ئەم دەرەنجامە ئەویش ئەوەیە کە کۆیلایەتی نائاکاری "ئەخلاقی" نییە تەنانەت ئەگەر سەلماندیشمان کە کۆیلە ئەفریقییەکان یەکەمین کەسن بەشەرعی کران بەبەندە, ئەو حەلە دەتوانین بڵێین بەکۆیلەکردنی رۆڵەکانیان ئەنجامێکی حەتمییە بەمجۆرە دەبینین ئەو کۆیلایەتییەی لەئەمەریکادا هەیە لەسەر بنچینەیەکی هەق دامەزراوە.

هەرگیز شتێکی سەیر نییە کەکڵێسا پاش وەچەیەك, یا لەم بابەتە بەهەمان پیکی لێدابێ لەبابەت ئەوەی پەیوەندی بەبەرگریکردنی لەمافی موڵکدارییەتی سەرمایەدارییەوە هەیە.

لەمۆزەخانەی ئەزگار Asgard دا کتێبێك هەیە بەناوی "چەند گوتارێك دەربارەی پراکتیك" هەنری ڤاندایك" نووسیویەتی. ئەو کتێبە ساڵی 1905 چاپکراوە, لەناو

www.pertwk.com

ئەوانەی هەموو شەوێ بەنۆرە دوانزە سەعات کاردەکەن؟ ئەوان هەرگیز خۆری پیرۆز نابینن‌و، ئەوان کەوەکو مێش دەمرن، قازانجی پشکەکان لە خوێنەکانیان دەدرێ‌و لەقازانجی پشکەکانیان کلێسای زل زل لەنیۆزیلەندا دروستدەکرێ کەجۆری ئێوە مەزنی شیرینی هیچ‌و پووچ پێشکەش بەو خۆشحاڵە ورگ زلانە دەکات کە ئەم قازانجانە وەرگرن".

-"قەشە بەدەنگێکی کز مینگە مینگی کرد.

-"نەمدەزانی"

-"رووی زەرد هەڵگەڕابوو، وادیاربوو وەك بڵێی دڵی تێکدەچێ.

-"کەواتە ئێوە ناڕەزاییتان دەرنەبڕی؟"

قەشە سەری لەقاند.

-"کەواتە کلێسا ئێستا لاڵە. هەروەك لەسەدەی هەژدەیەمیشدا وابوو؟".

قەشە بێدەنگ بوو، بۆ جاری یەکەم ئێرنست بێزینەهات لەسەر خاڵەکە سووربێ.

-"نابێ ئەوەت لەبیربچێ کەهەر قەشەیەك ناڕازیبێ چارەنووسی دەرکردنە".

قەشە ناڕەزایی دەربڕینوگوتی:

-"وابزانم تۆ لەمەدا زوڵمت لەکلێسا کرد."

ئێرنست لێی پرسی:

-"ئاخۆ تۆ ئامادەی بۆ نارەزایی دەربڕین؟"

-"ئەو خراپانەم نیشاندە، لەم دەوروبەرەماندا، لەو نمونانەی ئاماژەیان بۆ دەکەی، ئەو حەلە لەناڕەزایی دەربڕین ناپرنگێمەوە.

ئێرنست بەهێمنی گوتی:- "نیشانتدەدەم، من لەژێر فەرمانی تۆدام، جا بەڕێگەی دۆزەخا گەشتێکت پێدەکەم."

-"جا نارەزایی دەردەبڕم."

قەشە لەسەر کورسییەکەی هاتەپێش، رووخسارە ناسکەکەی دڵرەقیی جەنگاوەری تێزاو گوتی:

-"کلێسا لاڵ نابێ."

ئێرنست ئاگاداری کرد:

-"جا دەردت دەکەن."

وەڵامی قەشە بەڕوویدا درایەوە.

-"پێچەوانەکەیت بۆ دەردەخەم، جا بۆت دەرکەوێ ئەگەر ئەوەی دەربارەی ئیشپێکردنی منداڵان گوتت راستبێ. کلێسا لەتاریکی نەزانیندا گومڕابووە، لەسەر ئەوەش من بۆ ئەوە دەچم ئەوەی لەکۆمەڵی پیشەسازیدا ترسناکبێ بۆ نەزانینی چینی سەرمایەدار دەگەڕێتەوە. ساهەر کەپەیامەکەی پێدەگات هەر هەڵەیەك لەم هەڵانە راستدەکرێتەوە. ئەرکی کلێساش ئەوەیە کەئەم پەیامە بەجێبگەیەنێ."

ئێرنست پێکەنی، بەشێوەیەکی جانەوەرانە پێکەنی. خۆم وادی کەناچارم بەرگری لەقەشە بکەم‌و گوتم:

لاپەڕەکانی کتێبەکەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ، ئەگەر دەرئەنجامەکان راستبن، کەڤاندایك پیاوێك بووە لەپیاوەکانی کلێساو، کتێبەکە نموونەیەکی باشە کەشیاوی ئێڤەر هارد بێ ناوی بنێ "بیروڕای برجوازی" سەیری لێکچوونی نێوان قسەی کۆمەڵەی چارستۆنی مەعمەدانی بکە کەلەسەرەوە نووسراوەو نێوان قسەی ڤاندیك پاش هەفتا ساڵ: "کتێبی پیرۆز" فێرمان دەکات کەخوا موڵکداری جیهانە. ئەو بەپێی ئارەزووی تایبەتی خواوەندی خۆی‌و بەپێی شەریعەتی گشتیی بەهەر مرۆڤێك دەبەخشێ.

www.pertwk.com

–"ئاگاداربە, تۆ تەنیا دیوێکی وێنەکە دەبینی, لەدەروونمانا زۆر چاکە هەیە, هەرچەندە تۆ لەهەموو چاکەیەکمان دادەماڵێی, قەشە مۆرهاوس راستە, من لەگەڵتام, کەستەمکاری پیشەسازی زۆر ترسناکە, بۆ نەزانیش دەگەڕێتەوە, بەشەکانی کۆمەڵ گەیشتنە ئەوەی کەزیاتر لەپێویست لەهەندێکی دیکە دابترازێن.

وەڵامی دایەوەو لەو ساتەدا رقم لێی هەستا:

–"چینی سەرمایەدار لەهیندی سووری سەرسەخت, دڵڕەقترو جانەوەرترە."

وەڵامەکەم ئەوەبوو:

–"تۆ نامناسی, ئێمە نەدڵڕەقین‌و نە جانەوەر."

–مەیدانی بۆ خواستم:

–"ئەوە بسەلمێنە"

گوتم, تووڕەییش هەژاندمی :

–"چۆن دەتوانم پێت بسەلمێنم؟"

سەری لەقاندو, گوتی:

–"من داوات لێناکەم پێم بسەلمێنی, من لێتدەپرسم کەبەخۆتی بسەلمێنی."

پێم گوت:

–"دەزانم."

وەڵامە رەقەکەی ئەمەبوو:

–"تۆ هیچ شتێك نازانی."

باوکم بۆ هێمنکردنەوەمان گوتی:

–"لەسەرخۆ, لەسەرخۆ منداڵینە..."

بەتووڕەییەوە گوتم:

–"من بێباکم ..."

بەڵام ئێرنست قسەی پێبڕیم:

–"من دەزانم تۆ پارەو پوولت هەیە, یاخود باوکت هەیەتی, ئەنجامەکە یەکە, پارەو پوول خراونەتە کارگەکانی سییرا."

هاوارم کرد:

–"ئەمە پەیوەندیی چییە بەباتەکەمانەوە؟"

لەسەرخۆ دەستی پێکرد:

–"پەیوەندییەکی گەورەی نییە, تەنیا ئەوە نەبێ, کەئەو کراسەی لەبەتایە, لەخوێن ئالاوەو ئەو خواردنەی دەیخۆیت خواردنێکی خوێناوییە, خوێنی زارۆکەکان‌و لاوە بەهێزەکان لەقلێشەکانی بنمیچە تەختەدارەکانی ماڵتان دەتکێ‌و ئێستاکە دەتوانم چاوم بنووقێنم‌و گوێم لێبێ لەهەموولایەکییەوە دڵۆپ دڵۆپ دێتەخوارێ."

کارو قسەی پێکەوە لواندن‌و چاوەکانی نوقاندن‌و لەسەر کورسییەکەی بۆ دواوە نووشتایەوە. لەپڕمەی گریاندنی رووشکاندن‌و ئابڕووی بریندار کراومدا, من لەهەموو ژیانما هەرگیز وەك ئەم مامەڵە جانەوەرانەیە نەکراوم. باوکم‌و قەشە هەردووکیان تێکچوون‌و شڵەژان. تەقەلایاندا ئاخاوتنەکە بەرەو رێچکەیەکی ساناترو روونتر بەرن, بەڵام ئێرنست چاوی کردەوەو, سەیری منی کردو, ئاماژەی بۆ کردن کەخۆیان کڕ کەن. دەمی رەش داگەڕابوو, هەروەها هەردوو چاوەکانی, لەو دوو چاوانەی تروسکەی پێکەنین بەدینەکرا. چ شتێك بوو خەریکبوو بیڵێ بەچ سەرکۆ نەکردنێکی ترسناك, دەیویست بەردەبارانم بکات, ئەمەم هەرگیز نەدەزانی چونکە ئەو هەر لەوساتەدا پیاوێك لەشۆستەکەوە تێپەڕی‌و هێندەی پێنەچوو وەستاو سەیری ئێمەی دەکرد. پیاوێکی کەتەی جل نابووت بوو,

www.pertwk.com

سەیری ماڵەکەی کرد وەك بڵێی لەخۆی دەپرسی ئایا بێتەژوورەوەو بیەوێ هەندێ کەلوپەلمان پێبفرۆشێ, یاخود نا؟.

ئێرنست گوتی:

–"ئەم پیاوە ناوی جاکسنە."

بەکورتیو ساردییەوە گوتم:

–"واچاکتر بوو, بەم لەشە زلەیەوە ملبداتە ئیشکردن, نەك بەکۆڵاناندا بگەڕێ[27] بۆشتومەك فرۆشتن."

ئێرنست بەناسکی گوتی:

–"سەیری قۆڵی باڵی چەپی بکە."

سەیرم کرد دیتم بێ قۆڵە

ئێرنست بەناسکییەکی بەردەوامەوە گوتی:

ئەو دڵۆپەی کە گوێم لێبوو, لەقەڵشتی بنمیچی تەختەدارەکانی ماڵەکەت دەتکێ, هەندێ خوێنی ئەم باسکەیە.

لەکارگەکانی سییرا قۆڵەکەی لەکیسداو, وەك وڵاخێکی داهێنراوی نەخۆش, تۆش تووڕتدایە سەر چەقی ڕێگا تا لەوێدا بمرێت. وە کەدەڵێم "تۆ" مەبەستم بەڕێوەبەری کارگەو ئەو فەرمانبەرانەن کەتۆو خاوەن پشکەکانی دی مووچەیان پێدەدەن, بۆئەوەی لەجیاتی تۆ کاروباری کارگەکە بەڕێوەبەرن. ئەوە ڕووداوێك بوو لەڕووداوەکانی کار. خۆ ئەم ڕووداوەش لەئەنجامی ئەوەدا بوو کەتەقەلایدا چەند دۆلارێك بۆ کۆمپانیا بگێڕدرێتەوە. بەڵام "پاڵنەری مەکۆك"ە بەددانەکە چی لەدەست نەهات, ئەوە نەبێت کەچڕنوکەکانی لەباسکی گیرکرد, دەیتوانی واز لەو پارچە بەردە ئەستێ بچووکە بێنێ کەدیتی لەددانەکاندا بەوێدا تێدەپەڕێ. دەبوایە دوو ریزە بزمار ووردکات. بەڵام باسکی خۆی درێژکرد تا پارچە بەردە ئەستێیەکە دەرکات, کەچی ئامێرەکە چڕنوکەکانی تێچەقاندو لەسەری پەنجەکانیەوە تاکو شانی هاڕین. ئەوەش لەنیوەشەودا بوو, کارگەکە بەدرێژایی شەو کاریدەکرد, لەو وەرزەدا قازانجێکی زۆریان بەخاوەن پشکەکاندا. جاکسن چەندین سەعات کاریکرد ماسولکەکانی جیڕیو توانایان لەدەستدابوو. کەچی لەپڕ وایان لێکرد کەجووڵانەوەی هەندێك سستبێت. ئەمەش بوو ئەوهۆیەی کەلەپێناویا ئامێرەکە توانی قۆڵەکەی قووتبدا. ژنێكو سێ منداڵی هەبوون."

پرسیارم لێکرد ئەی کۆمپانیا چی بۆکرد؟

–"هیچ, ئۆف, بەڵێ شتێکی کرد. لەرەتکردنەوەی داوای پەککەوتنو زیانلێکەوتنی وەختی دەرچوونی لەنەخۆشخانە, کەدابووی بەدادگە, سەرکەوت. کۆمپانیا, وەك خۆت دەزانی, پارێزەری زۆر شارەزا بەکاردێنێ."

بەقەناعەتەوە گوتم:

–"تۆ حیکایەتەکەت بەتەواوی نەگێڕایەوە, یا لەوانەیە هەقایەتەکە بەتەواوی نەزانی. رەنگە پیاوەکە بێشەرمو هیچو پووچبێ."

–"بێشەرمو هیچووپووچ! ها! ها! های!"پێکەنینی شەیتانانە بوو. "خوای گەورە! بێشەرمو هیچوپووچ!

پاشئەوەی دەستی ووردوخاشبوو قوتدرا! لەگەڵ ئەوەشدا خزمەتگوزارێکی هێمنو چەوساوەبوو. هیچ شتێك لەڕوویدا دیارنەبوو کەنیشانەی بێشەرمییەکی وای پێوەدیاربێ."

---

(27) لەو رۆژگارانەدا شەقامەکان پڕبوون لەهەزاران لەو ووردە فرۆشە هەژارانەی کەهەر شتومەکێکی هەیانبوایە لەکۆڵی خۆیان دەناو, ئەم ماڵو ئەو ماڵیان پێدەکرد. لەوەدا بۆ بەفیڕۆبردنی وزەی مرۆڤایەتی لێی گەورەتر نییە. دابەشکردنی وەك سیستمی کۆمەڵایەتی گشتیی, هەموویان وەکو یەك بوون.

www.pertwk.com

بەشی سێیەم

قوڵی جاکسن

سووربووم:

–"بەڵام دادگە! لەتواناکەیدا نەبوو کەداواکەی رەتکاتەوە, ئەگەر ئەو هەقایەتەی گێڕاتەوە پاشماوەی نەبووایە."

–"کۆلۆنێڵ ئەنگرام" گەورە پارێزەرانی کۆمپانیایە. خۆی پارێزەرێکی ئێجگار شارەزایە.

ئێرنست ساتێك چاوی تێبڕیم, ئنجا گوتی:

–"[illegible] پێویستە لەسەرت کەبیکەیت."

–"لە[illegible]ی جاکسن بکۆڵەوە.

بەساردییەوە گوتم:

–"هەرکەباسەکەت بۆمانگێڕاوە ویستم ئەم لێکۆڵینەوەیە بکەم."

بەنەرموونۆڵییەوە رووی گەشایەوە:

–"زۆر چاکە, ئەو شوێنەی نیشاندەدەم کەلەوێدا دەیبینی, بەڵام من لەبەرت دەلەرزم کەبێ لە[illegible]شتێك دەکەمەوە دەی[illegible] بەڵگە بەهۆی قۆڵەکەی جاکسنەوە."

بەمشێوەیە وابوو, کەمن و قەشە بەمەبدانخوازی ئێرنست قایلبووین.

هەردووکیان [illegible] هێشت هەستکردن بەو زوڵمەی کەوا لەمن و لەچینەکەی من دەکرا بریندارکردم. کابرا جانەوەر بوو. ئەوکاتە رقم لێبۆوە. دڵی خۆمدایەوە بەو قسەیەی ئەم رەفتارەی ئەو رەفتارەیە کەدەبێ مرۆ لەپیاوێکی ناو پیاوانی چینی کارگەران چاوەڕوانی بێ.

www.pertwk.com

قۆڵی جاکسن

کەم بۆئەوە دەچووم کەقۆڵی جاکسن چ دەورێکی گەورەی لەژیانی مدا دەبینی. جاکسن خۆی بەچاکی نەکەوتە بەر دڵم کاتیٚ لەهەموو شوێنێکدا بەدوایدا دەگەڕام. لەخانوویەکی نیمچە داڕووخاودا بینیم، کەزۆر ورگیدابوو، خەریکی هەرەسهێنانبوو[28] لەنزیك کەنداوێکی کن رۆخی زۆنگاوێکبوو. گۆمو گۆلاوی وەستاو دەورەی خانووەکەیانی دابوو، قەوزەی سەوزو بۆگەن بەسەر ئاوەکەوەبوو، بۆنێکی وایان لێدەهات مرۆڤ خۆی لەبەر نەدەگرت.

دیم جاکسن هێمنو چەوساوەیە، هەروەك ئێرنست وەسفیکرد خەریکی هەندیٚ ئیشی حەیزەرانبوو. کاتیٚ من قسەم لەگەڵدا دەکرد ئەو سووربوو لەسەر کۆششو رەنجدانی. کەچی سەرەڕای هێمنیو بێدەسەلاٚتییەکەی، وامدەهاتەبەرچاو، کەوتومەتە سەر یەکەم دەنگی تالاٚوی نویٚ لەلای کەگوتی:

---

(28) خاسیەتێکە بۆ وەسفکردنی خانووی وێرانو کەلاوە بەکاردێت کەکۆمەڵێکی زۆر لەکرێکارانی ئەو سەردەمە تێیدا ستاربوون. بێگومان کرێیاندەدایە خاوەن موڵکەکان، کرێیەك بەپێی نرخی ئەو خانوانە، زۆر زۆر گرانبوو.

www.pertwk.com

-"بەهەرحاڵ. دەیانتوانی بەپاسەوانم دابنێن[29]".

نـەمتوانی شـتێکی زۆری لێهـەڵکرێنم, وا کەوتـە بـەردڵم کەگێلـەپیاوە, لەگـەڵ ئەوەشدا خۆ خەریککردنی بێدەنگانەی کەبەتاکە دەستێك کردی, وادیاربوو وەك بڵێی لەگەڵ گێلییەکەیدا ناگونجێ. ئەوەش بیرۆکەیەکی پێبەخشیم.

لێمپرسی:

-"چۆن بۆ مەکینەکە رێککەوت کەدەستەکەت قووتبدا؟"

بەئارامیو تێڕەوانینەوە سەیریکردمو سەری لەقاندو گوتی:

-"نازانم, هەرئەوەندە دەزانم کەئەوە روویدا."

منیش گوتم:

-"بەهۆی کەمتەرخەمییەوە؟"

وەڵامیدایەوە:

-"نەخێر. من رام وانییە ئەوەی کەڕوویدا بیدەینە پاڵ کەمتەرخەمی. چەند سـەعاتێکی زێـدە کارمـدەکردو وابـزانم ئـەوە هەنـدێکی مانـدووکردم. مـن لـەو کارگانـەدا هەڤدەساڵ کارمکرد. تێبینی ئەوەمکرد کەزۆربـەی رووداوەکـانی هـەر

[29] لەوسـەردەمانەدا دزیـی بەڕادەیـەکی ئێجگـار زۆر پـەرەی سـەندبوو, هەریەکـە شتوومەکی ئیدیکەی دەدزی. بەڵام کوڕانی ئەو چینانەی دەسەڵاتیان بەسەر کۆمەڵەوە هـەبوو بەشـەرعی دەیانـدزی, یـاخود سـیفەتێکی شـەرعییان بەدزییەکەیانـدەداو کەچـی کـوڕانی چـینە هـەژارەکان بەشـێوەیەکی نـاڕەوا دەیانـدزی, هـیچ شـتێك لـەدزین دەربـاز نەدەبوو. ئەوانە نەبن کەپاسەوانییەکی بەهێزیان لەسەر دانرابوو. ماڵی دەوڵەمەندەکان لـەدۆڵابی ئاسـنو سـەرداب و قـەڵا پێکهـاتبوونو, ئـارەزووکردنی منـداڵان ئـەمڕۆ بـۆ دەستبەسـەراگرتنی شـتوومەکی شەخـسی خـەڵکی تـر لەشـوێنەوارێکی بـەجێماوی (تایبەتبێ بەدزی) لەقەڵمدەدرێت, کەلەسەردەمەکانی رابوردوودا شتێکی گشتییبوو.

یەکسەر دوای لەفیکەلێدان دەقەومێن[30], من ئامادەم گرەو بکەم کەئەو رووداوانـە لەسـەعاتی دوایـی پـێش فیکەلێـدان دەقـەومێن, لـەژوور هـەموو ئـەو رووداوانـەن کەلەسـەعاتەکانی دیکـەی رۆژدا روودەدەن. لەبەرئـەوە پیـاو دوای ئیـشکردنێکی بێوچان درێژایی ئەو هەموو سەعاتانە سرك و چوستنابێ.

کرێکارێکی زۆرم بینی ئامێر تێکوپێکیان دەشکێنێو دەیانکرۆژێ...

لێمپرسی:

-"ژمارەیەکی زۆرن لەواندی؟"

-"بەسەدانو سەدان. هەندێکیشان منداڵبوون"

جگـە لەهەنـدێ درێژەپێـدانی ترسـناك, گێڕانـەوەی جاکـسن لـەبارەی ئـەو رووداوەی دووچـاریبوو, هـەروابوو, کەپێـشتر گوێـت لێبـوو. کەلێمپرسـی ئایـا بنکەیەك لەبنکەکانی ئیشپێکردنی ئامێر پێشێلکراوە. سەری لەقاندو گوتی:

-"پشتێنەکەم بەدەستی راستم لادا, باسکی چەپم درێـژکرد تا پارچە بەردە ئەسـتێیەکە دەربێـنم. مـن رانەوەسـتام تـابزانم پـشتێنەکە دەرهـاتووە, یـان نـا, وامزانی دەسـتی راستم ئـەوی تـەواو کـردووە -لەڕاستیـشدا وانـەبوو. خێـرا قۆڵم درێـژکرد, پـشتێنەکە بەتـەواوی دوورنـەخرابۆوە, ئەوکاتـە قـۆڵم قووتـدراو هـەنجن هەنجنبوو."

بەزمانێك بەشداریکردنی ویژدانی لێدەتکا گوتم:

-"بێگومان تۆ هەستت بەئێشێکی یەکجارکرد."

-"ئێسقان ووردبوون شتێکی خۆشنەبوو."

[30] کرێکاران بۆ کارکردن بانگدەکران, دوایـی بـەهۆی فیتفیتـەی هـەڵمی جانەوەرانـەی بەزیقە زیقی دەمار تێکدەر (گێژکەر) ئیزنیاندەدان.

www.pertwk.com

دەربارەی ئەو مەسەلەیەی پەیوەندیی بەپەککەوتن‌و زیانەوە هەبوو مێشکی تەماویبوو. بەڵام شتێك لای رووننەبوو, ئەویش ئەوەبوو کەهیچ قەرەبووی وەرنەگرت. هەر شتێکی وایدەکرد کەشایەدی تێبینیکەرانی کارگەران‌و بەڕێوەبەری کارگەبوو بەهۆی بڕیاری بەشوومی دادگە, بەقسەی خۆی شایەدییەکەیان وانەبوو کەپێویستە وابێ."

سووربووم کەبچم بۆلایان.

شتێك هەبووئاشکراو روونبوو, جاکسن لەحاڵی کلۆڵیدابوو, خێزانەکەی نەخۆشبوو, ئەویش نەیدەتوانی بەئیشی حەیزەران‌و دیوەری خۆراکی پێویست بۆ خێزانەکەی پەیدا بکات. لەبەر دەستکورتی, نەیتوانی کرێی خانوو بدات, کوڕە نۆبەرەکەی کەمنداڵێکی 11 ساڵبوو دەستیکردبوو بەکارکردن لەکارگەدا.

–"لایان سانابوو کەکاری پاسەوانی پێبسپێرن".

ئەوەبوون دوا قسەکانیان, کاتێ من ماڵئاوایم لێدەکرد.

تەنانەت ئەگەر لەگەڵ ئەو پارێزەرەی بەرگری لەکێشەی جاکسن‌و تێبینیکەرانی کرێکاران‌و بەڕێوەبەری کارگەکە دەکرد, کۆببومایەوە کەلەدادگەدا شایەدی خۆیاندا, لەئەنجامدا هەستم بەوەکرد, کەبۆچوونەکەی ئێرنست هەندێ ماقوڵیەتی تێدایە.

پارێزەرەکە پیاوێکی لاوازبوو, نیشانەی بێتوانایی‌و بێدەسەڵاتی پێوەدیاربوو, کەچاوم پێکەوت, پێم سەیر نەبوو کەجاکسن داواکەی دۆڕاند.

یەکەم بیرۆکە بەمێشکمدا هات ئەوەبوو کەجاکسن لەبەرئەوە ئەوجۆرە سزایەدرا کەشیاوی بوو, چونکە ئەو جۆرە پارێزەرەی هەڵبژاردبوو, بەڵام دوو دەستەواژەی ئێرنست ئەوەندەیان نەخایاند کەلەویژدانمدا بریسکانەوە:

"کۆمپانیا پارێزەری زۆر شارەزاو کارامە بەکاردێنی" و "کۆلۆنێڵ ئەنگرام پارێزەرێکی بلیمەتە"

کەمێك بەپەلە بیرمکردەوە, هەتا بۆمدەرکەوت هەڵبەتە کۆمپانیا لەسازکردنی بەهرەی مافخوازی درەوشاوەدا لەکرێکارێکی ساویلکەی وەك جاکسن بەتواناترە. بەڵام ئەمە تەنیا درێژەیەکی لاوەکی بوو دڵنیابووم کەهۆیەکی زۆربەجێ لەئارادایە, کەجاکسن لەداواکەیدا سەرنەکەوتووە.

لێمپرسی:

–"بۆچی لەداواکەتدا سەرنەکەوتی؟"

شپرزەیی‌و شڵەژان تینیان بۆ پارێزەرەکەهێنا. زۆر بەزەییم بەو بوونەوەرە لاوازو کلۆڵەدا هاتەوە. پاشان دەستی بەسکاڵاکردن‌و پاڕانەوەکرد. من لەو بڕوایەدام کەئارەزووی سکاڵاکردن‌و پاڕانەوەی ئارەزوویەکی زکماکیبوو. هەر لەمنداڵییەوە پیاوێکی بێدەسەڵاتبوو. دەربارەی شایەدیی شایەدەکان, نقەیەکی لێوەهات, ئەو شایەتانە ئەو بەڵگانەیان پێشکەشکردن کەیارمەتی تاقمەکەی دی دەدەن. نەیتوانی قسەیەکیان لێوەرگرێ کەشیاوی ئەوەبێ, یارمەتی جاکسنی پێبدا. هیچ سەیر نییە, دەیانزانی چ تاقمێك دەتوانێ کولێرەکانیان بۆ چەورکات. جاکسن گێلایەتییەکی تۆخی دەرخست. کلۆنێل ئەنگرام ترس‌و لەرزی خستە دڵییەوەو شێواو شڵەژا. کۆلۆنێل ئەنگرام لەلێپرسینەوەدا نایاب بوو. داوای لەجاکسن کرد کەوەڵامی پرسیاری ئازاربەخش بداتەوە.

لێمپرسی:

–"چۆن دەبێ پرسیار ئازاربەخشبێ ئەگەر هەق لای ئەوبێ؟"

ئەویش پرسیاری لێکردم:

–"پەیوەندی هەق بەهەموو مەسەلەکەوە چییە؟

تەماشای ئەو هەموو کتێبانە دەکەی؟" پەنجەکانی بەسەر ریزێك لەچەند بەرگێکدا هێنا کەبەدیواری نوسینگە نابووتەکەیدا هەڵپەسێررابوون, خوێندنی, ئەوانەو خوێندنەوەیان فێریانکردم کەیاسا شتێکەو ماف شتێکی دیکەیە. حەز دەکەی لەهەر پارێزەرێ دەپرسی بپرسە. کەمرۆڤ دەچێتە قوتابیخانەی یەکششەممەی ئاییني تاکو فێری مافببێ, بەڵام بۆ ئەم کتێبانە دەچێ تاکو فێری یاسابێ."

بەکەمێك سڵەمینەوەوە لێمپرسی؟

–"دەتەوێ بڵێی کەهەق بەجاکسنبوو, لەگەڵ ئەوەشدا بەزێنرا؟ دەتەوێ پێم بڵێی کەدادوەری لەدادگەی قازی کالدۆیلدا نییە؟"

پارێزەرە نابووتەکە تاوێ سەیریکردم پاشان نیشانەی شەڕکردن لەڕووخساریدا نەما. هات دڵنیابێ و سەرلەنوێ بنووزێتەوەو سکاڵا بکات.

–"من دەرفەتێکی دادوەرانەم پێنەدرا. فێڵیان لەجاکسنکرد, هەروەها فێڵیان لەمنیشکرد. چ دەرفەتێکم پێدرا؟ کۆلۆنیل پارێزەرێکی گەورەیە, ئەگەر گەورە نەبا ئایا کاروباری یاسایی تایبەت بە کارگەی سییراو "یەکێتی ئەرستونی زەویوزار" و گردبوونەوەی کۆمپانیاکانی بیرکلی"و کاروباری ئۆکلاندو, سان لێندەرو, بلیزانتون"ی پێدەسپێردرا؟ خۆی پارێزەری کۆمپانیاکانەو, کۆمپانیا مووچەی زۆر بەپارێزەران نادات, لەبەر گێلییان[31].

(31) ئەرکی پارێزەری کۆمپانیاکان ئەوەبوو, کەبەڕێگەی پەناوپێچی هیچ و پووچ بۆ پارە رڤاندن خزمەتی کۆمپانیاکان بکەن. لەکتێبی مێژوودا هاتووە تیودۆر رۆزفلت, کەئەو حەلە سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکابوو, ساڵی 1905لەدوانێکیدا لەئاهەنگی دابەشکردنی بڕوانامە لەزانکۆی هارڤێرد گوتی: ئێمە هەموومان لەواقیعی شتەکانەوە ئەوە دەزانین کەژمارەیەکی زۆر لەبەدەسەڵاتترین پارێزەرو گرانترین کرێ هیچ

چ شتێك وا لەکارگەکانی سییرا بەتەنیا دەکات کەساڵێك 20000دۆلاری پێبدەن؟ چونکە لای ئەوان ساڵێ 20000 دۆلار دەکات. ئەوەیە هۆیەکە. بەڵام من ئەو هەموو پارەیە ناکەم ئەگەر ئەوەندەبام لەدەرەوەی ئەڵقەی بەختداران نەدەبووم و, تامی برسێتیم نەدەچێشتوو, بەرگریم لەمەسەلەیەکی وەك مەسەلەی جاکسن نەدەکرد! بەلای تۆوە پێشیاوی چ دەستکەوتێکدەبووم ئەگەر داواکەی جاکسنم بردباوە!"

وەڵامم دایەوە:

–"بەمەزندە دەبووایە ئاگاداری بکەیت."[32]

بەتووڕەییەوە هاواریکرد:

–"بێگومان, دەبێ من بژیم, وانییە؟"

بەزمانێکی توندوتیژ پێمگوت:

–"بەڵام ژن و منداڵی هەیە!"

وەڵامەکەی ئەمەبوو:

–"منیش هەروەتر ماڵ و منداڵم هەیە. لەهەموو دونیادا کەسێك نییە, من نەبم, گوێبداتێ ئەگەر برسیی بن یا برسی نەبن."

خەمیان نییە, تەنیا دەرئەنجامدانی پلانی بوێری نایاب نەبێ, کەبریکارەکانیان چەند کەسێ بن یا چەند کۆمپانیا , دەتوانن خۆیان لەیاسای داندراو بدزنەوە کەبۆ رێکخستنی سامانی گەورە سازکردنێك سازکراوە, کەلەبەرژەوەندیی جەماوەر دەبێ.

(32) ئەمە وێنەیەکی نموونەییە لەو خەباتە کوشندەیەی مۆرکی هەموو کۆمەڵبوو لەو رۆژگارانەدا. خەڵك وەك گورگی برسیی دەچوونە سەریەکترو گورگی زل هی بچووکیان دەخواردو, لەڕەوەی کۆمەڵایەتیدا جاکسن, بچووکترین گورگی ناو گورگە بچووکەکان بوو.

www.pertwk.com

لەپڕ دەموچاوی هێوربۆوە. سەعاتەکەی کردەوەو وێنەیەکی فۆتۆگرافی بچووکی پیشاندام لەناو قەباغی سەعاتەکە درابوو. وێنەی ئافرەتێك‌و دوو کچی بچووکبوو.

–"ئا ئەوانەن, سەیریانکە. رۆژگارێکی زۆر سەخت‌و دژوارمان بەسەر بردو بەو ئومێدەبووم ئەگەر داواکەی جاکسن ببەمەوە بیاننێرمە لادێ. ئەوان لێرەدا تەندروستییان باش نییە, بەڵام من ناتوانم بیاننێرمە لادێ, کە هەستام‌و ویستم دەرچم, هاتەوە سەر نقە نق‌و نووزە نووز:

تارماییەك دەرفەتم بۆ رێکنەکەوت. من‌و کۆلۆنێل ئەنگرام‌و قازی کالدۆیی دۆستایەتیمان باشە, من ناڵێم ئەگەر من بەڵگەی گونجاوم لەشایەتەکانی هەردوولا لەکاتی هێنانە وەڵام دەستکەوتبا, ئەوە ئەو دۆستایەتی‌و چارەنووسی داواکەی دیار دەکرد. لەسەرئەوەش دەبێ من ئەوەش بڵێم کە قازی کالدۆیین تەقەلایەکی زۆریدا کەنەیەڵێ من ئەو بەڵگەیەم دەستکەوێ. بۆ نا! قازی کالدۆیل‌و کۆلۆنێل ئەنگرام هەردووکیان سەر بەکۆمەڵەیەکی ماسۆنین لەیەك یانەن. هەردووکیان لەیەك گەڕەکدان, گەڕەکێك کەدارایی ئەوەم نییە لێیدانیشم. ژنەکانیان بەردەوام هاتوچۆی یەکدەکەن. شەو نییە یاری هویست [33] و لەم بابەتە نەکەن."

ساتێك لەبەر دەرگا وەستام‌و لێمپرسی:

–"لەگەڵ ئەوەشدا تۆ وا حیسابدەکەی کە حەق بەجاکسنبوو؟"

وەڵامەکەی ئەمەبوو:

–"من واحیساب ناکەم, بەڵام بەدڵنیاییەوە دەیزانم, لەسەرەتادا وامزانی کەنەختێ ئومێد هەیە. بەڵام بەهاوسەرەکەی خۆمم نەگوت, چونکە من نەمدەویست نائومێدی بکەم, بەو ئومێدە بوو کەگەشتێك بۆ لادێ بکات."

(33) یارییەکە لەیارییەکانی کاغەز.

پرسیارم لەپیتەر دۆنلی کرد کەیەکێکبوو لەو دوو فۆرمانەو [34] چاودێرەی کرێکاران کەلەدادگەدا شایەتیاندا:

–بۆچی سەرنجی دادگەت بۆ ئەم راستییە رانەکێشا, کەجاکسن دەیویست ئامێرەکە زیانی پێنەگات؟."

بەرلەوەی وەڵامداتەوە. ماوەیەکی زۆر بیریکردەوە. ئەنجا چاوێکی شپرزانەی بەدەوروبەری خۆیدا گێڕاو گوتی:

–"چونکە ژنێکی باش‌و سێ جوانترین منداڵم هەن کەخۆت چاوت پێیانکەوتووە. ئەوەش هۆیەکەیە."

–"گوتم: ئەوەی دەیڵێیت تێناگەم."

وەڵامیدایەوە:

–"بەواتایەکی دی, چونکە رەفتارکردنی کارێکی ئاوا دەبوایە کارێکی گەوجانەبێ."

–"مەبەستت.."

بەڵام بەهەڵچوونەوە قسەکەی پێبڕیم:

–"من ئەوەی گوتومە مەبەستمە. ماوەیەکی دورودرێژە من لەکارگەکەدا کاردەکەم, بەمنداڵی سەرم پیاکردوو ئەرکی من وەستانبوو بەرامبەر تیغی تەشی, هەر لەوکاتەوە من پێشدەکەوم‌و بەرز دەبمەوە. بەئەرکێکی سەخت گەیشتمە پایەی باڵای ئێستام. تواناشم هەیە کەبۆت بسەلمێنم کەس لەکارگە رۆژێ لەڕۆژان دەستی یارمەتی بۆ درێژ نەکردووم لەخنکان دەربازمبکات. پێشتر لەڕیزی سەندیکادابووم, بەڵام لەدوو مانگرتندا لەکۆمپانیا لەکاردا بەردەوامبووم, ناویان

(34) فۆرمان: وشەیەکی ئینگلیزییە بەمانای چاودێری کرێکاران یاخود تێبینیکەر بەکاردێ (ك.غ)

لێنام (ناپیاو). ئەمڕۆ کەسێك نییە لەناویاندا رازیبیٚ ئەگەر داوای لێبکەم پێکێکم لەگەڵدا بخواتەوە. ئەو جیٚو شوێنانە لەسەرمدا نابینی کەخشتە بارانیان کردم! مندالێك نییە کەلەپشت تیغی تەشیەوە دەوەستیٚ نەفرەت لەناوی من نەکا. دۆستی تاقانەم کۆمپانیایە. لایەنگیریکردنی کۆمپانیا ئەرکی من نییە، بەڵام نان‌و رۆن‌و ژیانی ژنەکەم‌و مندالەکانمە، ئەوەیە هۆیەکە."

لێمپرسی:

–"ئایا جاکسن شیاوی لۆمەکردنبوو؟"

–"مافی خۆیبوو قەرەبووی پەککەوتن‌و زیانەکەی بدرێتیٚ، کرێکارێکی چاکبوو، پێشتر چ ئەرك‌و گیروگرفتێکی نەخستبووە سەر کۆمپانیا."

–"کەواتە هەستت نەدەکرد تۆ ئەو ئازادیەت هەیە، کەبەتەواوەتی راستی بڵێی، هەروەك سوێندت خواردووە کەبیکەیت .

سەری لەقاند.

بەسەرنەواندنەوە گوتم:

–"راستی.. راستی بەتەواوی... هیچ شتیٚنا، غەیری راستی؟"

سەرلەنویٚ هەڵچوون رووی داگرت، بەرزیکردەوە، نەك بۆ لای من، بەڵکو بۆ ئاسمان.

–"من ئامادەم کە بەچاوی خۆم ببینم لە پێناوی سیٚ مندالەکەمدا لەش‌و گیانم لەدۆزەخا هەتا هەتایە بسوتێن"

بەڵام "هەنری دالاس"ی بەرێوەبەری کارگەکە، کابرایەکی دەموچاو رێوییانە بوو، بەچاوێکی زۆر سووك، سەیریکردم نەیویست قسەبکات. من نەمتوانی تاکە قسەیەکی لێدەربێنم لەوەی کە پەیوەندیی بە دادگەییکردن‌و ئەوشایەتییە هەیە کەدای، بەڵام لەگەڵ فۆرماتەکی دی باشتر بووم. جێمس سمیث پیاوێکی خاوەن

سەرو سیمای توندو تیژبوو، کە رووبەڕووی بوومەوە زەندەقم لێی چوو، ئەویش شتێکی وای خستە دەروونمەوە، سەرنجێك ئەو هەستەی دامیٚ کە خۆیشی لەهەندیٚ کۆت‌و زنجیر دەربازنەبووە، کە نەیاندەهێشت ئەو دەربڕینەی لەدل‌و دەروونیدایە دەریبڕی. کاتیٚ قسەمان دەکرد بۆمدەرکەوت ئەو لەکەسانی تاقمە ئاساییەکەی خۆی ژیرتر بوو، پیتەر دونیلی دانی بەوەدا نا کە جاکسن دەبوایە قەرەبووی بدرێتیٚ، لەوەش پتری گوت، کەدەرکردنی کرێکار– پاش ئەوەی رووداوەکە پەکیخست–بەکارێکی وای لەقەڵەمدا کە دڵڕەقی‌و خوێنساردیی لێدەتکیٚ. هەرئەمەش نا، بەڵکو بۆی روونکردمەوە، کە کارگەکە زۆر رووداوی ئاوای بەخۆوە بینیون‌و، سیاسەتی کۆمپانیا گیانفیداییە لە پووچەڵکردنەوەی هەموو داوایەکی پەککەوتن‌و زیانی ئایندە.

هەروەها گوتی:

–"دەزانی ئەوە چ واتاییێك دەبەخشیٚ؟ سەبارەت بە خاوەن پشکەکان، واتە هەموو ساڵی بەسەدان هەزار دۆلار."

کاتیٚ کە قسەیدەکرد دوا پارەم هاتەوە بیر کەدرایە باوکم وەك قازانجی پشکەکانی لە کۆمپانیادا. ئەو کراسە نازدارەم هاتەوەبیر کە من کڕیم‌و ئەو کتێبانەی کە باوکم لەسایەی ئەو قازانجەوە کڕیبوونی. تۆمەتبارکردنی ئێرنستم هاتەوە یاد کە گوتی: کراسەکەم لە خوێن ئالاوە. بەمشێوەیە پێستم لە ژێرکراسەکەما دەستیکرد بە مێروولەکردن.

پێمگوت:

–" کە شایەتیت لەکاتی دادگەییکردندا دا، ئاماژەت بۆ ئەوە نەکرد کە جاکسن ئەوەی تووشیبوو لە ئەنجامی تەقەلادانیدا بوو بۆ دەربازکردنی ئامێرەکە لە زیان.

بەتاڵوییەکی زۆرەوە وەڵامیدامەوە:

www.pertwk.com

–"نەخێر. ئاماژەم بۆ ئەوە نەکرد. شایەدی ئەوەمدا کە جاکسن لە ئەنجامی کەمتەرخەمی و بایەخپێنەدانەوە ئازاری بەخۆی گەیاند, هەر هیچ بوار نییە کە لۆمەی کۆمپانیا بکرێ, یاخود بە لێپرسراو دابنرێ لەوەی کە روویدا."

لێمپرسی:

–"بەراستی رووداوەکە بەری بەکەمتەرخەمی و بایەخپێنەدانەوە بوو؟"

–"ناوی لێنێ کەمتەرخەمی و بایەخپێنەدان, یا هەرشتێك دەتەوێ. راستییەکەئەمەیە: پیاو پاش چەند سەعاتێك کاری بەردەوام هەست بەماندوویی و داهێزران دەکات."

وام لێهات حەز بەقسەی کابرا بکەم. بێگومان, کالاکەی لەهی رۆڵەکانی تاقمەکەی ئەو باشتر بوو.

پێمگوت:

–"رۆشنبیرییەکەی تۆ لە رۆشنبیریی زۆربەی کرێکاران فراوانترە."

وەلامیدامەوە:

–"لەقوتابخانەیەکی بالاخوێندنی دواناوەندیم تەواو کردووە. بەکاری فەراشی و دەرگەوانی گەیشتمە ئەو رادەیە. ئارەزووی ئەوەم دەکرد بچمە زانکۆ. بەلام باوکم تۆخۆش, ناچاربووم کار لەکارگەدا بکەم."

تاوێك بێدەنگبوو, پاشان بەشەرمەوە روونیکردەوە وەك بڵێی دان بەخاڵێك لەخاڵەکانی بێدەسەلاتیدابنێ:

–" ویستم ببم بەزانایەکی بایۆلۆجی, من گیانلەبەرم خۆشدەوێ, بەلام ناچاربووم ئیش لەکارگەدا بکەم. کە بووم بە تێبینیکەری کرێکاران–فۆرمان– ژنم هێنا, پاشان خێزانەکەم زۆر بوو... باشە... لەوکاتەوە خاوەن و سەروەری خۆم نیم."

لێمپرسی:

–" مەبەستت چییە لەوە؟"

–"ئەوەم باسدەکرد بۆچی لە دادگەدا بەوشێوەیە شایەتیمدا, بۆچی پەیرەویی ئامۆژگارییەکانم کرد"

–"ئامۆژگاریی کێ؟"

_"هی کۆلۆنیل ئەنگرام. هێڵە زلەکانی ئەو شایەتییەی کێشا, کە دەبێ من بیدەم."

–"کە مەسەلەکەی جاکسنی تێکدا."

سەری لەقاندو دەموچاویدا سوور هەڵگەڕا.

–"جاکسن ژنێك و دوومندالی هەبوو, خۆی تاکە بەخێوکەریانبوو."

بەهێمنی گوتی, هەرچەندە تا دەهات دەموچاوی زیاتر دەگۆڕا:

–"دەزانم."

ئەوسا زیاتر لەسەری رۆیشتم و گوتم:

–"پێمبڵێ, ئایا بەلاتەوە سانابوو خۆت بەرزکەیتەوە لەوەی کەتیابووی, بۆ نموونە لە قوتابخانەی دواناوەندییەوە, بۆ ئەو پیاوەی کە دەبی بەئەو, تاکو لە کاتی دادگەییکردندا رەفتاربکەیت وەك چۆن هەڵسوکەوتت کرد؟"

هەڵچوونە لەپڕەکەی کاسیکردم و ترسی خستە دەروونم.

تەقییەوە و[35] جنێوێکی جانەوەرانەی پێدام و, دەستی گرمۆڵەکرد وەك بڵێی دەیەوێ لێمبدات.

---

(35) شتێکی خۆشە کە تێبینیی "پیاوەتی"ئەو زمانە بکەین کە لەورۆژگارانەدا وەك دیاردەیەکی بەڵگەخواز indicatiue ی دیاردەکانی ژیانی "چنگ و کەڵبە خوێناوی " کە ئەوکات تێیدا دەژیان, بەسەر زبانانەوە بوو. هەڵبەتە لێرەدا ئاماژە نییە بۆ ئەو

www.pertwk.com

دوای ساتێك گوتی:

–"داوای لێبوردنت لێدەکەم. نەخێر، ئەوە سانا نەبوو، ئێستاش، وابزانم دەتوانی دەرچی. هەرچی گەرەکتبوو لەمن دەستتکەوت. بەڵام پێشئەوەی بڕۆی ئەمەت پێبڵێم: چ شتێك سوودت نادا ئەگەر هەرچی من گوتوومە دووپاتیبکەیتەوە. چونکە نکوڵیی لێدەکەم.لێرەدا هیچ شایەتم لەسەرنییە. هەر پیتێکی لەوەی گوتوومە نکوڵیی لێدەکەم. خۆ ئەگەر بۆئەوە ناچارکرام لەسەرسەکۆی شایەتیدان سوێند بەکتێبی پیرۆز دەخۆم"

پاش دانیشتنم لەگەڵ سمیثدا، چووم بۆ نووسینگەی باوکم لە بینایەی کیمیا "لەوێ چاوم بە ئێرنست کەوت. ئەوە هەرهیچ چاوەڕواننەدەکرا. بەڵام بەدوو چاوە نەترساکەکانیو بەدەستە تەوقەکەرە نەگۆڕەکەو، بەوئاوێتە سەیرەی لەپەتپساندنو بڕوابەخۆکردن پێشوازیی لێکردم. خۆی وا نواند وەك بڵێی دواکۆبوونەوەی توندوتیژمان لەبیرچۆتەوە، بەڵام من لەبارێکی دەروونیی وادانەبووم کە یاریدەی لەبیرچوونەوەم بدات."

بەکورتی گوتم:

–"لە کێشەکەی جاکسنم دەکۆڵییەوە:

هەموو لەشی هوشیاریو بایەخدانبوو، چاوەڕوانیکردم هەتاکو تەواویکەم هەرچەندە دەمتوانی لەچاوەکانیدا نیشانەی دڵنیاییو بێگومانی بەدیکەم کە بیروباوەڕم لەقیوە.

دانم پیاناو گوتم:

جنێوەی کە سمیث دای، بەڵام بۆ فرمانی "تەقییەوە"یە کە ئێرنست ئێڤەرد هارد سازیکرد.

–"دیارە مامەڵەیەکی خراپی لەگەڵدا کراوە من.. من لەوبڕوایەدام کە هەندێ لە خوێنەکەی لە قەڵشی بنمیچە دارینەکانمانەوە دەتکێ."

وەڵامیدایەوە:

–"بێگومان. ئەگەر جاکسن و هەموو هاوڕێیانی مامەڵەیەکی بەڕەحمانە بکرابان قازانجی پشکەکان بەمجۆرە زۆرو زەبەندە نەدەبوو."

منیش گوتم:

–"لەمڕۆوە لەتوانامدا نابێ چ خۆشییەك لە لەبەرکردنی کراسی جواندا ببینم."

هەستم کرد من سووكو رسوام، دڵم هەلاهەلا بووە، هەستم بەخۆشییەکی زۆر بەچێژکرد کە ئێرنست "پیر– کاهن–ێکی پێدرکاندنە" ئەوحەلە هێزەکەییم بەدڵبوو، وەك لەوکاتەوە هەتاهەتا بەدڵمبوو. واخۆی نواند وەك بڵێی بەڵێنی ئاسایشو پاراستنی لێدەدرەوشێتەوە.

بەشتێك لەخەمۆکییەوە گوتی:

–"نەخێر. لەتواناتا نابێ پۆشاکی زبر لەبەربکەیت. وەك ئاگاداری کارگەی گونییە هەیە. هەمان شت هەموو ڕۆژێ لەوێدا دەبێ. ئەو لەهەموو شوێنێك دەبێ، وەك خۆت دەزانی ژیاریمان کە شانازی پێوە دەکەین لەسەرخوێن بنیاتنراوە، لەخوێن هەڵکێشراوەو، نەلەتوانای تۆو نەلەتوانای هیچکەسماندا هەیە کە لەو لەکە ئاڵە رابکات. بەڵام ئەوپیاوانە کێن کە قسەت لەگەڵدا کردن."

هەمووشتێکم بۆ باسکرد

گوتی:

–"کەسیان ئازادیی هەڵسوکەوتیان نەبوو، هەموویان بەوئامێرە پیشەسازییەوە بەسترابوونەوە کە رەحمناکاتو، رەگەزی بەڵا لەمەسەلەکەدا

ئەوەیە کە ئەوان بەناوجەرگیانەوە بەوئامێرە بەستراونەتەوە. جگەرگۆشەیان,بوونەوەری ناسك کە بە غەریزە ئارەزووی پاراستنیان هەیە. ئەم غەریزەیە لەهەر رەوشتکارییەکی هەیانە بەهێزترە. باوکم! درۆیکرد, دزیکرد, هەموو شتێکی بێشەرمانەی کرد تا پاروو بخاتە دەمی منو دەمی خوشكو براکانم. کۆیلەیەکی ناسکی ئامێری پیشەسازیبوو, ژیانیت فەوتاندو ناچارتکرد هەتاکو مردن کاربکات."

قسەم پێبڕی:

–"بەلاّم تۆ... تۆ بێگومان ئازادیی هەڵسوکەوتت هەیە."

وەلاّمیدایەوە:

–"بەشێوەیەکیتەواونا. من بەشادەماری دڵمەوە نەبەستراومەتەوەو, زۆرجار زبانم بەسوپاس دەگەڕیٚ, چونکە من منداڵم نییە. من منداڵم زۆر خۆشدەویٚ.

لەگەڵ ئەوەش بۆم نەلواوە کە ژن بێنم, ناوێرم تاکە منداڵێکم ببیٚ."

هاوارمکرد:

–" ئەمە بێگومان ڕێبازێکی خراپە."

بەدەنگێکی غەمگینەوە گوتی:

–" من دەزانم ئەوە وایە. بەلاّم ڕێبازێکی گونجاوە. من پیاوێکی شۆڕشگێڕمو, پیشەیەکی مەترسیدارە."

پێکەنینێکی وا پێکەنیم بڕوای پێنەکریٚ

–" ئەگەر لەنیوەشەودا, خۆم بەماڵی باوکتا بکەم, تاکو قازانجی پشکەکانی لە کارگەکانی سییرادا بدزم, لەو بڕوایەدای چ دەکات؟"

وەلاّممدایەوە:

–" ئەو کەدەنویٚ لەسەر مێزی قەرەوێڵەکەی دەمانچەییٚ دادەنیٚ.

بەزوریی مەزەندە ئەگەر خۆت بەماڵەکەیا بکەیت گوللەیەکت پێوە دەنیٚ."

–" ئەگەر منو چەندکەسێکی تر ملیۆنو نیویێك پیاومان[36] بەرەو ماڵی هەموو دەوڵەمەندەکان برد, ئەو حەلە ڕێژنەی گوللە بەسەرماندا دەباریٚ. وانییە؟"

بە پەڵپ پێگرتنەوە گوتم:

–" بەڵیٚ. بەلاّم تۆ ئێستا شتێکی لەوبابەتە ناکەیت."

–"ئەوەیە کە من کتومت دەیکەم ئێمە سوورین کە دەستی بەسەردا بگرین, نەك تەنیا بەسەر ئەو سامانەی لەماڵەکاندایە بەڵکو هەموو داهاتی ئەوسامانە. لەسەرهەموو کانەکانو خەتی شەمەندەفەرو, کارگەو, بانكو, شوێنە بازرگانییەکان. ئەوەیە شۆڕشو, بەڕاستی سامناکە وامدێتە بەرچاو کە گوللە دادەباریٚ زیاتر لەوەی کە خەو دەبینم, بەڵیٚ زیاتر لەوەی کە خەودەبینم. بەلاّم هەروەکو دەمگوت. کەس لەلای ئێمە ئەمڕۆ ئازادیی هەڵسوکەوتی بەدەستنییە. ئێمە هەموومان کوشتەی چەرخی پیشەسازیو ددانەکانیانین. بۆم دەرکەوت تۆش کوشتەی ئەم چەرخەو ددانانەی. هەروەها ئەوپیاوانەی لەگەڵیانا دوای. قسە لەگەڵ پیاوی دیدا بکە. بڕۆ دیداری کۆلۆنێل ئەنگرام بکە. لەسەر نوێنەرە ڕۆژنامەنووسەکان بوەستە کە کێشەکەی جاکسنیان لەرۆژنامەو, ئەو سەرنووسەرانە دوورخستەوە کەوا سەرپەرشتی سیاسەتی ڕۆژنامەکان دەکەن, دەبینی هەموویان بەندەی ئامێرن."

(36) ئەمە ئاماژەیە بۆ کۆی ئەو دەنگانەی کە سۆشیالستەکان لە ولاّتە یەکگرتووەکانا لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 1910دا وەدەسیان هێناو, بەرزبوونەوەی ئەو ژمارەیە بەڵگەی ئەوگەشەکردنە خێرایەیە کە پارتی شۆڕش بەخۆیەوە دیی. لەساڵی 1888دا هێزی هەڵبژاردنەکەی 2.068 بوو, لە ساڵی 1912دا 127.713بوو, لە 1904دا 435.040 بوو, لەساڵی 1908دا 1.108.427بوو لە 1912دا 1.688.211 بوو.

www.pertwk.com

پاش ماوەیەکی کەم پرسیارێکی بچووکی سانام لێکرد لەبابەت ئەو رووداوانەی تووشی کارگەران دەبن. لە وەڵامدا سمینارێکم بەسەرژمێرەوە گوێلێبوو.

–"ئەوە هەمووی لەناو کتێباندا هەیە. ژمارەکانم کۆکردوونەتەوەو بەڵگەی دابڕم بەدەستەوەیە کە رووداوەکان بە دەگمەن لە یەکەم سەعاتەکانی بەیانیانی کارکردندا دەقەومێن, بەڵام بەزوویی لە سەعاتەکانی دیکەدا زیاد دەکەن دوای ئەوەی کرێکاران ماندوو دەبن و لە پرۆسەی ماسوولکەیی و عەقڵییاندا زۆرتر خاو دەبنەوە. ئایا دەزانی ژیانی کرێکارو ئەندامی لەشی بەرەنگاری مەترسی دەبن سێجار زیاتر لە ژیانی باوکت و ئەندامی لەشی؟ بەڵام ئەمەیە واقیعەکەو کۆمپانیای دابینکردن[37] ئەوە دەزانێ. ئەوان هەموو ساڵێ پانزە دۆلار لەسەر کرێکار پێویستدەکەن بەرامبەر چەکی دڵنیایکردن دژی رووداو بەنرخی هەزار دۆلار, لە کاتێکا بەرامبەر چەکی دابینکردنی خۆی لەسەر باوکت چ پێویستناکەن تەنیا ساڵی چوار دۆلارو بیست سەنت نەبێ. "

لێمپرسی:

–" ئەی تۆ چەندت لێدەستێنن."

---

(37) لەگەرمەی تێکۆشانی گورگانەی ترسناك کە ئەو سەردەمانە بە خۆیانەوە دیبوو پیاوێك نەبوو خاوەن سامان و پارەو پوولبێ و لەخۆی ئەمین و پارێزراوبێ. لەترسی ئەوەی بنەماڵەکانیان پاش ئەوان تووشی هەژاری بن. پیاوەکان نەخشەی دابینکردنیان داهێنا. ئەم هۆکارە بۆ ئێمەی لەم سەدە دانایەدا دەژین, خۆی وا دەنوێنێ کە بەشێوەیەکی کومیدییانە گەوجییەکی سەرەتاییە. بەڵام لەوڕۆژانەدا دابینکردن تا رادەیەکی زۆر مەسەلەیەکی جیددییە. تیایا شتی خۆش ئەوەیە کە مووچەخۆرانی راسپێردراو بە پاراستنی پارەپوولی کۆمپانیای دابینکردن و رێکخستنیان زۆر جار خۆیان ئەو پارەو پوولانەیان بەتاڵان دەبردو تەفروتوونایان دەکرد.

هەرکە ئەم پرسیارەم لێکرد هەستم بەنیگەرانییەکی کەم نەکرد.

بێبایەخدان وەڵامیدامەوە:

ئای... بەوسیفەتەی پیاوێکی شۆڕشگێڕم, نزیکەی هەشت جار زیاتر لەکرێکار تووشی ئازارو کوشتنبووم.کۆمپانیاکانی دابینکردن پێویستییان بەو کیمیا سازە شارەزایانە هەیە کە لە تەقەمەنیدا ئیشدەکەن و بەدەستی خۆیان هەشت ئەوەندەی پێویستیان بە کرێکاران هەیە سەرەوبنیاندەکەن. بەهەرنرخێ بێ وا هەستناکەم, وابزانم ئەوان حەز بەدابینکردنی ژیانی من ناکەن. بۆچی ئەم پرسیارەت لێکردم؟"

دڵم خورپەیکردو هەستم بە قوڵپی خوێن کرد لە روومەتمدا. لەبەرئەوە نەبوو کە ئەومنی گرت نیگەرانیم تێدا دیاربوو, بەڵام لەبەرئەوەبوو کە من لەبەردەمیا لەسەرئەوحاڵە دانم بەخۆمداگرت.

لەوساتەدا باوکم هاتە ژوورەوە و دەستیکرد بە خۆکۆکردنەوە لەگەڵما دەرچێ. ئێرنست چەند کتێبێکی هێنابوو وە کە خواستبوونی, پێش ئێمە بۆی دەرچوو, بەڵام هەر کە چەند هەنگاوێکی نا یەکسەر ئاوڕیدایەوەو گوتی:

ئای. بەم بۆنەیەوە کەوا تۆ ئاسایشی عەقڵیت تێکدەشکێنی و منیش ئاسایشی قەشەتێك دەشکێنم وا چاکە تۆ لەسەر خاتوو ویکسن و خاتوو بیرتونوایث بوەستی, وەك خۆت دەزانی, هەردووهاوسەرەکانیان خاوەنی سەرەکی پشکەکانن لە کارگەی سییراو. ئەو دوو خانمە, وەك هەموو مرۆڤ, بە ئامێرەوە بەستراونەتەوە, بەڵام بەجۆرێك وایان لێدەکا کەلەسەر لوتکەکانیان دابنیشن.

www.pertwk.com

چوارەم بەش

کۆیلەکانی ئامێر

www.pertwk.com

کۆیلەکانی ئامێر

هەرچەندە بیرم لە قۆڵی جاکسن دەکردەوە زیاتر هەڵدەچووم رووبەڕووی واقیع بوومەوە بۆ یەکەم جار بۆم رەخسا کە ژیان بەدیکەم, خوێندن و رۆشنبیری و ژیانی زانکۆم واقیعی نەبوون. من تەنیا چەند تیۆرێك لە بابەت ژیان و کۆمەڵەوە فێربووم کە وادیاربوون لەسەر کاغەزی چاپکراو زۆر باشبوون, بەڵام ئێستا خودی ژیانم دی. قۆڵی جاکسن راستییەکبوو لە راستییەکانی ژیان. وشەی ئێرنست "راستی, ئادەمیزاد, ئەوراستییەی پووچەڵ ناکرێتەوە" لەویژدانما دەزرنگێتەوە.

بۆم دەرکەوت کە شتێکی ترسناکە, ناچێتە سەر, کە کۆمەڵمان هەمووی لەسەر خوێن بنیاتنرابێ. لەگەڵ ئەوەشدا, جاکسن لەئارادا بوو. من نەمتوانی خۆی لێدوور بکەمەوە, بیرم بۆلای دەگەڕایەوە, بەشێوەیەکی بەردەوام, هەر وەك چۆن دەرزی قیبلەنوما بۆ جەمسەر دەگەڕێتەوە. مامەڵەیەکی سامناك کرا, تۆڵەی خوێنە رژاوەکەی نەدرا بۆ ئەوەی لە توانای کۆمپانیادا هەبێ قازانجێکی گەورەتر بدا بەخاوەن پشکەکان. بەدەیان بنەماڵەی رەزامەندی بەختەوەرم دین کە ئەم قازانجانەیان وەرگرت, هەریەکە– هێندەی خۆی– سوودی لە خوێنی جاکسن بینی. خۆ ئەگەر بشێ تاکە پیاوێك ئەم جۆرە مامەڵەترسناکەی لەگەڵدا بکرێ و کۆمەڵ هەر لەسەر رێچکەی خۆی بڕوات و گوێنەداتە هیچ, ئایا ناشێ کۆمەڵێ پیاو هەمان ئەم مامەڵەیە بکرێن؟ ئەو ئافرەتانەی چیکاگۆم هاتنەوە بیر کە ئێرنست باسیکردن و هەفتەیەکی تەواو بۆ نەوەت سەنت ئیشدەکەن و ئەو منداڵانەی کە ئاماژەی بۆ کردن, ئەوانەی وەکو کۆیلە لە کارگەکانی خوارووی لۆکەدا کاریاندەکرد, لە توانامدا هەبوو دەستە سپییە چرچە خوێن تێزاوەکانیان

ببینم کە ئەو کاڵایەیان دروستدەکرد کە کراسەکەی منی لێدووروابوو. ئەو حەلە بیرم لەکارگەی سییراو لەو قازانجانە کردەوە کە دران, چاوم بە خوێنی جاکسن کەوت لەسەرکراسەکەی خۆم. نەخێر لەتوانامدا نەبوو لە جاکسن راکەم. سەرنجەکانم بەردەوام بۆلای ئەویان دەگێڕامەوە.

لەوێدا لە ناخی دەروونما هەستێکم بەسەردا زاڵبوو, بەوەی کە من لە رۆخ کەندێکی داتەپیودا وەستاوم.

بۆم دەرکەوت, وەك بڵێی من خەریکە وێنەیەکی نوێی ترسناکی ژیان ببینم. من بەتەنیا نەبووم کە دووچاری ئەم قەیرانە دەروونییە ببووم. سەرتاپای ژیانم سەرەوبندەبوو. باوکم هەبوو, توانیم ئەو شوێنەوارە بەدیبکەم کە ئێرنست لە دەروونیا بەجێهێشت, هەروەها قەشەش هەبوو, کە دواجار بینیم, بەپیاوێکی نەخۆشم هاتە بەرچاو. دووچاری دەمار کرژییەکی باڵابوو. لە چاوەکانیدا ترسێکی وا هەبوو نایەتە وەسفکردن. لەو هەواڵە کەمەی بەمن گەیشت, زانیم ئێرنست هەر لەسەر بەلێنی خۆیەتی کەبەچاو دۆزەخی پێنیشانبدا. بەڵام چ دیمەنێکی دۆزەخ چاوی قەشە دەیبینێ, ئەوەم نەزانی. لەبەرئەوە دیاربوو حەپەسابوو تارادەیێ وای لێکردبوو و زبانی خۆی بگرێ و لێی نەدوێ.

جارێکیان, ئەو هەستە واتینی بۆ هێنابووم تەنانەت جیهانی بچووك و هەموو جیهان سەرەو ژێر ببوون.

بیرم لە ئێرنست کردەوە بەوسیفەتەی ئەو هۆی هەموو ئەوەبوو. هەروەها لە نێوان خۆم و دەروونمدا گوتم:

"پێش ئەوەی بێ زۆر بەختەوەر بووین, زۆر دڵنیا بووین!" پاش تاوێ تێگەیشتم کە ئەو بیرۆکەیە ناپاکیکردنە لەراستی, ئێرنست لەبەرچاوم لەشێوەی پەیامبەری راستی دەرکەوت: بەنێوچەوانی رۆشن و, جوامێری فریشتەیەك لە

www.pertwk.com

فریشتەکانی خوا، لە پێناوی راستیو مافدا تێدەکۆشێو لە پێناوی فریاکەوتنی هەژارانو چەوساواندا خەبات دەکات، ئەوسا وێنەیەکی دیکەم هاتەبەرچاو: مەسیح! ئەویش لایەنگریی ریزی بێکەسو چەوساوانی کردو رووبەڕووی دەسەڵاتی پیری ئایینیو دوو رووەکان "فریسییەکان" بۆوەو، کۆتاییەکەیم لەسەر خاچ وەبیرهاتەوە چوار میخە کێشانیم هاتەوە بیر، کە بیرم لە ئێرنست کردەوە وەك دوا هەناسەی مەرگ دڵم گوشرا کە ئاخۆ ئەویش لەچارەی نووسراوە لە خاچ بدرێ؟ ئەوێك بە بانگەشەکردنە رەشبگیرییەکەیو دەنگە جەنگییەکەیو هەرچی لەباردایە لە هێزی پیاوی زیرەكو ورەکەی، دەشێ چارەنووسی وابێ!!...

لەوساتەدا زانیم کەمن خۆشمدەوێ. من زۆر ئارەزووی بەختەوەرکردنیم دەکردو، بیرم لەژیانی کردەوە. بێگومان ژیانێکی پڕ لەکزی، سەختیو کلۆڵیبوو. بیرم لە باوکی کردەوە کە لەپێناویدا درۆیکردو دزیکرد، هەتاکو مردن ناچارکرا کاربکات. ئەویش خۆی ناچاربوو لە کارگەکانا کاربکات، کە هێشتا دەساڵانبوو! بۆمدەرکەوت وەك بڵێی هەموو دڵم بەتاسەی لەباوەشگرتنیو حەسانەوەیسەری لەسەر سینگم، ئەوسەرەی کە بێگومان ماندووی بیرو باوەڕوو خەمو خولیای زۆربووە، بەدرێژایی رۆژگارێکی درێژ چاوەڕوانی پێبەخشینی حەسانەوە– تەنیا حەسانەوە، ئارامی، دڵنەوایيو بیرچوونەوە بوو.

لە ئاهەنگێکدا لە ئاهەنگەکانی کڵێسا بە کۆڵۆنیل ئەنگرام گەیشتم. لەراستیدا من زۆر چاکم دەناسی، چەند ساڵێك بوو چاکم دەناسی. لەپشت دارخورماو درەختی لاستیکی زل زلەوە بەتەڵەوەم کرد، هەرچەندە ئەو دەرکی بەوە نەکرد پێوەبووە، بەرووەخۆشو گەشەکەیەوە بەرەو رووم هات. هەمیشە پیاوێکی قسەزانی سەنگینبوو، بەڵام بەڕواڵەت، دیارترین کەسبوو لەناوکۆمەڵەکەماندا، سەرۆکی مەزنی زانکۆ خۆی لە پاڵ ئەودا بەبچووكو کەم خۆی دەنواند، لەگەڵ ئەوەشدا کۆڵۆنیل ئەنگرامم دی بەوێنەی سپرینگی زنجیری بێسەوادان بەسترابۆوە. ئازادیی هەڵسوکەوتی نەبوو. خۆی سپرینگێك بوو بەچەرخی ئامێرەوە بەسترابۆوە، تاماوم ئەو تێکچوونەم لەبیرناچێتەوە کە بەسەریاهات وەختێ ئامាژەم بۆ کێشەکەی جاکسن کرد، وەك تارماییێك نەرمونۆڵییە بەخەندەکەی رەوییەوە. سەرنجێکی لەپڕی ترسناك رووەخۆشەکەی شێواند، هەستم وەك هەمان هەستی پڕ لەترسبوو کاتێ کەرقی جێمس سمیث تەقییەوە. بەڵام کۆڵۆنیل ئەنگرام کفرونەفرەتی نەکرد، ئەمەشیان ئەو جیاوازییە کەمەبوو کە لەنێوان خۆیوکرێکاراندا هێشتبوویەوە.

بەوریاییو ژیریو بەئاگایی ناسرابوو. بەڵام ئێستا لەم بوارانەدا، پەکیکەوتبوو. بێئەوەی ئاگای لەخۆبێ چاوی لێرەو لەوێدا دەگێڕا بەئومێدی دۆزینەوە رێگەییێك کە خۆیم لێدەرباز بکات بەڵام کەوتبووە تەڵەی ناودار خورماو دارو درەختی لاستیکەوە.

ئای، گوێلێبوونی ناوی جاکسن نەخۆشیخست. بۆچی ئەم کێشەیەم وروژاند؟ ئەو نوکتە پێکردنەکەی منی پێخۆشنەبوو. ئەوە لەمنەوە بێزەوقیو بێهۆشیبوو. ئایا نەمدەزانی هەستو نەستی شەخسی، نەلەپیشەکەی پێشیدەخاتو، نەدواشیدەخات؟ کە بۆ نووسینگەکەی چوو، هەستونەستە شەخسیەکانی لەماڵەوە بەجێهێشتو، لە نووسینگەدا تەنیا هەستو نەستی پیشەکەی پێبوو.

لێمپرسی:

–"پێمبڵێ. ئایا ماف Riht چ پەیوەندییەکی بە یاساوە هەیە؟"

بەزەردەخەنەیەکەوە وەڵامیدایەوە.

–" لەیەکەم وشەدا پیتی بێدەنگی هەڵەت بەکارهێنا.

بەپرسیارەوە گوتم:

www.pertwk.com

–"مەبەستت ئەوەیە دەبوایە بڵێم Might "هێز"؟"

سەری لەقاند, واتە بەڵێ.

پێمگوت:

–"لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە لەسەرمان بەهۆی یاساوە دادوەریمان دەستکەوێ."

لێمپرسی:

–"تۆ ئێستا بە مەنتیقی (لۆجیك) پیشە دەدوێی, وانییە؟"

خوێن لە رووی کۆلۆنێڵدا گەڕا, بەهەموو مانیایەکەوە گەڕاو, جارێکی دی چاوی بەدەوروپشتی خۆیدا گێڕا, بە ئومێدی رێگەیێك بۆ دەربازبوون.

پێمگوت:

–"پێمبڵێ, کە پیاو واز لەهەستونەستی شەخسی دێنێ بۆ هەستونەستی پیشەی, ئایا ناشێ ئەمکارە بەجۆرە شەق و پەقکردنێکی رۆحی لەقەڵەم بدرێ؟"

وەڵامێکم لێدەستنەکەوت, کۆلۆنێل ئەنگرام بە شێوەیەکی ناسەربەرزانە رایکرد...

دوای ئەوە رۆژنامەکانم تاقیکردنەوە. بابەتێکی هێمنی, تەرازوو بەندی, بێلایەنم لەسەر کێشەکەی جاکسن نووسی. هیچ تۆمەتێکم نەخستە ئەستۆی ئەوکەسانەی قسەم لەگەلا کردن, بەڵکو ناویشم نەهێنان. راستییەکانی رووداوەکانی مەسەلەکەم خستنە روو. ئەوساڵە دوورودرێژانەی کە جاکسن بەکاربردنی لەکارگەدا بەسەریبردن و, تەقەلادانی بۆ دەربازکردنی ئامێرەکە لە زیان پێگەیشتن و ئەو رووداوەی کە بەدوای ئەوەدا هات و, باری کلۆڵی و برسییەتی ئێستای. بەلام هەرسێ رۆژنامە خۆماڵییە رۆژانەکان قایل نەبوون نامەکەم بڵاوبکەنەوە, هەروەها دوو گۆڤارە هەفتانەکەش نەیانکرد.

دەستم لەیەخەی پێرسی لاتیو گیرکرد. کە لەدەرچووانی زانکۆ بوو, رۆژنامەگەریی خوێندبوو. ئەوکاتە ماوەی راهێنانی وەك پەیامنێری بەهێزترین و دەسەڵات رۆیشتووترین ئەوسێ رۆژنامەیەی, بەسەردەبرد. کە لێمپرسی لەبەرچی رۆژنامەکان هیچ ئاماژەیان بۆ جاکسن, یا بۆ کێشەکەی نەکرد.

بەزەردەخەنەوە گوتی:

–"سیاسەتی دەستەی نووسینە. ئێمە هیچ پەیوەندیمان بەم کاروبارانەوە نییە, سەرنووسەر خۆی بڕیاری ئەوە دەدا!!.

لێمپرسی:

–"بەڵام پەیوەندیی ئەم کێشەیە بە سیاسەتی رۆژنامەکەوە چییە؟"

وەڵامیدایەوە:

–" ئێمە هەمووومان لەگەڵ کۆمپانیاکاندا یەکڕیز دەوەستین, تەنانەت ئەگەر هەقی بڵاوکردنەوەش بدەی پێتناکرێ تاکە وشەیەك لەو رۆژنامانەدا دابەزێنی. خۆ ئەگەر یەکێ لە ئێمە تەقەلایدا بیخاتە ناو رۆژنامەیەك, ئیتر کارەکەی لەدەسدەچێ. بەڵکو تۆ لە تواناتایە ئەگەر وتارێکت بڵاوکەیتەوە دە هەندی هەقی بڵاوکردەوەش بدەیت."

–"ئەی سیاسەتی تۆ؟ وابزانم پیشەکەت گۆڕینی راستییە لەبەرخاتری گەورەکانت, کەئەوانیش بەدەوری خۆیان لەویستی کۆمپانیاکان دەرناچن."

–"من هەر هیچ پەیوەندیم بەوەوە نییە. تاوێك نارەحەتیی پێوە دیاربوو, پاشان کە ڕێگەیەکی خۆلێ‌دەربازبوونی بەدیکرد, رووی گەشایەوە." من خودی خۆم شتی وانانووسم کەلەگەڵ راستیدا نەگونجێ. بێگومان, من بەرلەهەرشتێ کە بیکەم لەویژدانمەوە پرسیار دەکەم. لەکاری رۆژانەدا شتی واهەیە پیاو بێزی

لێدەکاتەوە, بەڵام ئەمانە گشتیان, وەك خۆت دەبینی, لەوەدەرناچن کە بەشێکبن لەکاری رۆژانەو جیاناکرێنەوە."

بەم شێوەیەو هەرزەکارانە کۆتایی بەقسەکەی هێنا.

"لەگەڵ ئەوەشدا تۆ بەتامی ئەوەی رۆژێ لەرۆژان لە سەرکورسیی سەرنووسەر دانیشیو سیاسەتی رۆژنامەکە ئاراستە بکەیت."

وەڵامەکەی ئەمەبوو:

–"هەتا ئەو کاتە دادێ, کانزام رەقو سەختدەبێ".

–"مادامەکی هێشتا کانزاکەت رەقو سەختنەبووە, پێمبڵێ لەم ساتەدا, رات چییە دەربارەی سیاسەتی گشتیی سەرنووسەران"

زوو وەڵامیدایەوە

–"رام نییە. پیاو ناتوانێ شەق لەپەت هەڵدا ئەگەر بیەوێ لە رۆژنامەدا سەرکەوێ. بەهەرحاڵ, ئەمە ئەو چەردەیەیە کە رۆژگار فێریکردم."

بەوێنەی سەربادانی پیاوێکی ژیرو دانا, سەرە نەرمونۆڵەکەی بادا.

سووربووم:

–"ئەی هەق؟"

–تۆ لە یارییەکە ناگەیت. گومانی تیانییە ئەوە هەمووی هەقە, چونکە کۆتایی بە ئەنجامێکی باش دێ, وای تێناگەی؟"

مینگە مینگم لێوەهات.

–"قسەیەکی تەماوییە بەشێوەیەکی شاد".

بەڵام دڵم بەم گەنجە دەسووتا کە بەداخەوە ئاوایەو, هەستمکرد یادەبێ بقیژێنم, یاخود دەستبکەم بەگریان.

وای لێهات چاوم بۆ پشت رواڵەتەکانی ئەو کۆمەڵەی هەمیشە تیایا ژیام گوزرەی دەکردو, ئەو راستییە ترسناکانەی دەردەخست کە لەژێریاندا شاردرابوونەوە. وادیاربوو وەك بڵێی پیلانێکی نهێنی دژی جاکسن تەنرابوو. هەستم بەتەزووی بەزەیی کرد بەرامبەر بەپارێزەری نووزاوە, کە بەرگرییەکی ناشەریڤانەی لە کێشەکە کرد. بەڵام ئەم پیلانە نهێنییە تا دەهات گەورەترو فراوانتر دەبوو. هەر بەتەنیا دژی جاکسن سازنەکرابوو, دژی هەر کرێکارێ بوو کە کارگە شێوەی شێواندبوو, یاخود ئەندامێکی لەشی هەلاهەلاکردبوو. ئەگەر ئاراستەی هەرکەسێ کرابێ لە کارگە بۆچی ئاراستەی هەرکەسێ نابێ لەهەموو کارگەکانی تردا؟ ئایا ئەمە بەسەر هەموو پیشەسازییەکاندا ناگونجێنرێ؟

ئەگەر ئەوە ئاوابێ کەواتە دەبێ کۆمەڵ درۆو دەلەسە بێ. لیەم دەرئەنجامە سڵەمییەوە بەجۆرێ پیس و دژوار بوو, کە ئادەمیزاد گومان لەرووداني دەکات. بەڵام جاکسن لەئارادابوو... قۆڵی جاکسن, ئەو خوێنەی لە کراسەکەم ئاڵابوو, کە دڵۆپەکانی لە قەڵشتەکانی بنمیچی ماڵەکە مانەوە دادەڕژان, زۆر کەسی وەك جاکسن هەبوون, بەسەدان لەوانە تەنیا لەکارگەی سییرا بوون, هەروەها جاکسن خۆی گوتی, نەخێر, نەمتوانی جاکسنم لەبیربچێ یاخود لەبیرخۆمی بەرمەوە.

لەگەڵ مستەر ویکسن و مستەر بیرتوایتدا, ئەو دووپیاوەی پشکی زۆریان لە کارگەی سییرادا هەیە, دانیشتم. بەڵام نەمتوانی ویژدانیان بهەژێنم, وەك چۆن ویژدانی ئەو میکانیکییانەم هەژاند کە لەخزمەت ئەوانەدا ئیشدەکەن. لە رەوشتکارییەکەیاندا بۆم دەرکەوت, کەوا لە ژوور رەوشتکاریی خەڵکی دیکەی کۆمەڵەوەیە, کە دەاتوانم ناوی بنێم رەوشتکاریی ئۆرستۆکراتی, یاخود

رەوشتكاریی سەرەوەرەكانیان.[38] بەرادەیەكی فراوان لە سیاسەت دەدوان. سیاسەتو مافیان بەیەك شت لەقەڵەمدەدا. بەشێوەیەكی باوكانە لەگەڵ مندا دوان. بەزەییان بەنەوجەوانیو كەمئەزموونیمدا دەهاتەوە. لە راستیدا من ئومێدم بڕی كە بەهەڵەی هەڵوێستیان قەناعەتیان پێبێنم, وەك چۆن نەمبڕی لەو كەسانەی پەوەینەدیم پێوە كردن بۆ پێزانینی كێشەكە. بروایەكی تەواویان هەبوو كە رەفتارەكەیان راستو دروستبوو. هیچ بوارێكیان لانەبوو بۆ گومانكردن لەوەدا یاخود بۆ لێكۆڵینەوەی. لەو قەناعەتەدا بوون كە ڕزگاركەری كۆمەڵنو, هەردووكیان بوون كە بەختەوەریان دەخستە دڵو دەروونی زۆر كەسەوە. چەند وێنەیەكی كارتێكەری ئەوئێشو ئەشكەنجەیان كێشا كە دەبوایە كرێكاران دووچاری ببان, ئەگەر دەرفەتی كارنەبوایە كە هەردووكیان, تەنیا هەردووكیان بەحیكمەتو دووربینیان بۆیان دەرەخسێنن.

پاش پەیوەندیكردنم بەم دووپیاوەوە كە خاوەنی زۆربەی دەسەڵاتبوون, بە ئێرنست گەیشتمو ئەنجامەكانی پێزانینەكەم پێگوت, سەیریكردمو پێخۆشحاڵبوون لە روخساریدا دیار بوو گوتی:

–بەراستی ئەمە نایابە وابۆخۆت لەراستی دەگەڕێیت. ئەوە بەگشتیكردنێكی ئەزموونگەرییە كە بە تەقەلای تایبەتی خۆت پێی گەیشتی, خۆی راستیشە, لەناو ئیشكەرانی دونیای ئامێری پیشەسازیدا پیاوێكی هەڵسوكەوت ئازاد نییە,

(38) پێش ئەوەی ئێڤیس ئێڤەر هارد لەدایكبێ, جۆن ستیورات مل وتارێكی نووسی ناوینا "لە ئازادیدا" لەو وتارەدا ئەمە هاتبوو: "چینێكی دەسەڵاتدار گەشە دەكا,دەبینین بەشێكی زۆری رەوشتی لەبەرژەوەندییە چینایەتییەكانیو هەستی چینایەتیی بەخۆزلزانینو جیاوك هەڵدەقوڵێ".

ئەگەر لەم شێوازە ئێرلەندییە لێم ببوری[39]. بەم شێوەیە دەبینی كە سەروەرەكان دڵنیان لەوەی دەیكەنو بەراستیشی دەزانن. ئەوەشە بەگشتی لوتكەی هیچو پووچی لە هەڵوێستدا. ئەوان بەستراون بە سروشتی ئادەمیانەوەو تارادەیێ وایان لێدەكات كە ناتوانن شتێ بكەن ئەگەر بێتو لەوبڕوایەدانەبن دادوەرانەیە. ئەوان هەمیشە پێویستییان بە فەتوایێ هەیە پشتگیری كارەكانیان دەكاتو نیشانەی قایلبوونی پێدەبەخشێ."

ئەوان كە دەیانەوێ لە ئاستی ئیشوكاری بازرگانیو پیشەسازیدا شتێ بكەن, هەڵبەتە ناچارن چاوەڕوانبن كە لەسەرخۆ بەرێگەیەكی وا بۆچوونی ئایینی, یا رەوشتكاری, یا زانستی, یاخود فەلسەفی لە مێشكیاندا پەیدا بێ. بیانخاتە سەر ئەوهەستەی كە ئەوشتە دادوەرانەیە, ئنجا دێنەپێش بۆ كردنی, ئاگایان لەوە نییە كە خاڵە لاوازەكانی ئەقڵی مرۆڤ ئەوەیە كە ئارەزوو بیرۆكە دەخولقێنێ. جا هەر جۆرە كارێكبێ ئارەزوویان لێبێ بیكەن فەتوا هەمیشە فریایاندەكەوێ. ئەوان سەفسەفائیی رووكەشن. ئەوان جزوێتی ساختەچین. هەر ئەمەش بەتەنیا نا, بەڵكو ئەوان وا دەزانن كە دادوەری لە چۆنیەتیی زوڵمباراندا هەڵدەقوڵێ, هەروەها لەو ئەفسانە خۆشە باوانەی كە دروستیانكردوون, لەبەر ئەوەیە كە ئەوان حیكمەتو كاریگەرییان لە توخمی مرۆڤ بەرزترە. ئالێرەدا فەتواكەیان هەڵدەقوڵێ كە مافی سەرپەرشتیكردنی نانو رۆنی خەڵكی تری توخمی مرۆڤیان

(39) ناكۆكییە وشەكانو, پێیان دەگوتن Bulls (هەڵە پێكەنیناوییەكان) لای ئێرلەندییە كۆنەكان, بێتواناییەكی پەسەندو خۆشەویستبوو.

پێدەسپێردرێ. بەڵکو لەوەش زیاتر پێیان لێهەڵبڕی لە نەبوونەوە تیۆری مافی خواوەندیی پاشایانیان ژیاندەوە– ئاخۆ ئەوان پاشای بازرگانی نین[40]؟

"رەگەزی لاوازی لە هەڵوێستیان لەوەدایە کە ئەوان تەنیا خاوەن کارن, ئەوان فەیلەسووفنین. ئەوان نەبایۆلۆجین و نەزانای کۆمەڵایەتین. ئەگەر وابان هەمووشتێ باشدەبوو. ئەوخاوەن کارەی لەتەك ئەو سیفەتەدا, سیفەتی زانای بایۆلۆجی و زانای کۆمەڵایەتیی تێدایە, شیاوی ئەوەیە نزیکی ئەوە بێتەوە– ئەوشتە بزانێ– ئەوشتەی شیاوی ئەوەیە بیکات و لەبەرژەوەندیی مرۆڤایەتیدابێ. بەڵام ئەو پیاوانە خۆیان, لەدەرەوەی ئیش و کاری بازرگانیدا, گەوج و بێهۆشن. ئەوان تەنیا کاری بازرگانی دەزانن.

ئەوان نە توخمی ئادەمیزاد دەناسن و نە کۆمەڵ. لەگەڵ ئەوەشدا خۆیان بەقازی دادەنێن و چارەنووسی ملیۆنان برسی و هەموو ملیۆنانی دیکەی مرۆڤ کە کۆمەڵ پشتی تێکردوون دەخەنە ژێر رکێفی خۆیان. دەبێ مێژوو رۆژێ لە رۆژان, لەسەر حیسابی وان لەقاقای پێکەنینێکی جەرگبڕانە بدات"

هیچ سەرم نەسوڕما کە قسەم لەگەڵ خاتوو دیکسۆن و خاتوو بیرتونوایش کرد, کە دووخانمی ناوخانەکانی کۆمەڵبوون[41] ماڵەکانیان کۆشکبوون. خانووبەرەیەکی زۆریان لەم لاو لەولای وڵاتدا هەبوو. لەچیاکان و, لەدەم دەریاچەکان و, سەرکەنارەکانی دەریا. سوپایەك لەخزمەتکار شەونخوونی هێمنی و حەسانەوەیان دەکرد. چالاکیی کۆمەڵایەتییان جێی سەرسوڕمانبوو. چاودێرییان زانکۆو کڵێساکانی گرتەوە. بەتایبەتی قەشەکان لەبەرپێیاندا بە ملکەچیی سەرشۆڕانە چۆکیان دادەدا[42]. ئەم دووئافرەتە, بەهۆی ئەوپارەو پوولەی هەیانبوو بەهێزو بەسامبوون. هێزی چاودێریی هزرو پشتیوانی لێکردنی بەبەخشین و پێدان تارادەیەکی زۆر لە بەردەستی خۆیاندا بوو, هەروەکو پاش کەمێك لەو وانانەی ئێرنست دایمێ زانیم.

لاسایی مێردەکانیان کردەوەو لەسەرهەمان مەودای فراوان لە سیاسەت و لەئەرکی دەوڵەمەندان و بەرپرسیارییەکانیان دوان. هەمان رەوشتکاری کەبەسەر هاوسەرەکانیاندا زاڵبوو بەسەر ئەوانیشدا زاڵبوو, رەوشتکاریی ئەو چینەی سەربەئەون. قسەی ئەوەندە ژیرو وەستایانەیان دەکرد کە گوێچکەکانیانی خۆیان لە ماناکانیان نەدەگەیشتن.

کاتێ کە ئەوحاڵە غەمناکەم بۆ باسکردن کە بنەماڵەی جاکسن تووشبوون, زۆر تووڕەبوون, سەیرم پێهات کە دەستی یارمەتیدانی ئارەزوومەندییان بۆ ئەو پیاوە درێژ نەکردووە. پێمگوتن ئەوان سوپاسی هیچکەسێ ناکەن کە سەرنجیان بۆ ئەرکە کۆمەلایەتییەکانیان راکێشێ. کە بەئاشکرا داوام لێکردن فریای جاکسن

---

(40) ئەو رۆژنامانەی ساڵی 1902 دەردەچوون, لەوسەردەمەدا جاڕدانی ئەم سەرەتایەیان بۆ سەرۆکی "ترۆستی خەڵووزی ئەنتراسایت جورج ف بایەر گەڕاندەوە کە بنەمای ئەوەی راگەیاند:"ماف و بەرژەوەندییەکانیکرێکار پیاوە مەسیحییەکان دەیانپارێزن. ئەوانەی کە خوا لە حیکمەتی بێپایانی خۆی سامانی وڵات و مافی موڵکداریی پێبەخشیون.

(41) لێرەدا وشەی کۆمەڵ بەمانایەکی تایبەتی دیاریکراو بەکارهاتووە, ئەویش گوزارشتێکی باوی گوزارشتەکانی ئەوسەردەمانەیە کە ئافرەتە تەمەڵە زێڕ بەخۆوە کەرەکان بایەخیان پێدەدا, ئەوانەی کە هیچ کاریان نەدەکرد بێجگە لەورگ پڕکردن لە کووپەی هەنگوین کە کارگەران لە دەرهێنانیداماندوو دەبن, هیچ کارێکیان نەدەکرد. نەپیاوانی خاوەن کارو– نە کارگەران ئەوەندە کات و دەرفەتەیان دەبێ کە لەدەرگای "کۆمەڵ"دا بچنە ژوورەوە "کۆمەڵ" ئەو دەوڵەمەندە بێکارانە بوون کە نەیاندەزانی رەنجدەران چییەو ژیانی خۆیان بەرابواردن و بەرەڵڵایی و بێهوودەیی بەسەر دەبرد.

(42) "پارەو پوولە لەبێئابڕوویی وورچووەکانتان بێنن" ئوز سۆزە بوو کە کڵێسا لەوسەردەمەدا بەراشکاوی دەریبڕی.

www.pertwk.com

کەون, بەهەمان راشکاوی داواکەمیان رەتکردەوە. شتی سەرسوڕهێنەر لە مەسەلەکەدا ئەوەیە ئەوان ئەوەیان بەقسە رەتکردەوە کە نزیکە هاوتابێ, هەرچەندە من هەر ئافرەتم بەتەنیا چاوپێکەوت هەرچەندە کەسیان نەیزانی کەمن دیومە, یاخود ویستوومە ئەویدی ببینم, وەڵامی هاوبەشیان ئەوەبوو هەردووکیان بەختەوەرن کە دەرفەتیان بۆ دەرەخسێ بۆ دەقێکی روونی وا کە سەرلێتێکدانی تێدانەبێ, کە هەردووکیان رۆژێ لە رۆژان پاداشتیان نەداوە بەکەمتەرخەمان لەبەر بێتە خەمیان, هەژاران هەڵنافڕیوێنن کە بەدەستی ئەنقەستو بەختوخۆڕایی بەهۆی[illegible] ئازار بکەن[43].

پێنجەم بەش

ئەم دوو ئافرەتە, هەردووکیان راستگۆ بوون. مەستبوون بە بالاًبوونی چینەکەیانو بالاًبوونی خۆیان. بەپێی رەوشتکاریی چینایەتیەکەیان, بۆ هەرکارێکی دەیانکرد فەتوایەکی پاساو دراویان بەدەستەوە بوو. کاتێ کە گالیسکەکە لەماڵە زلەکەی خاتوو بیربونوایش دووریخستمەوە ئاوڕم لێدایەوەو قسەکەی ئێرنستم هاتەوە بیر ئەودوو خانمە بە ئامێر بەستراونەتەوە, بەلاًم بەجۆرێ وایان [illegible] لەسەر لوتکەکەی دانیشن.

فیلۆماتییەکان

(43) لە کۆمەڵەکانی گۆڤاری "سەرەتاتکێ"دا Outlaak لە هەفتەنامەیەکی رەخنەسازییە, لە ژمارەی رۆژی 18ی ئابی 1906دا, هەواڵێکی لە بابەت کرێکارێ تێدا بڵاوکراوەتەوە کە قۆڵی پەڕیوە. درێژەی بەسەرهاتی ئەم کرێکارە بەتەواوەتی لە کێشەکەی جاکسن دەکات وەك ئێڤس ئێڤەر هارد گێڕایەوە.

www.pertwk.com

فیلۆماشییەکان

ئێرنست جاروبار هاتوچۆیماڵمانی دەکرد. تەنیا هەربۆ دانیشتننەبوو لەگەڵ باوکما, نەبۆ ئەو کۆڕە پڕ لەدەمەقاڵێ‌و سیمینارکردنەش, ئەوەی وای لێکردبوو لامان میوانبێ, تەنانەت لەو ماوەیەدا لەبەینی خۆم و بەینی دەروونمدا لافی ئەوەم لێدەدا, من دەورێکی ئازایانەم نواند کەوام لێکرد زوو زوو سەرمان لێبدات. هەرزوو رۆژگار راستگۆیی پێشبینییەکەمی بۆ دەرخستم, بەوەی کە مێژووی خۆشەویستی هەرگیز دڵدارێکی وەك ئەرست ئێڤەر هاردی بەخۆیەوە نەدیوە. ئەگەر بکرایە سەرنج‌و دەستگوشینی بەهێزترو پتەو تردەبوون. ئەو پرسیارەی هەر لەسەرەتاوە لە چاوەکانیدا سەری هەڵدا رۆژبەرۆژ سوورترو گیرتریدەکرد.

یەکەم جار کە دیتم, رام بەرامبەری, باشنەبوو. پاشان خۆم بینی سەرنجی راکێشاوم. دوای ئەوە هەستمکرد سڵی لێدەکەم, کە بەوجۆرە دڕییەو بەوشێوەیە پەلاماریدامو, پەلاماری چینە کۆمەڵایەتییەکەشی دام پاشان هاتمە سەرئەوە کە ئەو بەخۆڕایی تانە لە چینەکەم ناداو, ئەوشتە تاڵاوو دژوارانەی باسکردن بەڵگەی خۆیان هەیە. ئینجا خۆم دی جارێکی تر سەرنجی راکێشاوم. بووە پەیامبەرم. بەلای منەوە رووپۆشی دووڕوویی لە رووی کۆمەڵدا هەڵماڵی‌و, چاومی لەسەر چەند چاوخشانێك لەمەڕ راستی کردەوە کە تفت‌و تاڵبوو بەقەد ئەوەی کە راستبوو بەشێوەیێ کە نکووڵی لێناکرێ.

مێژووی خۆشەویستی, وەك گوتم, قەت دڵدارێکی وەك ئەوی نەناسیوە, لەراستیدا کچێ نییە بتوانێ لەشارێکی زانکۆییدا بژی تادەگاتە بیست‌و چوار ساڵان بێئەوەی هەندێ ئەزموونی دڵداری بۆ سازبووبێ. لاوی بەوەج لە قوتابیانی ساڵی دووەمی زانکۆو پرۆفیسۆرانی زانکۆ کە داوی سەریان سپی بووبوو, وەرزشەوان‌و زەبەلاحانی یاریکەری فتبۆڵ هەڵیانفریواندم‌و لە خشتەیان بردم, بەڵام هیچ کامێك لەوانە هەڵیاننەفریواندم وەك ئەوەی ئێرنست کردی. دەستی کردە ملم‌و لێوی بە لێومەوەنا, بەرلەوەی بتوانم ناڕەزای دەربڕم یا بەرگریبکەم. سەربەرزیی ئاسایی پاکیزە بەرامبەر گەرموگوڕی‌و جیددییەتی شتێکی کۆمیدیبوو. بە هەڵمەتە نایابە نەبەزەکەی سۆزو هەستی بردم. خۆی بۆ ئەوە نەچوو, دەستی لەملکردم‌و ماچیکردم. وای دانا کە ئەرکی سەرشانمە وەك کارێکی لەکارترازاو ببین بە هاوسەری یەکتر. ئەم مەسەلەیە بەلایەوە, ئەوەی هەڵنەدەگرت کەوتوویێژ, یان لێکۆڵینەوەی لەسەربکرێ. تاکە لێکۆڵینەوە کە دەربارەی ئەوە سەری هەڵدا دوایی سەری هەڵدا– دەربارەی کاتی شووکردنەکە بوو. ئەوەشتێك بوو, وێنەی نەبوو, کارێکبوو لەخەیاڵ نزیکتر بوو. لەگەڵ ئەوەشدا, هاوسەریمان, ئەگەر بە سەنگی مەحەکی ئێرنست لەمەڕ راستی حوکمی لەسەربدەین– سەرکەوتوو بوو. ژیانی خۆم پێبەخشی. ئەمەش بڕیارێکی بەختەوارانە بوو. لەگەڵ ئەوەشدا لەیەکەم رۆژانی خۆشەویستیمانەوە ترسی دواڕۆژم لێنیشت کە بیرم لە چاوبڕکێ کردەوە لەگەڵیا. سەرەڕای ئەمە ئەم ترس‌و لەرزانە پووچبوون, بۆ هیچ ئافرەتێك نەلواوە کە بەهاوسەرێك لەوناسکترو بەسۆزتر شادبێ. ئەم ناسکی‌و ئەو توندە تیژییە لەلای, ئاوێتەیەکی سەیری هاوجۆری ئەو ئاوێتە رەفتارە بوو کە پێشتر ئاماژەم بۆ کردووە کە لەتوندو تیژی‌و

www.pertwk.com

کۆکی پێکهاتبوو. ئەی لەو توندو تیژیە سووکەڵەیە! قەت نەیتوانی بەسەریا زاڵبێ.

خۆی شیرینبوو دەکەوتە بەردڵان. بەڕاستی رەفتاری لە هۆڵی میوانانی ماڵەوەمان گامێشێکی وریایی خستەوە بیرم لەیەکێ لە دووکانەکانی گیزەو گۆزەدا.[44]

هەرلەم ماوەیەدا دوا سێبەری گومانم لە خۆشەویستیی تەواوم بۆی نەما (بەزۆری گومانێکی ناهۆشمەندانە) بوو. ئەمەشیان لەشەوێکی نایابدا بوو کە گۆبەندەکە لەیانەی فیلوماثیە کاندا روویدا، کاتێ رووبەڕووی سەروەرەکان بۆوە لە بێشەی خۆیاندا.

ئەم یانەی فیلوماثییەکان بە جیاوکترین یانە بوو لەکەناری دەریا لووشی هێمندا خاتوو برینتورد دروستیکردبوو، کە خۆی قەیرەکچێکی دەوڵەمەندبوو. ئەم یانەیە هاوسەرو بنەماڵەو بووکە شووشەکەیبوو. ئەندامەکانی دەوڵەمەندترین کەسانی کۆمەڵبوون‌و بەهێزترین عەقڵمەندی دەوڵەمەند بوون. هەڵبەتە جگە لە ژمارەکی دیاریکراو لە زانایان بۆ پێدانی داڕشتەیەکی هزری بە دەزگاکە.

یانەی فیلوماثییەکان بارەگای نەبوو. ئەو لەوجۆرەیانە نەبوو، ئەندامەکانی هەموو مانگێ لەماڵێ‌یەکێکیان کۆدەبوونەوە بۆ گوێگرتن لە سیمیناریێ. هەندێ جار سیمینارەکان بەکرێدەخران. ئەگەر کیمیاگەرێك لە نیویۆرك گەیشتە دۆزینەوەیەکی نوێ، بۆ نموونە لە بواری رادیۆمدا، یانە هەموو خەرجییەکانی هاتوچۆکۆدنی دەداتێ‌و، زیاد لەوەش قەرەبوویەکی بەرچاوتێرانەی بۆکاتەکەی دەداتێ.

یانەکە هەمان شتی لەگەڵ ئەو دۆزەرەوەدا دەکرد کە لە جەمسەرەکانەوە دەگەڕایەوە، لەگەڵ نووسەرێ یاخود هونەرمەندێ پێش ماوەیەکی کورت سەرکەوتنێکی بەرچاوی وەدەسهێنابوو. نەیدەهێشت شتێك لە لێکۆڵینەوەو دەمەقاڵێ بگاتە دەست رۆژنامەکان. بەمجۆرە گەورە سیاسەتمەدارو پیاوانی دەوڵەت بۆیان بلوایە دەیانتوانی لە هەموو بۆنە زۆرەکاندا ئامادەبن‌و بەتەواوەتی بیروباوەڕی خۆیان دەربڕن.

ئێستا نامەیەکی گەچڵاوم لەبەر دەمما بڵاوکردۆتەوە کە ئێرنست بیست ساڵ دەبێ بۆی نووسیبووم ئەوانەی خوارەوەی لەبەر دەنووسمەوە:

–"باوکت لەیانەی فیلوماثییەکان ئەندامە. بەمجۆرە دەتوانی ئامادەبی، کەواتە ئێوارەی سێشەممەی ئایندە وەرە. پەیمانتدەدەمێ ئەو شەوە خۆشترین شەوانی تەمەنتدەبێ. لە دیدارەکانی ئەم دواییەتدا نەمتوانی سەرودڵی سەروەرە ئۆروستقراطییەکان بگرم، بەڵام ئەگەر تۆ بێیت سەرو دڵیان بۆتدەگرم، وایان لێدەکەم وەکو گورگ بلوورێنن– تۆ گومانی خۆت دەربارەی رەوشتکارییان دەربڕی، لە راستیدا بەمە ئەوان وا هەستدەکەن رێزو جیاوکیان لە زیادیدان. بەڵام من گیرڤانەکانیان دەخەمە مەترسییەوە، ئەمە تاسەر رەگ ریشەی بەراییان دەیانهێنێتە لەرزە. ئەگەر بتوانی بێیت، بەچاوی خۆت پیاوی ئەشکەوتەکە بەبەرگی شەونشینییەوە دەبینی، ئەلوورێتەوەو ئێسقان دەکرێنێتەوە. پەیمانت پێدەدەم کەمیاو میاو بیبیستی‌و بە قووڵی لە ناخی جانەوەرانەوە رابگەی.

---

(44) لەو رۆژگارەدا هێشتا نەریت واپێویستیدەکرد کە خەڵك ژووری میوان پڕکەن لە جۆرەها شتی نایابی کۆن. جارێ نەگەیشتونەتە ساکاریی ژیان، ئەو ژوورانە مۆزەخانە بوون دەبوایە بێوچان خەریکی پاکراگرتنیان، ئەمەش تەقەلایەکی بەردەوامی بێکۆتایی گەرەکبوو. "شەیتانی تۆزو خۆڵ" گەورەی ماڵەوە بوو. بەهەزاران ئامراز هەبوون بۆ گەرد هەڵگرتنەوە، بەڵام چەند ئامرازێکی کەم هەبوون بۆ دەربازبوون لێی.

www.pertwk.com

" بانگهێشتیانکردم تاکو هەلاهەلامکەن. ئەمە بۆچوونی خاتوو برینتود بوو. کە بانگهێشیکردم بە شێوەیەکی نائاسایی هەستم بەوەکرد. پێشتر بواری بۆ ئەندامانی یانەکە رەخساندبوو بۆ سازدانی ئەم چەشنە گاڵتە جارییە. کاتێ چاکسازانی بێوەیو رەزا سووك دەبینن لەبەردەمیاندا نواندن دەکەن ئەوان زۆر کەیڤان پێدێ. خاتوو برینتوردیش وا دەزانێ من وەکو بەچکە پشیلەیەکی وەکو مانگای خێزانیش سادەو گەمژەم. بەبیرمنایە لەو دەستەمۆم بۆچوونو وێنانەدا هاوکاریمکردبێ. لەسەرەتادا زۆر بەئاگاو دوودڵبوو, پاشان بۆی دەرکەوت

زیانەرۆنیم. ئەوان پاداشت دووسەدو پەنجا دۆلارم دەدەنێ, ئەمەش بۆ پیاوێکی ڕادیکاڵ دەشێ کە جارێکیان خۆی پاڵاوتبوو بۆ حاکمی ولایەتەکە. لەبەرئەوە پێویستە پۆشاکی شەونشینی بپۆشم, ئەوە شتێکی تەوزیمییە. بەڕاستی رۆژێ لە رۆژانی ژیانما جلێکی ئاوان لەبەر نەکردووە. وابزانم من ناچار دەبم لە شوێنێك بەکرێیبگرم. بەڵام من, بەڵام من ئامادەم لەوەش پتر بکەم لە پێناوی ئەوەدا دەرفەتێکم دەسکەوێ لەیانەی فیلۆماثییەکاندا رێگەی قسەکردنم پێبدرێ.

ئەوشەوە ئەندامانی یانەکە, کەلەهەموو لایێکەوە هاتبوون لەماڵی بنەماڵەی بیرنوایشدا گەرمبوو. خاوەن ماڵ کورسیی زیادیان بۆ هۆڵی گەورەی میوانان هێنابوو, ژمارەی ئەو فیلوماثییانەی بۆ گوێگرتنی ئێرنست دانیشتبوون لە دووسەد کەس کەمتر نەبوو. بەڕاستی سەردەستەی کۆمەڵبوون. دڵی خۆم دایەوە لە مێشکی خۆما هەموو ئەوسامانانەم نمایشکردن کە تەمسیلیان دەکردنو دەگەیشتنە سەدان ملیۆن. خاوەنەکانیان لەتەمبەڵە دەوڵەمەندەکان نەبوون. پیاوانی خاوەن کاربوون, تا ئەو پەڕی سنوور ڕۆڵی کاریگەریان لە ژیانی پیشەسازیو سیاسیدا نواندبوو.

هەمووومان شوێنی خۆمان گرتبوو کە خاتوو برینتوود هاتە لامانو ئێرنستی لەگەڵ خۆیدا هێنا. هەر یەکسەر بۆلای سەرەوەی دیوەخان پێشکەوتن, کە ئەو شوێنە بوو بڕیار وابوو دوانەکە پێشکەشکا, جلی شەونشینیی لەبەربوو. لەبەردوو شانە پانوپۆڕەکەیو سەرە بەشکۆیەکەی, قۆزو نازداربوو, بۆ ئەمەش, گەردە ئاسا بەدەرێکی تەنکی ئاشکرا لە جووڵانەوەیدا هەبوو. وەختە وابێتە بەرچاوم کە دەتوانم هەر لەبەرئەوە خۆشمانبوێ.

کە چاوم بەدەوروپشتی خۆمدا گێڕا هەستم بەدڵگەشانەوەیەکی گەورە کرد. جارێکی دی هەستم بە لێدانی ناولەپی کرد لەسەر لەپی دەستمو دەست لە لێودانی. تارادەیەکی زۆر شانازی بەسەرما زاڵبوو تەنانەت بەجۆرێ هەستمکرد

ئەرکی من ئەوەیە کە ڕاپەڕمو بەبەرچاوی ئەم حەشامەتەوە هاوارکەم:" ئەمە لاوی منە! لەباوەشیکردووم,منم بەتەنیا– توانیم بەشێوەیەك مێشکی پڕکەم کە خەریکە لەوهەموو هزرانەی لە ژمارە نایەن سەری قاڵکات!"

لەسەری سەرەوەی هۆڵەکەدا خاتوو برینتوود بەکولۆنێڵ (ڤان جیلبرت)ی ناساند, زانیم ئەمەی دوایی سەرۆکایەتیی کۆبوونەوەکە دەکا. کۆلۆنێل جیلبرت پارێزەرێکی گەورە بوو لەناو پارێزەرانی کۆمپانیاکاندا.سەرەڕای ئەمەش زۆر دەولەمەند بوو, کەمترین قەرەبووی ماندووبونی کە پێی کەمبوو سەیربکات سەدهەزار دۆلار بوو, پێشەوایەکبوو لەپێشەواکانی یاسا, یاسابوو کە شووشەیەکبوو, هەرچۆنێك بیویستبا یاریی پێدەکرا, بەشێوەیێ لە قاڵبیدابوو وەك بڵێی قوڕە, بایدابوو, گوڕیبووی وەك بڵێی مەتەڵی چینییە بەهەرشێوەیەك کە ویستی. لەرووی رواڵەتو شێوازی رەوانبێژییەوە ئاسایبوو, جلوبەرگی کۆنبوو.

www.pertwk.com

بەلاّم لە رووی خەیاڵو زانیاریو زۆرزانییەوە لەدواین یاسا کە بۆ خەڵك دانراوە تازەترو لاوتربوو گەشایەوە کە راسپێریی (شاردویل)ی[45] پوچەڵکردەوە.

هەر تەنیا بەرامبەر ئەم کارە پێنجسەد هەزار دۆلاری وەرگرت. لەوکاتەوە وەکوموووشەك بەرزبۆوە. زۆرجار بەگەورەترین پارێزەری وڵات ناودەبرا. لێرەدا مەبەست لەوشەی "پارێزەر" بێگومان پارێزەری کۆمپانیاکانبوو. لەتوانای هیچ پۆلێنیکدا نەبوو لە ریزبەندیی گەورەترین سێ پارێزەری وڵاتە یەکگرتووەکاندا وەدیخات. هەستاو دەستیکرد بە پێشکەشکردنی ئێرنست بەچەند دەستەواژەیەکی کورتی وردو هەڵبژاردە. چەند دەستەواژەیێ کە سێبەری گاڵتە جاڕیەکی سووکیان بەخۆوە گرتبوو. کۆلۆنێل ڤان جیلبرت بەشێوەیەکی ناسك لە پێشکەشکردنی رابەری کۆمەلایەتیو ئەندامی چینی کارگەراندا قسەخۆشبوو.

---

(45) ئەم پووچەڵکردنەوەی راسپێرییەکان رواڵەتێکی دەگمەنی ئەو ماوەیە بوو, چونکە کەڵەکەبوونی سامانی زۆرو زەبەنگ گیروگرفتی دەربازبوون لەم سامانە دوای مردن کردە گیرو گرفتێك کە ئاسوودەیی کۆکەرەوەکانی دەشێواند. بەمشێوەیە دۆخی راسپێرییەکانو پووچەڵکردنەوەی بووە دووبازرگانیی هاوچەرخ وەك دروستکردنی قەڵغان و تفەنگ. زیرەکترین پارێزەری کارامە لەدانانی راسپێریدا, دانانی راسپێریی وایان دەخستە ئەستۆ, کە ناشێو ناکرێ هەڵبوەشێتەوە, بەلاّم ئەم راسپێرییانەی هەمیشە پووچەڵدەکرانەوە. پووچەڵکەرەوەکانی بەزۆری خۆیان ئەو پارێزەرانە بوون کە دایاننابوون. لەگەڵ ئەوەشدا لەناوچینی ئۆرۆستۆکراتیدا ئەو خەیاڵە بەردەوامبوو کە گوایە دەکرێ راسپێریی وا دابڕێژن کە هەر هیچ رووتنەکرێتەوە بەمشێوەیە بە بریکاردەروە پارێزەرەکان وەچە دوای وەچە شوێن پێی ئەمخەیاڵە کەوتن. شوێن پێکەوتنێکبوو لەوەی دەکرد کە سیمیائییەکان Alch emiata ی سەدەکانی ناوەڕاست بۆ دۆزینەوەی بەردی فەیلەسووڤان کردیان, کەوایاندەزانی کانزای بێنرخ دەکاتە کانزای بەنرخ.

تەنانەت بینەران زەردەیان هاتێ. ئەوە تووڕەیکردمو سەیری ئێرنستم کرد. بەلاّم دیمەنەکەی تووڕەییەکەمی کردە دووفاقە. وا خۆی نواند وەك بڵێی لە توانجو پلارەکەی کۆلۆنێل نەگەیشت. وای خستە خەیاڵی سەیرکەر کە بەراستیگێلەپیاوە. لەبەرخۆمەوە پرسیارمکرد: تۆبڵێی ئەم چەند ریزە سامناکەی لە عەقڵو دەسەلاّت پێکهاتوون ترساندبێتیان؟ پاشان من زەردەم هاتێ. ئەو نەیتوانی هەڵمفریوێنێ. بەلاّم ئەوانی دیکەی هەڵفریواندن. وەك چۆن پێشتر خاتوو برینتودی لە خشتە برد, کە کورسییەکی لە پێشەوەی هۆڵەکە بەتەواوی داگیرکرد, زۆر ئاوڕیی لەم برادەرو ئەوبرادەر دەدایەوە, بەزەردەخەنە سەرسامیی خۆی بە تێبینییەکان دەردەبڕی.

هەرکە کۆلۆنێل ڤان گیڵبەرت وتەکەی تەواو بوو ئێرنست هەڵساو دەستی بەقسانکرد بە دەنگێکی نزم دەستی پێکردو بەدوودڵیو شەرمەوە.نیشانەی شێوانێکی ئاشکرا لەروویدا دیاربوو. دەربارەی لە دایکبوونی لە چینی کارگەکاندا هەروەها دەربارەی هیچوپووچیو رسوایی ژینگەکەیو کلۆڵییەکەی, کەلەشوگیان وەك یەك برسیکرابوونو ئەشکەنجە درابوون. وێنەی هیواکانیو بەها بەرزەکانی کێشا, بۆ وێنە کێشانی ئەوبەهەشتەی رۆڵەکانی چینە بالاّکان تێیدا دەژین.

–"زانیم لەسەروومەوە پێخۆشبوون بەکاری باشو بەخشینی پیێ دڵسرەوتنی گیانو, بیرکردنەوەی پاکوخاوێنی مەردانەو, ژیانی فیکری عاقلاّنە هەن. ئەوەم هەموو زانی چونکە من رۆمانەکانی "کتێبخانەی کەنار"[46]م خوێندەوە. کەوا

---

(46) جۆرە ئەدەبێکی سەیری سەرسوڕهێنەرە کە بەمەبەستی گومڕاکردنی چینی کارگەرانەو پێدانی بیرۆکەیەکی هەربەتەواوەتی ناراستبوو, لەبابەت چینە شۆڕشگێرەکانەوە.

www.pertwk.com

پیاو و ژن جگە لە پیاوی چەپەڵو ئافرەتی هەڵەشە بەبیرۆکەی جوان بیردەکەنەوە بەزمانێکی شیرین دەدوێنو, کردەوەی سەربەرزانە دەکەن. سەرجەم وەك چۆن رۆژهەڵاتن وەك شتێکی سروشتی ئەم دیوو ئەو دیوی کرد, ئەم فیکرەیەش ئەم دیوو ئەو دیوی کرد, لە سەرروومەوە, هەرچی جوانو ئەرەفمەندو خێرخواز, هەبوو هەرشتێ چێژو سەربەرزی بەژیان دەبەخشێ, هەرشتێ کەوا لە ژیان دەکات شیاوی ئەوەبێ تێیدا بژیو ئەوەی پاداشی مرۆ بەقەد رەنجو کڵۆڵییەکە دەدا.

لەدوانەکەیدا سواربوو, ژیانی لەکارگەکاندا خستە بەردەمو فێربوونی پیشەی ناڵکردنی وڵاخ, کۆبوونەوەی لەگەڵ سۆشیالستەکانداو لەناویاندا- وەك گوتی- روناکبیریی ژیرو قسەخۆشی درەوشاوەی دی, هەروەها پیرانی هەڵگری ئینجیل کە دەسەڵاتیان لە دەس دەرهێنرابوو چونکە مەسیحییەتیان لەوە فراوانتر بوو کە چاو لەهەرتاقمێکی پارە پەرستو, پرۆفیسۆری پلیشاوەی ژێر رەوڕەوەی کۆیلایەتی گردکەرەوەی چینە کاربەدەستەکان بپۆشن. گوتیشی سۆشیالستەکان شۆرشگێڕبوون, لەپێناوی تێکدانی کۆمەڵی ناعەقڵانیی ئێستاو دروستکردنی ئەوکەرەستەیەی لەوەوە پەیدا دەبێ لە بنیاتنانی کۆمەڵی عەقڵانیی دوارۆژدا تێدەکۆشن. زۆرشتی گوت کە جێی ئەوە نابێتەوە باسی لێوەبکرێ. بەڵام من تاکو مردن لەبیرمناچێتەوە کە چۆن ژیانی ناوشۆرشگێرانی باسکرد. هەموو دوانێکی دڵەراوکێ شوێنەواری نەما. دەنگی بەهێزوپڕبوو لەباوەڕ بەخۆبوون. لەگەڵ پڕشنگی ئێرنستو لەگەڵ پرشنگی ئەو بیرۆکانەی هاتنە سەرزبانی, پڕشنگی داوگەشایەو گوتی:

-"لەناوشۆرشگێڕاندا, هەمیسان بڕوایەکی گەرمم بەنموونەیی مرۆڤایەتیی گەرموگوڕو, شیرینیی بەرخودان و خۆ نەویستنو شەهیدبوون لەکۆڕی گیانفیداکاریو هەموو شتێکی گیانی شۆخو شەنگی هێمنی کارامەی شارەزا دا.

ئالێرەدا ژیان پاكو پاکیزەو چالاکبوو. پەیوەندیم بەدەروونی گەورەوە هەبوو کە لەژوور دۆلارو سەنتەوە پایەیەکی بەرز گیانو لەش بەرزدەکەنەوە. ئەو دەروونانەی کە گریەی ناسكو هەنسکی سینەی منداڵانی برسیی گەڕەکی پیسو پۆخڵی کارگەران بەلایانەوە شتێکی زیاتری لەو هەموو کەشو خۆ بەگەورەزانینەی پەرەسەندنی بازرگانیو شاهەنشاهیەتیی جیهانیی ئەو سامانە زلو زەبەندانەی تیایاندایە, دەگەیاند. هەر چییەکی لەدەوروپشتما بوو شەرەفمەندیی مەبەستو بەجەرگو ئازایەتیی رەنجبوو, رۆژانو شەوانم گشتییان گزنگی خۆرو تریفەی مانگبوون. گشتیان ئاگرو شەونمبوونو لەبەرچاوم "کاسەی قوربانیی پیرۆز" هەمیشە دەسوتاو گڕیدەگرت, کاسەی قوربانیی خودی مەسیح, لەشی گەرمی ئادەمیزاد کە ئازاری چەشتووەو خراپەی لەگەڵدا کراوە, سەرەڕای ئەوەش سەرئەنجام هەردەبێ دەرباز بکرێ".

وەك پێشتر دیبووم دیارو بەرچاوو سەربڵندبوو, هەروەها ئێستاش دیتم لەبەرچاوم دیارو سەربەرزە, نیوچەوانی بەو روناکییە خواوەندییەی لێوەی دەردەچوو گەشبووبووەوە چاوەکانی لەناو ئەو تیشکەدا کە خۆی دەنواند, وەك بڵێی وەك تارا دەپێچێتەوە, گەشتر بوون. بەڵام ئەوانی دی ئەم تیشکەیان نەدی. کە تێڕوانینەکەی تەماویکرد گریمانەمکرد لە فرمێسکی شادیو خۆشەویستی پەیدا بوو وە بەهەرحاڵ مستەر دیکسۆن. کەلەپشتەوەم دانیشتبوو, زۆر لەوە دوور بوو کارتێکەر بێ. چونکە من گوێم لێبوو بە دەنگێکی بەرزو بەگاڵتەوە دەیگوت: تۆباوی Utopian.[47]

(47) خەڵك لەو چەرخەدا بەندەی وشە بوون. لە راستیدا نزمیو سووکایەتیی کۆیلەتییەکەیان ناچێتە مێشکمانەوە. لەوشەدا جادوویەکی مەزنتر هەبوو لەو جادووەی کە لە هونەری قۆڵبڕیندایە. چونکە عەقڵیان شێواوو تەماویبوو, تا رادەیێ کە گوتنی

www.pertwk.com

ئێرنست لەسەر دوانی خۆی رۆیی, باسی بەپەیژە هەنگاوانی کۆمەڵکرد, هەتاکو لە ئەنجامدا پەیوەندیی لەگەڵ هەندێ لە رۆڵەکانی چینەباڵاکان پەیداکردو شانکوتانی لەگەڵئەوپیاوانەدا کرد کەریزی پێشەوەی پایەبەرزەکانیان بۆ خۆیان گرتووە. پاشان لاچوونی پەردەی خەیاڵو تارمایی بوو لە سەرچاوی. ئێرنست بەجۆرێکی وا وەسفی ئەم لاچوونەی کرد کە ماستاوکردننەبوو بۆ گوێگرانی ئەوشەوە, لەبەر هیچو پوچیی قوڕ حەپەسا ژیان چەسپاندی کە خۆی نەبەرزەو نە خێر خوازیشە. ئەو خۆپەرستییەی کە رووبەڕووی بۆوە هەترەشی بردبوو, لەوەش زیاتر نەبوونی ژیانی هزری زەندەقیبردبوو, تووشی خورپەیەکی بەهێزبوو, بیرەوەریی هاوڕێ شۆڕشگێڕەکانی لەمێشکیدا هێشتا تەڕوپڕبوو. لەهەمانکاتدا بێمیشکیی چینە دەسەڵاتدارەکاکەی بۆ دەرکەوت. بۆ ئەمە دەریخستبوو کە ئەو سەرەدەستانە بەپیاو و ژنەوە وێڕای کلێسا زلەکانیان‌و موژدەبەرە خاوەن مووچە زۆرەکانیان, یەکجار پارە پەرستبوون. راستە ئەوان دەربارەی بەهای بەرزی بچووکی شیرین‌و رەوشتکاریی بچووکی بەنرخ دەدوان, بەڵام کلیلی دەسەڵاتسەپاوی ژیانیان سەرەڕای قسەی پووچی منداڵانەیان مادییەکی رووتبوو. لە راستیدا لە هەر ڕەوشتکارییەکی ڕاستەقینە پەکیان کەوتبوو, بۆ نموونە: ئەورەوشتکارییە کە مەسیح رایگەیاند, بەڵام ئیتر کەس راینەدەگایاند: گوتی:

تاکە وشەیەك توانای هەبوو ئەو واقیعانە پووچەڵکاتەوە کە سەرەنجامی تەمەنێکی تەواوی لێکۆڵینەوەو بیرکردنەوەی خەست‌و چڕن. لەناو ئەو وشانەدا "تۆباوی" یاخود (نموونەیی)– ئایدیالیست–تەنیا بەدەم گوتنی ئەم وشانە توانای پەکخستنی هەر نەخشەیێکی چاککردن, یاخود ژیاندنەوەی ئابووری هەبوو, هەرچەندە راست‌و دروستیش بێ. کۆمەڵانی ئەم دەستەواژانە ئەوە بەلایانەوە بەخشینێکی بلیمەتانە بوو.

–"خەڵکم بینی لەدوانە ناوزڕاندنەکانیان دژی شەڕ لە (میری ئاشتی) دەپاڕانەوە کەچی لەهەمان کاتدا دەمانچەیان دەدایە دەست (پۆلیسەکانی بینکرتۆن)[48] بۆ ئەوەی ئاگربارانی مانگرتووەکان بکەن لە ناوکارگەکانیاندا. تووشی پیاوی داخداری دژی جانەوەرییەتی پێشەوەر بووم , بەلام لەهەمان کاتدا دەستیان لە فرتو فێڵ تیا کردنی ئەو خوراکەدا هەیە کەهەمو ساڵێ ژمارەیەك منداڵ دەکوژێ کەهیرۆ دۆسی هاوتای دەست بەخوێن سووری نەیکوشتوون.

"ئەمە پیاوێکی ناسکە, رەنگو رووخساری ئۆرۆستۆکراتییە بەڕێوەبەری بووکە شووشەیەو ئامێرێکە لەدەستی ئەو کۆمپانیانەی بەنهێنی پارەو پوولی بێوەژن‌و هەیتوان دەدزن. ئەمەشیان پیاوێکی چاکە چاپی کتێبی تێرو تەسەل کۆدەکاتەوەو پشتگیریی بزاڤی ئەدەبی دەکاو سەرانە دەدات بەپێشەوای ریشپانی بروڕەش. ئەمەش نووسەری رۆژنامەیە ئاگاداری‌و بۆ زانین لەبارەی "ئامادەکراویی پزیشکیی تۆمارکراو" بڵاودەکاتەوە. بە" بەوروژێنێکی دیماگۆکی بەدناوم لەقەڵەمدەدات" چونکە من بەگژیداچوومەوە کەلەرۆژنامەکەیدا راستی لەمەڕ ئامادەکراویی پزیشکیی تۆمارکراو" بڵاوبکاتەوە.[49] ئەمەشیان پیاوێکە

---

(48) لە بنەڕەتدا پیاوی سازمانی تایبەتیبوون. بەڵام هێندەی نەبرد بوونە شەڕکەری بەکرێگیراو کە لەخزمەتی سەرمایەداریدابوون.
پاشان ئەنجامیان بەوەگەیشت کە ببن بە سەربازی چڵکاو خۆری ئۆلیگارکییەتی بەکرێگیراو.

(49) ئامادەکراوی پزیشکیی تۆمارکراو" درۆی تۆمارکراوبوون. لەگەڵ ئەوەشدا خەڵکیان لەخشتە برد وەك چۆن نووشتەکانی سەدەکانی ناوەڕاست‌و لێخۆشبوونەکانیان لە خشتەیان بردن. تاکە جیاوازی ئەوەیە کە ئامادەکراوە تۆمارکراوەکان ئازار بەخشترو نرخگرانتبوون.

www.pertwk.com

بەهێمنی و قورسی و گرانی و گەرموگوڕی لەجوانی میسالییەت و خێرخوازی دەدوێ و پێش چەند دەقیقەیەك لەپەیمانێكی فرۆشتن (صفقە)دا هەڤاڵەكانی خۆی لەخشتەبردن. ئەوەش پیاوێكە بەكۆڵەكەی كڵێساو خۆتەرخانكەری چاوتێری ناردەی موژدەبەرایەتی –ارسالیة تبشیریة– لەدەرەوەدا، لەقەڵەمدەدەن.

لەگەڵ ئەوەشدا ئافرەتە كرێكارەكانی كۆگاكانی رۆژێ دە سەعات ئیشیان پێدەكات بەمووچەیێ رەنگە زگیشیان تێرنەكات، بەوەش راستەوخۆ هانیاندەدا، بۆ داوێنپیسی. ئەوەش كابرایەكە لەسەر ئەركی خۆی كورسیی[50] بۆ فێربوونی لقەكان لەزانكۆ دادەمەزرێنێ و كڵێسای زل زل دروستدەكات. لەگەڵ ئەوەشدا لەدادگەكاندا لەبەرخاتری چەند دۆلارێك و چەند سەنتێك سوێندی بەدرۆ دەخوات، ئەوەش قوتبێكە (پیاوێكی زلە) لەقوتبەكانی هێڵی ئاسن وەك هاولاتییەك، وەك پیاوێك، وەك مەسیحییەك بەڵێنی خۆی بەجێ ناگەیەنێ، داشكاندنێكی نهێنی لەسەر نرخ دادەنێ و ئای كەئەم داشكاندنە چەندە زۆرە!.

ئەمەشیان ئەندامی ئەنجومەنی پیرانە، خۆی دەكاتە دەستكەلاو كۆیلەو بووكە شووشەیەكی بچووك لەناودەستی پێشەوایەكی سیاسەتمەداری دڵڕەقی نارۆشنبیردا[51]. هەرئاواش، ئەم كاربەدەستەو ئەو قازییەی ئەندام لەئەنجوومەنی

(50) كورسیی فێربوون، شوێنی دەرسخوێندنە لەزانكۆدا، یا دەرسێكی تایبەتییە لەسەر بابەتێك، لقێك لە لقەكانی خوێندن لەزانكۆدا.(ك.غ)

(51) هەتاكو ساڵی 1912 زۆربەی زۆری خەڵك هێشتا وایاندەزانی كەبەدەنگەكانی رۆژی هەڵبژاردن وڵات بەڕێوە دەبەن. لەراستیدا وڵات لەبەردەستی حوكمی كۆمەڵێك پێشەوای بچووكی ئاراستەكەری سیاسەتی حیزبەكان و ناسراو بەMachines political دابوو. لەسەرەتادا ئەو پێشەوایانە سەرانەی زۆریان لەسەرمایەدارە زلەكان

باڵای دادگەریدا، هەرسێكیان بەپەساپۆرتی بەلاش و بەشەمەندەفەر هاتوچۆدەكەن. ئەم سەرمایەدارەش خۆی دەزگای حیزبیی هەیەو پێشەوای دەسەڵاتی تەواوی هەیە بەسەر خەتی شەمەندەفەردا كەپەساپۆرتی بەلاش دەردەكات.

–"بەمجۆرە خۆم دی، نەك لەبەهەشتدا، بەڵكو لەبیابانی رێبازی بازرگانی وشك و برینگدا. من جگە لەبێمێشكی لەهەموو شتێكدا چیم نەدی، بازرگانی نەبێ. كەسم نەدی پاكبێ، پیاوبێ و چەلەنگبێ لەگەڵ ئەوەشدا زۆر كەسم دین لەوانەی زۆر بەتواناو ناچالاكبوون– بەڵام هەموو لەگەندەڵیدابوون، ئەوەی كەدیتم خۆپەرستی و دڵڕەقیی ترسناكبوو، پارە پەرەستییەكی فرە چڵێسانەی شارەزایانەی كردەبوو."

ئێرنست شتی زۆری تری دەربارەی خۆیان و نائومێدبوون لێیان پێگوتن، لەڕووی عەقڵەوە پەستی و بێزارییان خستەدڵ و دەروونەوە، بەڵام لەڕووی رەوشتكاری و گیانییەوە، بێزی لە رەفتارەكانیان، دەكردەوە. تەنانەت بەگەڕانەوەی بۆلای ئەو هەڤاڵە شۆڕشگێڕانە بەختەوەربوو، كەپاك و شەرەفمەندو گورج و چەلەنگبوون، هەموو ئەو رەوشتە باشانەیان تێدابوون كەلەسەرمایەدارەكاندا نەبوون.

گوتی:

–"ئێستا با باسی ئەو شۆڕشەتان بۆ بكەم."

بەڵام پێویستە لەسەرم ئەوە بڵێم كەئەم رەخنە فرەتاڵە هەست و سۆزی نەبزواندن. چاوم بە دەوروبەری خۆمدا گێڕا، سەیری دەمو چاویانم كرد، دیتم

دەسەند. بەڵام هەندەی نەخایاند ئەو سەرمایەدارانە دیتیان بۆئەوان وا هەرزانترە كەخۆیان دەزگای حیزبییان هەبێ و پێشەواكان بەكرێبگرن.

www.pertwk.com

بەرەزامەندیو دڵنیاییەوە خۆیان لەو تاوانەی ئاراستەیکردن باڵاتر دانا. ئەو حەلە ئەوەم بیرهاتەوە کەرۆژێکیان ئێرنست پێی گوتم: هەرتاوانێك ئاراستەی رەوشتکارییان دەکرێ، هەرچەندە رەقو سەختبێ، ناتوانێ بیانهەژێنێ. بەهەرحاڵ، لەتوانام دا هەبوو ئازایەتیو بوێریی زمانەکانی بەدیبکەم کەهەستی خاتوو برینتۆدی تەزاندو، نیشانەی شپرزەییو ترس لەرەنگو روخسارسیدا دیاربوو.

ئێرنست دەستیکرد بەوەسفکردنی لەشکری شۆڕشو، کاتێ ئەو ژمارانەی دەدان کەنیشانەی هێزبوونو ئەو دەنگانەی لەو هەڵمەتە هەڵبژاردنانەدا لەولاتە هەمەجۆرەکاندا دەستیکەوتبوون) گوێگرەکان نارەحەتی دایگرتنو، بێئارامیان پێوەدیاربوو واملێهات چیم نەدەدی تەنیا لێوی توند نوقاو نەبێ. لەئەنجامدا ئێرنست دەستکێشی مەیدانخوازانی بەدەموچاوی خەڵکەکەدا وەسفی رێکخراوی نێو نەتەوەیی سۆشیالستەکانی کرد کەسۆشیالستەکانی ولاتە یەکگرتووەکان ژمارەیان دەگاتە ملیۆنو نیوێك دەبەستێتەوە بەشۆسیالیستەکانی هەموو جیهانەوە، کە ژمارەیان بیستو سێ ملیۆنەو ریزەکانیان یەکدەخات.

گوتی:

-"ئەم جۆرە لەشکرە، لەشکری شۆڕش، کەلە بیستو پێنج ملیۆن پیاو پێکهاتووە، شیاوی ئەوەیە کەکاربەدەستو چینە کاربەدەستەکان والێبکات هێوربنو بیربکەنەوەو. دروشمی ئەم لەشکرە: بێپێشوودان. ئێمە هەرچی هەتانە گەرەکمانە، دەمانەوێ جڵەوی دەسەڵاتو چارەنووسی توخمی مرۆڤ بگرینە دەست خۆمان. ئەمەتان دەستەکانمان، دەستی بەهێزن. ئێمە حکومەتەکەتانو

کۆشكو تەلارەکانتانو هەموو خۆشگوزەرانیی ئەرخەوان[52] پۆشراوتان لەدەست دەردێنین. ئەو رۆژە دادێ کەپێویستە لەسەرتان بۆ پەیداکردنی نانی رۆژانەتان کاربکەن. وەك چۆن جووتیار لەکێڵگەدا رەنجدەدات، یاخود کارمەندی برسیکراوی ناتەواو لەشارە گەورەکانتانو مەڵبەندە بازرگانییەکانتاندا کاردەکەن ئەمە دەستی ئێمەیە. دەستی بەهێزن!"

لەکاتی قسەکردندا لەهەردوو شانە شکۆدارەکانیەوە، هەردوو باڵە زلەکانی کردنەوە، دەستەکانی دەستی ناڵبەنێبوون وەك چڕنووکی هەڵۆ خۆیان بەهەواوە گرتبوو. کاتێ لەوێ وەستابوو گیانی دەسەڵات سەپاندنی کرێکارانبوو، هەردوو دەستەکانی کراوەبوون بۆ پارچە پارچەکردنو هاڕینی گوێگرەکانی. دەرکم بەوەکرد کە وائەو گوێگرانە خۆیان بردبۆوە بۆ قەپێلك بەرامبەر وێنەی ئەم شۆڕشە، کەشۆڕشێکی واقیعی، شاردراوەی، هەڕەشە لێکەرە، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە ئافرەتەکانیش پووکانەوە.

ترسو لەرز لەروویاندا دیاربوو. بەڵام پیاوەکان ئەوە حاڵیان نەبوو. خۆیان دەوڵەمەندی بەکاربوون، نەك دەوڵەمەندی تەمەڵ. خەڵکی شەڕکەربوون. دەنگە دەنگێکی کزی نووساو بەرزبۆوە، ساتێك لەهەوادا مایەوە. پاشان رەوییەوە. ئەمە سەرەتای گرمەگرمبوو. بۆم رەخسا کەئەو شەوە زۆرجار گوێم لێ بێ -نیشانەی چوارپێ لەمرۆڤدا، نۆبەرەی بەئاگاهاتنی هەستو نەستی سەرەتاییبێت. ئەوان ئاگایان لێنەبوو کەئەو دەنگە دەنگەیان لێوەهات. گابۆرەی مێگەلبوو، مێگەل بەرەڵلای کرد. بێئاگالێبوونێکی تەواو بەرەڵلایکرد. لەوساتەدا کاتێ دڵڕەقیو سەخیتم لەڕوخسارياندا بەدیکردو چەخماخەی شەڕکردن لەچاوەکانیاندا

(52) ئەرخەوان: ئاماژەیە بۆ سەربەرزیو دەسەڵات کە رەمزێکە بۆ هەردووکیان. -وەرگێڕ-

www.pertwk.com

دەدرەوشایەوە, تێگیەشتم کەئەوان, وا بەسووکیو ئاسانی واز لەدەسەلاتداگرتن بەسەر جیهاندا ناهێنن.

ئێرنست لەهێرشەکەیدا بەردەوامبوو, بوونی ملیۆنو نیوێك شۆڕشگێڕ لەوڵاتە یەکگرتووەکان بەتاوانبارکردنی چینی سەرمایەدار لێکدایەوە کەوا لە رێکخستنی کۆمەڵدا خراپبووەو سیاسەتی چاکنەبووە لەگەڵیا, هێڵە گەورەکانی باری ئابوریی کێشان, وەك چۆنبوو لەلای پیاوی ئەشکەوتو, وەك چۆنبوو لەکن گەلە جانەوەرەکانی ئەمڕۆ. ئاماژەی بۆ ئەوەکرد کەئەوان نەئامێریان هەبووە, نە مەکینە, بەڵکو تەنیا ئەو توانا سروشتییەی تاکە کەس هەیەتی بۆ وەبەرهێنانی هێز. دوایی پێشکەوتنی ئامێرو سیستمی کۆمەڵایەتیی بەدواداهات ئەمڕۆ وزەی بەرهەمهێنەری مرۆڤی شارستانی گەیشتۆتە هەزار هەندی وزەی ئادەمیزادی کێوی.

–"پێنج پیاو دەتوانن بەشی هەزار کەس نان بهێنە بەرهەمو پیاوێکی دەتوانێ بەشی دوو سەدو پەنجا کەس کالای لۆکە بێنێتە بەرهەمو بەشی سێسەد کەس چنراوی خوریو بەشی هەزارکەس پێلاو. لەمەدا پیاو دەتوانێ بگاتە ئەنجامی کەمرۆڤی تازە شارستان, مایەی بەڕێوەبردنێکی باش بۆ کۆمەڵ, لەبارێکی زۆر باشتردابێ لەبارودۆخی پیاوی ئەشکەوت.

بەڵام ئایا بەڕاستی وایە؟ با بزانین, لەوڵاتە یەکگرتووەکانا ئەمڕۆ پانزە ملیۆن کەس[53] بەهەژاری دەژین. بەڵکو مەبەستی لەوشەی "هەژاری" لێرەدا ئەو حاڵەتەیە کەناتوانرێ لەگەڵیا, بەهۆی نەبوونی خۆراكو نەبوونی هەوارگەی باشەوە کاریگەریی کاری ئەندازەیی کەدەستنەدات. ئەمڕۆ لەوڵاتە یەکگرتووەکانا, وێڕای هەموو یاسا دانانتان کەناوتانناوە یاسادانانی کار, سێملیۆن کرێکاری منداڵ هەن[54]. لە ماوەی دوانزە ساڵدا بوونە دووهەندە, بەم بۆنەیەوە, حەزدەکەم لێتان بپرسم, لەئێوە ئەی بەرێوەبەرانی کۆمەڵ بۆچی لەناو خەڵکدا ژمارەی ئاماری 1910 بڵاودەکەنەوە؟ من لە جیاتی ئێوە وەڵامدەدەمەوەو دەڵێم ئێوە دەترسان. ژمارەی کلۆڵی شیاوی ئەوەیە پەلە لەوشۆرشە بکات کە خۆی بۆ هەڵمەت بردن دانوساندووە, تەنانەت لەم ساتانەشدا.

"بەڵام بابگەڕێینەوە ئەر ئەو تۆمەتەی کە ئاراستەی ئێوەی دەکەم. ئەگەر وزەی ئادەمیزادی نوێ هەزار جار لەوزەی مرۆڤی ناوئەشکەوت پترتربێ, لەبەرچی لەوڵاتە یەکگرتووەکاندا ئەمڕۆ چاومان بەپانزو ملیۆن کەسی بێبەش لەخانووی باشو خۆراکی باش دەکەوێ؟ بۆچی ئەمڕۆ سێملیۆن کرێکاری منداڵ لەولاتە یەکگرتووەکاندا دەبینین؟ئەوە تۆمەتبار کردنێکی راستە. چینی سەرمایەدار لە رێکخستنی کۆمەڵدا خراپبوو, سیاسەتەکەی باشنەبووە, یبەرامبەر ئەو راستییەی کە دەڵێ مرۆڤی نوێ بە شێوەیەکی کلۆڵتر لە مرۆڤی ناو ئەشکەوت دەژیو کە دەڵێ وزەی بەرهەمهێنانی هەزارجار لەوزەی مرۆڤی ناوئەشکەوت زیاترە, پیاوناتوانێ ئەوەنەبێ کە بگاتە ئەو دەرئەنجامە:چینی سەرمایەدار کۆمەڵی خراپ رێکخستووە, ئێوە گەورانم بەڕێوەبردنتان خراپبوو. لەبەرئەمە ناتوانن ئالێرەدا ئەمشەو رووبەڕوو بەرپەرچمبدەنەوە, زیاتر لەوەی هەموو چینەکەتان کەبەرپەرچی ملیۆنو نیوێك شۆڕشگێڕ لە ولاتە یەکگرتووەکاندا بداتەوە. من پەنجە دەکەمە چاوتان, کە قسەکانم تەواو دەکەم وەڵاممبدەنەوە.

---

(53) دەقی قسەکەی رۆبەرت هانتەرە, کە ساڵی 1906 لە کتێبی "برسییەتی"ی وەرگێڕاوە, کە لەو رۆژگارەدا لەوڵاتە یەکگرتووەکاندا دەملیۆن کەس بەهەژاریو نەبوونی دەژیان.

(54) لە ئاماری ساڵی 1900دا هاتووە (کە دوائامارە لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا کراوە و ژمارەکانی لەناو خەڵکا بڵاوکراونەتەوە) ژمارەی کرێکاری منداڵ 1.752.187 کەسە.

www.pertwk.com

زبانتان لەهەرشتێك پەیوەندیی بەم خاڵەوە هەیە دەبەسترێ, هەرچەندە کە ئێوە لەبارەی شتی دیکەوە زۆر قسەی هەلەق و مەلەق دەکەن.

" لە رێکخستنی کاری کۆمەڵدا سەرنەکەوتن. ژیاریتان کردە قەسابخانە کوێرو چڵێسبوون. بێشەرم وشوورەیی لە کۆڕە یاسادانانەکانمان دابوون (وەك چۆن ئەمڕۆ راستدەبنەوە)و جاڕتاندا کە وەدەسهێنانی قازانج هەرنابێ و ناکرێ ئەگەر منداڵکارو شیرەخۆرە ناچاری کاری زەحمەتکێشی نەکرێن. من داوا لە ئێوە ناکەم لەم کێشەیەدا پشت بەقسەی من ببەستن. هەموو ئەم راستییانە لە کۆنووسەکاندا نووسراونەتەوەو, بەرەسمی تاوانبارتاندەکەن. ختووکەی ویژدانی خۆتان داوە تاکو بەچەنەبازیی منداڵانە لەبارەی بەهای بەرزو لەبارەی رەوشتکاری بەنرخەوە بخەوێ. ئێوە بەدەسەڵاتو سامان ورگتان هەڵئاوساوەو, مەستن بە سەرکەوتن. هیوای زاڵبوونتان بەسەرماندا لەهیوای نێرە هەنگ زیاتر نییە کە لە کووپەی هەنگوین وەردێن, کە هەنگە مێیە کارگەرەکان هەڵدەکوتنە سەریان تا سنوورێك بۆ بوونی پڕلە ورگهاتنو ئاوسانیان دابنێن. لە رێکخستنی کۆمەڵدا سەرنەکەوتن. چارنییە دەبێ ئەم ئەرکە لە ئێوە بسێنرێتەوە. ملیۆنو نیوێك کەس لە پیاوانی چینی کارگەران دەڵێن ئەوان رۆڵەکانی چینی کارگەران والیێدەکەن بێتەریزی ئەوان و ئەو ئەرکە لەدەست ئێوە دەربێنن. گەورانم, ئەمەیە شۆڕش, ئەگەر دەتوانن بیوەستێنن."

ماوەیەکی درێژ دەنگی ئێرنست لە هەموو لایەکی هۆڵەکەدا دەزرنگایەوە. پاشان دەنگە دەنگی نووساو کەلەوەوبەر گوێم لێنەبوو, بەرزبۆوەو, دوانزە پیاو راستبوونەوە سەرپێو داوایان لە کۆلۆنێل ڤان جیلبرت کرد کە مافی قسەیان پێبدا. سەیریکرد هەردوو شانەکانی هەڵدەتەکاند وەك بڵێی رەقبووبن. لەسەرەتادا توورەیی دایدەگرتم, چونکە من وامزانی کە بەگاڵتەوە بە ئێرنست

پێدەکەنێ, بەڵام پاشان بۆمدەرکەوت کەئەمە پێکەنیننەبوو, بەڵام هیستریابوو. ئەوشتەی کردی دەرگاکانی یانەی پیرۆزی فیلوماثی لەڕووی ئەم شۆڕشگێڕە گێرەشێوێنەدا کردەوە هەترەشی کرد.

کۆلۆنێل جیلبرت تێبینی دوانزە پیاوە هەڵچووەکانی نەکرد, کەتەقەلایان دەدا وای لێبکەن هەقی قسەکردنیان پێبدا.

هەڵزەقییەوەو لەسەر هەدوو پێی وەستاو, باڵەکانی راوەشاندن, بۆ ماوەیەکی کورت نەیتوانی زیاتر لەهەندێ قسەی پچڕ پچڕی بێسەرو گوێ بکات. پاشان قسە لەسەر زبانی دەرچوو. بەڵام قسەی پارێزەرێ نەبوو کەسەد هەزار دۆلار لەسەر هەر داوایەك وەردەگرێو خاوەن دیباجەیەکی رەوانبێژیی بەرگکۆن نەبوو.

هاواریکرد:

–"خۆ بەهەڵە بردنێکی تەواوە! هەرگیز لەژیانمدا بەمجۆرە گوێم لەوەندە زۆر خۆ بەهەڵبردن نەبووە کەلەسەعاتێکدا گوتی. بۆ ئەمە ئەرکی من ئەوەیە, لاوۆ کە پێتبڵێم. کۆششێکی نوێت پێنەبوو ئەوانە گشتیان لەزانکۆ فێربووم بەرلەوەی تۆ لەدایکبیت. نزیکەی دوو سەدە لەمەوبەر ژان ژاك رۆسۆ تیۆرە سۆشیالستەکەی تۆی جاڕدا. گەڕانەوەسەر زەوی, بەڕاستی. هەڵگەڕانەوەیە! بایولوجیا پووچیی ئەم بۆچوونانەمان فێردەکات. گوتراوەو ئەوەی گوتراوە راستە, کەزانیاریی ناتەواو شتێکی ترسناکە, ئەوا تۆش ئەمشەو, چاکترین نموونەت لەسەرئەوە بەتیۆرە سەرکێشە هەڵچووەکانت هێنایەوە. خۆ بەهەڵە بردنە! من هەرگیز هەستم بەپێویستیی رشانەوە نەکردووە بەقەد ئەوەی ئێستا هەستی پێدەکەم لەبەر زۆر بیستنی خۆ بەهەڵەبردنەکانت. ئەوە رای منە لەمەڕ بەگشتیکردنە کرچ و کاڵەکانتو بیرکردنەوەی منداڵانەت!"

www.pertwk.com

بۆ نیشانەی سوکایەتیپێکردن‌و بەکەمهاتنە پێشچاو پەنجەکانی تەقاندن‌و دانیشتەوە, ئافرەکان بەسەری لێویان هوتاڤ ئافەرینیان کێشاو, پیاوەکانیش بەدەستەواژەی پاڵپشتی کردن دەنگیان بەرزکردەوە کەلەپێشتر زیاتر دەنگ نووسانی پێوەدیاربوو.

بەڵام دوانزە پیاوەکە کەداوایان لەسەرەك کۆبوونەوەکە کرد دەستووری قسەکردنیان پێبدا نیوەیان لەیەك کاتدا دەستیان بەقسەکردن کرد. ئاژاوەو وروژان نەدەهاتنە وەسفکردن. لەراستیدا**دیوارە پان‌و بەرینەکانی خاتوو بیرنوایش لەمەوبەر قەت دیمەنی وایان بەخۆوە نەبینیبوو, کەواتە, ئەوانە, ناودارانی پیشەسازی‌و سەروەری شارەزاو کارامەی کۆمەڵ بوون‌و ئەو کێوییە بەگرم‌و هوڕەی ددان جیرکەرەوانەی وان لەبەرگی بێداریدا! بەراستی ئێرنست هێنانیە هەژان کە هەردوو دەستەکانی لەبەر پارێزگاری پارەکانیان پانکردەوە, ئەو دوودەستەی کەلەبەر چاویاندا وادیاربوو وەك بڵێی دەستی ملیۆن‌و نیوێك شۆڕشگێڕن .

بەڵام ئێرنست قیت بۆوەو بازێکی بۆ پێشەوەداو بەروویاندا گرماندی:

–"یەك یەك لەهەردوو سییە ئەستوورەکانی بەرز بۆوەو دەسەڵاتی بەسەر گەرداو بەشەرییەکەدا کێشا. هەر بە هێزی کەسێتێکی خۆی, چیتر نا, بێدەنگ و ماتیکردن.

بەناسکی دووپاتیکردەوە:

–"یەك یەك قسە بکەن: باجارێ بەرپەرچی کۆلۆنێل ڤان جیلبرت بدەمەوەو, پاشان ئەوانەی کەماون بەرەنگارمبن, بەڵام یەك لەدوای یەك, لەبیرتان نەچێ! لێرەدا مەودای یاریی بەکۆمەڵ نییە. ئێمە ئێستا لە یاریگەی تۆپانیدا نین".

دوایی roویکردە کۆلۆنێل ڤان جیلبرت:

–"بەڵام ئەوەی کە پەیوەندیی بەتۆوە هەیە, تۆ وەڵامت لەسەر هیچ شتێك نەدایەوە لەوەی من گوتم. تۆ لەهێنانەوەی هەندێ ئەحکامی لەخۆوەی وروژاو لەبارەی توانای عەقڵیم زیاد نەکرد. ئمە لە پیشەکەتدا یارمەتیتدەدا, بەڵام ناتوانی بەمجۆرە قسەم لەگەڵدا بکەی. من کرێکارێك نیم, بەملکەچی لێت بێتە پێشێ, داوای زیادکردنی کرێیەکەی بکات, یاخود لێت بێتە پێشێ, داوای زیادکردنی کرێیەکەی بکات, یاخود لەو ئامێرەی بپارێزێ کە لەپشتەوەیدا کاردەکات. کە مەسەلەکی پەیوەندیی بەمنەوە هەبێ تۆ ناتوانی لە ئاستی راستییدا هەڵوێستێکی لەخۆوە, یاخود لارێ‌و لادان بوەستی. ئەم جۆرە هەڵوێستانە لای خۆت کۆکەرەوە بۆ سازکردن لە مامەڵە کردنت, چونکە نان‌و رۆن‌و ژیانیان لەناو دەستی تۆدایە.

"بەڵام ئەوەی پەیوەندیی بەم مەسەلەیەوە هەیە " گەرانەوەیە بۆ سروشت" کە گوایە تۆ لە زانکۆ فێریبووی پێش ئەوەی من لە دایکبم, ببوورە کە بۆ ئەوە بچم تۆ لە تواناتدا بوو, وەك دیارە, لەو رۆژەوە هەر هیچ فێرنەبی. سۆشیالیزم پەیوەندیی بە "حاڵەتی سروشتی"یەوە نییە, مەگەر ئەگەر راستبێ کە حیسابی لە پێشگرتن (تفاصل calculus پەیوندیی بە پۆلێك خوێندنی تەوراتەوەهەبێ.

من پێشتر چینە سەرمایەدارییەکەتم بەبێمێشك ناوبرد لە بارەی هەرشتێك کە لەدەرەوەی سنوری کاری بازرگانییەوەیە. وا تۆش, قوربان, نموونەیەکی زەقم دەدەیتە دەست راستیی ئەوە دەسەلمێنێ کە من دام بەرووتاندا."

ئەم لەدەمدانەوە سەختەی پارێزەرە کە لەیەك داوادا کرێیەکەی دەگاتە سەدهەزار دۆلار شتێکە زیاترە لەوەی کە مێشکی خاتوو برینتوو هەڵیبگرێ. لەپڕ هیستریاکەی بەتەوژمبوو, خەڵکەکە ناچار بوون لە هۆڵەکەی بەرنەدەرەوە ئەویش

www.pertwk.com

دەگریاو پێدەکەنی.و چاکیانکرد, چونك هەندەی نەخایاند شتی خراپتری بەدواوە هات.

ئێرنست لەسەر قسەکەی خۆی رۆیی:

–" لەم بابەتەدا پەنا مەبەرە بەررای من. دەسەڵاتەکانتان شیاوی ئەوەن کە بە تێکڕایی بیسەلمێنن ئێوە بێمێشکن. ئەو "بەڵێنپارێز"ە بە کرێگیراوانەی کە توێشەبەرەی رۆشنبیرییان پێشکەشدەکەن ئاگادارتاندەکەن کە ئێوە هەڵەن. برۆ لای بچوکترین مامۆستا لە مامۆستایانی زانستی کۆمەڵایەتی لە زانکۆکەتان, دەڵێی بپرسە جیاوازی لە نێوان نیری رۆسۆ لەگەرانەوە بۆ سروشتو تیۆری سۆشیالستدا چیی؟, لە گەورەترین پسپۆرانی برژوازی دا راستەکانت لە زانستی ئابووریی سیاسیو زانستی کۆمەڵایەتیدا بپرسە, لاپەڕەکانی هەر کتێبێك لە کتێبەکانی واتە گواستنەوەی لەم بابەتەدا دانراونو لەسەر رەفەی کتێبخانەکان دانراون کە ئێوە بەخشینیان پێدەدەن هەڵدەوە, تەنی وەڵامێکیان تیادا دەبینی وەچیترنا, ئەویش کە هیچ هرمۆنییەتو تەبایێك لە نێوان گەڕانەوە بۆ سروشتو نێوان سۆشیالیزمدا نییە. هەرئەمەش نا, بەڵکو وەڵامیئەرێی (ئیجابی) تێکڕایی بریار لەسەرئەوەدەدا کە سۆشیالیزمو بۆ سروشت گەڕانەوە لەگەڵ یەك ناگونجێن, هەروەك گوتم لەم بابەتەدا تۆ لەسەر ڕای من مەبە. بێمێشکیتان لەوێدایە لەناو کتێبەکانیاندا تۆمارکراوە– کتێبەکانی ئێوە کە بۆ هەتاهەتا نایانخوێننەوە. بەڵام بێمێشکیی خودی خۆت تەنیا وێنەیەکە لەبێمێشکیی چینەکەت.

–" ئەی کۆلۆنێل ڤان جیلبرت, تۆ سەرت لە یاساو کاری بازرگانی دەردەچیٚ. تۆ دەزانی چۆن خزمەتی کۆمپانیاکان دەکەیت و قازانجی خاوەن پشکەکان بەگۆرینی یاساو شێواندنی زیاد دەکەیت. زۆر چاکە, ئەم رێگەیە بەرمەدە. تۆ کەسیەتێکی بەرچاوی. تۆ پارێزەرێکی زۆر کارمەی. بەڵام مێژوونووسێکی

خراپی. تۆ شتێك لەمەڕزانستی کۆمەلایەتی نازانیو زانیارییە بایۆلۆژییەکانت هی سەدەی پلینی " Pliny "ن .

لێرەدا کۆلۆنێلٚ ڤان جیلبرت لەسەر کورسییەکەی جینگڵی داو کشوماتییەکی قوولٚ ژوورەکەی داگرت. هەرکەسە بەدەمبەستراوی, جادوولێکراو, یان راستتر بەپەشێویو ئیفلیجی دانیشت. ئەم جۆرە هێرشە ترسناکە بۆ سەر کۆلۆنێلٚ ڤان جیلبرتی مەزن شتێکبوو پێشتر نەبیسترابوو, شتێکبوو قەت بڕوا نەدەکرا. کۆلۆنێڵڤان جیلبرتی مەزن کە قازییەکان لە بەردەمیا دەلەرزین هەر چەند جاریٚ ل هۆڵی دادگەدا دەوەستا. بەڵام ئێرنست هەرگیز لەگڵ دوژمندا نەرموشل نەبو.

ئێرنست گوتی:

–"هەڵبەتە, ئمە لەپیەی تۆ کەمناکاتەوە, هەر کەسە لەگەلٚ ئەوپیشەیەدا گونجاوە کە بۆی خولٚقاوە. بەڵام تۆ پێویستە لە سەرت خەریکی پیشەکەی خۆتیو, منیش خەریکی پیشەی خۆم دەبم. تۆ بەشێکی پشپۆریت هەڵبژاردووە, کە پێویست بەزانینی یاسا دەکات. بەزانینی چاکترین رێگە دەکات بۆ خۆدزینەوەو راکردن لە یاسا, یاخود دانانی یاسایەکی نویٚ کە لەبەرژەوەندیی کۆمپانیا دزەکاندا بیٚ.

دەبینی لەبەر پێتا لەناو خۆڵە پۆتا دەگەوزم, بەڵام کە کارەکە پەیوەندی بەزانستی کۆمەلایەتییەوە دەبیٚ– واتە پیشسازی من– ئەوحەلە تۆ لەبەرپێی مندا لەناو خۆڵدا دەگەوزیٚ.

ئەوەت چاك لەبیربیٚو لەبیریشتنەچیٚ کە یاساکەت ماوەی تاکەرۆژێکە, تۆ لوماوەیەدا شارەزانیت کە زیاتر لە رۆژێك دەگرێتەوە. ئیتر دووپاتکردنە لەخۆوەکانتو گشتکردنە سەرکێشەکانت لەمەسەلەکانی مێژوو و زانستی کۆمەلایەتی ئەو هەناسەیە ناهێنن کە تۆ بۆیان بەفیڕۆی دەدەیت."

www.pertwk.com

ئێرنست ساتێك هێوربۆوەو لە كۆلۆنێل ڤان جیلبرت راما, سەیری دەموچاوی كرد, تێبینیكرد كە دەموچاوی غەزەبی لێ دەبارێ هەناسە بڕكێی پێكەوتووە, لەشی لەتاو ئازاردا جینگڵدەداو, هەردوو دەستە سپییەچرچەكانیشی بەشێوەیكی دەمارگرژانە دەنووقانو پاشان دەكرانەوە.

–"بەڵام وابزانم تۆ چەند هەناسەیەكت هەیە گەرەكتە سازیان بكەیتو, سافن دەرفەتی سازبوونیانت بۆ دەرەخسێنم. چینەسەرمایەدارەكەتم تۆمەتبار كرد. نیشانمدە كە ئەم تۆمەتباركردنەم راست نییە. كلۆڵیی ئادەمیزادی نوێم بۆ دەرخستی– سێ ملیۆن منڵی كۆیلە لە ولاتە یەكگرتووەكاندا, كە ئەگەر رەنجی ئەوان نەبێ– سەرمایەدارەكان قازانجیان دەسناكەوێ, هەروەها پانزە ملیۆنیش لەوانەی پێویستیان بە خواردەمەنی تەواو و جلوبەرگی لێوشاوەو, ماڵی باش هەیە. سەرنجم بۆ ئەوە راكێشای كە وزەی بەرهەمهێنانی ئادەمیزادی نوێ لەسایەی رێكخستنی كۆمەلایەتیو بەكارهێنانی ئامێردا, بۆتە هەزار جار وزەی ئادمیزادی ناو ئەشكەوت. ئەوەم دەرخستو دیاریكرد كە پیاو تەنیا لەرێگەی ئەم دووراستیەوە دەتوانێ بگاتە تاكە دەرئنجامێك:

رەفتارو رێكخستنی چینی سەرمایەداری خراپبوو. ئەوەبوو ئەو تاوانەی ئاراستەمكردی, لەئەنجامدا بەتایبەتی لەرووی تۆدا وەستام, كەرەتی كەیتەوە. نەخێر لەوەش زیاتر چووم من پێشبینی ئەوەم كرد كەتۆ تەقەلا نادەی رەتیكەیتەوە.

ئەركی خودی خۆت بوو كە پێشبینییەكەم بهاڕیت. گوایە دوانەكەی من خۆ بهەڵە بردنە. خۆبەهەڵەبردنم نیشاندە كاكی كۆلۆنێل ڤان جیلبرت, ئەو تۆمەتە راتكەوە كەمنو هاوڕێیەكانم كە ژمارەیان دەگاتە ملیۆنو نیوێك, ئاراستەی تۆو چینەسەرمایەدارەییەكەتم كرد.

كۆلۆنێل ڤان جیلبرت بەتەواوەتی لەبیریچۆوە كە ئەو سەرۆكایەتیی كۆبوونەوەكی دەكردو دابو نەریت وای پێویستدەكرد كە ڕێگەی قسەكردن بەداواكەرانی بدات.

هەستایە سەرپێو هروەها باڵیو رەوانبێژی و دەسەڵاتەكەی بەلاوەناو, دەستیكرد بە جنێودانی ئێرنستو لاویەتییەكەیو دیماگۆكییەتەكەی, جانەوەرانە– هێرشیكردە سەرچینی كرێكاران. هونەرمەندانەی هیچوپووچیو ناكاریگەریەتەكەی وێنە كێشا.

ئێرنست بەرپەرچی ئەم شالاوەی دایەوەو گوتی:

–" لاویەتیم هیچ پەیوەندیی بەوەوە نییە كە جاڕمدا, نەخێر, هەروەها هیچوپووچیی چینی كرێكرانیش پەیوەندیی پێوە نییە.

چینی سەرمایەدارم تاوانباركرد كە رێكخستنی كۆمەڵی خراپ بوو. چاكی بەرێوەنەبردو رێكینەخست, تۆ ئەو تۆمەتانەت راتنەكردەوە. بەڵكو تۆ هیچ تەقەلایەكت نەدا بۆ رەتكردنەوە لەبەرچی؟ ئایا لەبەر ئەوەی تۆ وەڵامت بەدەستەوە نییە. تۆ پاڵەوانی ئەم هەموو یانەیەی. هەر كەس لێرەیە. جگە لەمن چاوی بڕیوەتە لێوەكانت داوای ئەو وەڵامە دەكات. چونكە ئەوان خۆیان وەڵامیان بەدەستەوە نییە. بەڵام من دەمزانی وەك لەمەوبەر گوتم– تۆ ناتوانی وەڵاممبدەیتەوە. هەرئەمەش بەتەنیا نا, بەڵكو دەمزانی – تۆ تەقەلای وەڵامدانەوە نادەیت."

كۆلۆنێل ڤان جیلبرت هاواریكرد:

–" ئەمە شتێكە قەبووڵناكرێو سووكایەتی پێكردنە!"

ئێرنست زۆر بەهێمنی وەڵامیدایەوە:

www.pertwk.com

–" ئەوەی قەبووڵناکرێ نەویستنی وەڵامدانەوەتە. کەس نییە لوانەبێ لەرووی هزرەوە سوکایتی پێبکری سووکایەتی لە سروشتی خودی خۆیدا, هەڵچوونە, وەرەوە سەر هێمنیو هەستو هۆشت لای خۆتبێ. وەلامێکی فیکریم لەبابەت تۆمەتبارکردنی عەقڵیم بدەرەوە کە تیایدا گوتم چینی سەرمایەداری رێکخستنی کۆمەڵی چاکنەبوو, خراپبوو."

کۆلۆنێل ڤان جیلبرت خۆی ماتکردوو لەروویا نیشانەی خۆپارێزیو گرژوومۆنی دەرکەوت. وك ئەو نیشانەیەی لەرووی یەکیچکدا دەردەکەوێ کە بێزی نەیە دەمەقاڵێ لەگەڵ کەسێکی بێئەقڵو ناپیاودا بکات.

ئێرنست گوتی:

–" پەشتمەبەو دڵت نەشکێ. ئەوەندە دڵنیایت بەسبێ کە هیچ کەس لەرۆڵەکانی چینەکەت تاکو ئەمڕۆ نەیتوانیوە ئەم تۆمتە رەتبکاتەوە."

ئینجا روویکردە ئەو کسانەی سووتاوی قسەکردن بوون:

–" وا ئێستاش دەرەفەتیان بۆ هەڵکەوت, ئەوی هەتانە بیڵێن, لەبیرتان نەچێ کە من لێرەدا پەنجە دەخەمە چاوتان کە ئەو وەڵامەی کۆلۆنێڵ ڤان جیلبرت نەیتوانی بیداتەوە ئێوە بیدەنەوە."

لەتوانی مندا نییە, ئالێرەدا هەرچی لەوگفتوگۆیەدا وترا تۆماریکەم. من پێشتر قەت نەمدەزانی لەماوەی سێسەعاتدا دەبێ چ قسەیەك بکات.بەهەرحاڵ, ئەوە شتێکی سەربەرزانەبوو, هەرچەندە وروژاندنو شڵەژاندن تاویان بۆ دوژمنەکانی ئێرنست دەهێنا ئەو زیاتر دەیوروژاندن. دەسەڵاتێکی ئینسیکلۆپیدایی بەسەر زانیارییەوە هەبوو. بەواتایەکی تر. بەتێوەژەنییێکی وەك زەبری شمشێر کونیدەکردنو شەق شەقیدەکردن. نالۆجیکییەکەی (نامەنتیقی) دەرخستنو دەستیانی خستنە سەری. ئەمە پێوەرێکی لۆجیکی خراپەو, ئەوەش

دەرئەنجامێکە پەیوەندیی بە پێشەکیی لۆجیکییەوە نییە. لە کاتێکدا ئەو پێشەکییە لۆجیکی (مەنتیقی)یە لەخشتەبەرە چونکە لەتوێکانیدا زۆر فێڵزانانە, ئەو دەرئەنجامەی شاردەوە کە تەقەلایاندەدا بەڵگەی بۆ قوتبکەنەوە ئەمەش هەڵەیەو, ئەوەش لافلێدانە, ئەوەش دووپاتکردنەوەیە لەگەڵ راستیی بڕیاردراودا ناگونجێ, هەروەك لە گشت کتێبەکانی خوێندندا هاتووە.

بەمجۆرەو بەمجۆرەو, هەندێ کات شمشێری بەکوتەك دەگۆڕینەوە. بە چەپو راست پێی بەهزرەکانیاندا دەناو وردوخاشی دەکردن. هەردەم لەسەر راستیەکان سووربوو, وتووێژی لەسەر تیۆرەکان دەدایە دواوە, بە زیندانێکی زۆر خراپ بەزاندنی, ئەوان هەرچەندە هێرشیاندەکردەسەر چینی کرێکار, ئەو بەم قسەیە بەرپەرچیدەدانەوە:" نموونەی ئێوە وەك نموونەی مەنجەڵێکی رەشداگەڕاو وایە, کەچی بەجزوی قاوە دەڵێ: تۆ رەشی!

ئەمە وەڵامی ئەوتۆمەتە نییە کە دەڵێ روتان پیسە."

پێی دەگوتنو بەهەرکەسێك لەوانی دەگوت:" بۆچی وەڵامی منتان نەدایەوە بە توانبرکردنی چینەکەتن بەبەد رەفتارو خراپیی رێکخستن؟ شتی دیکەتان باسکرد, ئایا ئەوە دەبێ لەبەرئەوە بێ کە ئێوە وڵامتان بەدەستەوە نییە؟

مستەر ویکسن قسەینەکرد هەتا ئەو کاتەی کە دەمەقاڵێیەکە بەرو کۆتایی چوو. ئەو تاکە کەسبوو لەسەر خۆنەشێواندنو هێمنی خۆی مایەوە. ئێرنست رێزی ئەوی پتر لەهەموان دەگرت.

مستەر ویکسن بە داناذیۆ هێمنی گوتی:

–" هیچ پێویست بەوەلامدانەوە ناکات. بەسەر سوڕمانو قێوەنی ئاگام لە هەموو دەمەقاڵێیەکە بوو. من قێزم لە جەنابتان دەبێتەوە ئەی رۆڵەکانی چینە کۆمەلایەتییەکەم, وەك منالانی ساویلکەی قوتابخانە رەفتارتانکردو لەهۆیەکانی

ئەوەد رەوشت و هەورەتریشقە سیاسی ئاساییتان تێر نجاندە ئم دەمەقاڵێیە. بەزین و هرەفی پێشکەوتنەوەی لەدەس دەرهێنان. زۆربڵێی و قسەی تێکەڵو پێکەڵتان چەند زۆر بوو, بەڵام ئەوە گشتی تەنیا ویزەویزبوو وەك مێشوولە لەدەورەی ورچدا ویزەویزتان بوو.

بەرێزان ئائەمەتا ورچ لەبەر دەمتانا "ئاماژەی بۆ ئێرنست کرد گیزو ویزەتان لەوەزیاتر نەبوو کە یاری بەگوێیکانی بکات."

"بڕوام پێبکەن ئەگەر گوتم بارودۆخەکە ترسناکە. ئەو ورچە ئەمشەو چەپۆکەکانی بۆ هارینمان کردونەتەوە " .

گوتی لەوڵاتە یەکگرتووەکاندا ملیۆن و نیوێك شۆرشگێڕ هەن.

ئەمە راستییەو گوتی ئەوانە سوورن لەسەر ئەوە حکومەتەکەمان وخولیاو هەمووخۆشییێکی ئۆرۆستۆکراتیمان لەدەست دەربێنن. ئەمەشین راستیەکە, ئەوەی کە ئەمرۆ کۆمەڵ تووشی بووە, گۆڕانێکی گەورەی بەسەردابێ, بەڵام رێککەوت وادەخوازێ وا دەخوزێ ئو گۆڕانەنە نەبێ کە ورچەکە بەتەمایەتی. ورچەك گوتی ئەو ئێمە دەهاڕێ. بەڵام ئێوە دڵێن چی ئەگەرئێمە ورچەکەمان هاڕی؟!"

قڕەقڕی دەنگی قورگەکان لە هۆڵەکەدا بەرزبۆوە. هەندێ کەس بۆ هەندێکی تر سەریان لەقاند و لایەنگیری و بێگومانیی خۆیان دەربڕی. نیشانەی توندوتیژی لەروویاندا دیاربوو. شەڕکەر بوون, ئەوەش شتێکە گومانی تێدانییەو لەئارادایە.

مستەر ویکسون بەساردی و قورسی و گرانییەوە لەسەر قسەکەی بەردەوامبوو:

–"سا ورچەکە راودەکەین و ئێمە بەقسە بەرپەرچی ورچەکە نادەینەوە. نەخێر, وەڵامی ئێمە لەزمانی گوللەدا بەتاڵدەکرێ.

ئێمە خاوەن دەسەڵاتین. کەس ناتوانێ نکووڵی لەوە بکات و لەسایەی ئەو دەسەڵاتەدا دەسەلاَت بە خۆمانەوە دەگرین."

لەپڕ روویکردە ئێرنست. ساتێکی دراماتیکییانە بوو:

–"ئیتر ئەوەیە وەڵاممان. قسەی ترمان لەدەمەقاڵێکردن لەگەڵیا بەفیڕۆی بدەین. بەڵام تۆ دەستەبەهێزە درێژەکانت بۆ کۆشك و خۆشگوزەرانییە ئۆرستۆکراتییە ئەرخەوانپۆشەکەمان درێژ ناکەیت. هەتاکو ئێمە نیشانتدەدەین کەهێز چییە. ساوەڵامی ئێمە لەهارژنەی بۆمباو پڕیشك و گرمەی تۆپی میکانیکی خێرا(55) بەتاڵدەکرێ. ئێمە لەژێر پاژنەکانمانا دەتانهاڕین و سا بەسەردەموچاوتاندا دەڕۆین, ئەی شۆڕشگێڕان. جیهان جیهانی ئێمەیە, ئێمە دەسەڵاتداری ئەوین و جیهانەکەمان هەتا هەتا دەمێنێ, بەڵام کۆمەڵانی خەڵکی کرێکار هەر لەبەرەبەیانی مێژووەوە لەناو چڵپاودا دەگەوزن, من مێژوو دەخوێنمەوە وەك چۆن پێویستە بخوێنرێتەوە, لەپیساییدا هەردەگەوزن مادامەکی من و رۆڵەکانی چینەکەم و ئەوانەی جێی ئێمە دەگرنەوە دەسەڵاتمان هەیە, ئەمە قسەیەکە, شای قسان:–

"دەسەڵات. نەخواوەند, نە سامان, بەڵکو دەسەڵات, لەسەر زمانتی بگێڕە هەتاکو پێی سڕ دەبێ. دەسەڵات."

ئێرنست لەسەرخۆ وتی:

(55) بۆ روونکردنەوەی رێچکەی بیرکردنەوە لەوسەردەمانەدا ئەوپێناسە لە"فەرهەنگی گاڵتەجار"ی ساڵی 1906دا هاتووە, پیاوێك دایناوە, ناوی "ئەمبرۆز بیرس"ە Bierce و توندو تیژترین ناحەزانی مرۆڤبوو لەوزەمانەدا:" بۆمبای هێشویی"ناوی بەڵگەیەکە دوارۆژ بۆ سۆشیالیزمی ئەمەریکی سازیدەکات.

www.pertwk.com

–وەڵامم دەسکەوت, ئەوە تاکە وەڵامە کەدەشێ بدرێتەوە. دەسەڵات, ئەوەیە کەئێمەی چینی کارگەران داوایدەکەین. ئێمە دەزانیی و لەڕێگەی ئەزموونی تفت و تاڵدا چاکدەزانین کەنەماف و نە عەدالەت و نەمرۆڤایەتی, ناتوانن کەللەی ئێوە نەرمکەن. دڵتان رەقە وەك پاژنەکانتان کە سەرو گوێلاکی هەژارانیان پێدەکوتنەوە. ئاواش ئێمە داوامانکرد کەپێویستە دەسەڵات بگرینە دەست و بەدەسەڵاتی دەنگەکانمان رۆژی هەڵبژاردن حکومەتەکەتان لەدەس دەردێنین..."

مستەر نیسکون پەڵپی پێگرت و پرسی:

–"حیسابی ئەم گریمانکارییەشمان کردووە. سا وەڵامی خۆمان لە زمانی گوللەدا پێشکەشتاندەکەین. جارێدا کەوشەی "دەسەڵات" پاشای وشان. زۆر چاکە, کەواتە دەسەڵات دەبێتە بڕیاردەر, ئەورۆژەی لەڕێگەی سندووقی دەنگدانەوە سەرکەوتن بەدەستدێنن, قایلنابن جڵەوی ئەو حکومەتە بدەنە دەست ئێمە کە بەشێوەیەکی دەستووری و ئاشتییانە دەستمان بەسەردا گرت و, پرسیار دەکەن لەبەرامبەر ئەمەدا چی دەکەین؟!

دەڵێم لەورۆژەدا وەڵامتاندەدەینەوە, جا وەلاممان لەهارژنەی بۆمباو

پریشکەکانی, لەگرمە تۆپی ئۆتۆماتیکی خێرادا بەتاڵدەکرێ.

"ئێوە ناتوانن لەئێمە دەربازبن. راستە تۆ مێژووت خوێندۆتەوە وەك چۆن پێویستە بخوێنرێتەوە. راستە کە جەماوەری کارگەران لەبەرەبەیانی مێژووەوەو تا ئێستا لەناو پیساییدا دەگوزەرێن. راستیش کەمادامەکی تۆو رۆڵەکانی نەتەوەکەت, ئەوانەی جێی ئێوە دەگرنەوە, جڵەوی دەسەڵاتتان بەدەستەوەیە, ئەو کارگەرانە هەر لەناو پیساییدا دەکەون. من ئەمەت پەسەند دەکەم. من هەرچی گوتت پەسەنیدەکەم, هێزبڕیار دەدا. وەك چۆن هەمیشە بڕیار بووە. ئەوە ململانێی چینەکانە. وەك چینە کۆنەکەی بەگزادەی دەرەبەگەکان کەچینی ئێوە رووخاندی, ئەویش ئاوا بەدوری خۆیدا دەڕوخێ, ساچینەکەی من, چینی کارگەران, دەبێتە خاوەن چاکە لە رووخاندنیدا. ئەگەر بێتو تۆ زانستی بایۆلۆجی و زانستی کۆمەڵایەتی بخوێنێتەوە, وەك ئەو روونی و ئاشکراییەی مێژووی پێدەخوێنێتەوە دەبینی کە ئەو ئاکامەی باستکرد, کارێکە هەر دەبێ ببێ. جا ئەوە لە ساڵێکدا ببێ, یاخود لە دەساڵدا, یاخود هەزار, هەڵبەتە چینەکەی ئێوە, لەعەرشەکەی دەهێنرێتە خوارێ. هەرەسهێنانەکەی بەری دەسەڵات دەبێ. ئەم وشەیەمان لە کەلەی خۆمانا گێڕا, تەنانەت عەقڵیشمان پێی سڕبوو. دەسەڵات وشەیەکی پاشایانەیە!"

بەمجۆرە ئەوشەوەی لەیانەی فیلوماثییەکاندا بەسەرمانبرد, دوایی هات.